

Yhdessä juomisen ilo ja liian humalan vaarat
Viinin juominen ja humaltuminen Uuden testamentin maailmassa

Elina Törrönen
Uuden testamentin eksegetiikan pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2015

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Eksegetiikan osasto
Tekijä – Författare Elina Törrönen		
Työn nimi – Arbetets titel Yhdessä juomisen ilo ja liian humalan vaarat – Viinin juominen ja juopuminen Uuden testamentin maailmassa		
Oppiaine – Läroämne Uuden testamentin eksegetiikka		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum Maaliskuu 2015	Sivumäärä – Sidoantal 96
Tiivistelmä – Referat <p>Tämän Pro gradu -tutkielman aiheena on viininjuonti ja juopuminen Uuden testamentin maailmassa. Tarkastelen varhaisten kristittyjen käyttämiä tai tuottamia tekstejä, joissa mainitaan viinin juominen ja juopuminen. Työssä selvitetään millaista juomakulttuuria tekstit heijastavat. Minkälaisissa tilanteissa viiniä juotiin? Miten humaltumiseen suhtauduttiin? Entä miten suhtauduttiin viinistä pidättäytymiseen? Tutkielman lähteenä on yli 40 erilaista ja erimittaista tekstikatkelmaa 17:sta eri kirjasta. Uudesta testamentista käsittelen evankeliumeista ja kirjeistä löytyviä lukuisia tekstikatkelmia joissa viininjuonti ja juopuminen mainitaan. Uuden testamentin ulkopuolisia lähteitä ovat Juudan testamentti Kahdentoista patriarkan testamenteista, Siirakin kirja, Tertullianuksen apologia 39, Hermaan paimen sekä juomista, syömistä ja pitoja koskevat kirjoitukset Clemens Aleksandrialaisen teoksesta Paedagogus. Tekstit on valittu sillä perusteella, että niistä voi päätellä jotain tekstiä käyttäneiden ihmisten tavoista ja asenteista viininjuontia kohtaan. Näitä tekstejä ei ole aiemmin järjestelmällisesti tutkittu viinin juomisen ja juopumisen näkökulmasta. Työn tavoitteena onkin luoda yleiskuva varhaiskristillisiin juomateksteistä ja niiden heijastamasta juomakulttuurista.</p> <p>Tutkielman lähdetekstit on jaettu neljän eri temaattisen kategorian alle ja jokaista teemaa käsitellään omassa luvussa. Toisessa luvussa käsitellään evankeliumien tekstejä, joissa mainitaan sekä Jeesus, viinin juominen, että juopuminen. Kertomukset muistiin kirjoittaneet yhteisöt elivät kulttuurissa, jossa viinin juominen kuului normaaliin elämään. Heillä ei ollut vaikeuksia sijoittaa Jeesusta kertomuksiin, joissa viiniä juotiin runsaasti ja joskus myös humalluttiin.</p> <p>Kolmannessa luvussa käsitellään tekstejä, joissa viininjuonti liittyy ateriointiin. Ateriointi oli yleisin viinin juomisen ja humaltumisen konteksti antiikin maailmassa. Pidoissa tapahtuvista ylilyönneistä, liiallisesta juopumisesta ja sen aiheuttamasta seksuaalisesta siveettömyydestä varoitetaan monissa teemaan kuuluvissa teksteissä. Kuitenkin niistä heijastuvat myös yhteisten aterioiden ja niillä yhdessä nautitun viinin positiiviset puolet: yhteenkuuluvuudentunteen ja ystävyyden vahvistuminen.</p> <p>Luvussa neljä käsitellään tekstejä, joissa juopottelua ja raittiutta käsitellään paheena ja hyveenä osana tekstejä, jotka sekä muodoltaan että sisällöltään toistavat muualta antiikista ja Uudesta testamentista tuttuja malleja ja rakenteita. Todellisten juomatapojen sijaan nämä tekstit kertovat asenteista ja mielikuvista, joita viinin juomiseen ja juopotteluun liitettiin. Leimaamalla ryhmän ulkopuoliset juopoiksi vahvistettiin oman ryhmän yhteenkuuluvuudentunnetta. Korostamalla seurakunnan jäsenten raittiutta suojeltiin seurakunnan mainetta.</p> <p>Viidennessä luvun aiheena ovat tekstit, joissa kerrotaan viinin vaikutuksista ihmisen fysiologiaan ja terveyteen.</p> <p>Tutkielmassa käsitellyt tekstit kertovat ensimmäisten kristittyjen eläneen maailmassa, jossa viinin juominen kuului sekä arkeen että juhlaan. Sen juomiseen liittyi aina sosiaalinen ulottuvuus, niin hyvässä kuin pahassa. Viini kuului kristittyjen yhteisille aterioille mutta liialliseen humaltumiseen suhtauduttiin lähes poikkeuksetta kielteisesti. Teksteissä kerrotaan niin yhdessä juomisen iloista kuin liiallisen humalan vaaroistakin.</p> <p>Tutkielma antaa yleiskuvan ilmiön luonteesta, mutta jatkotutkimukselle jää tilaa ja sille vaikuttaa olevan myös tarvetta. Tutkielman aihe on hyvin ajankohtainen. Olemassa olevassa tutkimuksessa teksteistä tehdyt tulkinnat ovat usein pintapuolisia ja meidän aikamme arvot ja ihanteet heijastuvat helposti tukijoiden tekemiin tulkintoihin. Viinin juomista ja juopottelua antiikissa tulee kuitenkin tutkia sen omasta kulttuurisesta ja historiallisesta viitekehyksestä käsin.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Viini, juopuminen, humala, Uusi testamentti, varhaiskristillisuus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	1
1 Johdanto	3
1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset.....	3
1.2 Juomisen ja juopottelun tekstilähteet.....	4
1.2.1 Lähdetekstien jaottelu ja työn eteneminen sen mukaisesti	5
1.2.2 Lähteissä käytetty juomasanasto	9
1.3 Viinin juomisen tutkimus	11
1.4 Millaista viiniä ja miten antiikissa juotiin?.....	13
1.5 Viini ja juopuminen Vanhassa testamentissa	14
2 Jeesus, viini ja humala evankeliumeissa.....	17
2.1 Jeesus, syömäri ja juomari.....	19
2.1.1 Paasto ja pidot, viisauden tiet	21
2.1.2 Naurettaviksi osoittautuvat syytökset	23
2.2 Kaanaan häät.....	24
2.2.1 Hääpidot ja niissä juominen.....	25
2.2.2 Kaanaan häiden erityislaatuinen ihme	28
2.2.3 Viinin merkitys Kaanaan häissä	29
2.2.4 Juopumuksen merkitys Kaanaan häissä	30
2.3 Jeesus, juoppojen ystävä?	31
3 Viini ja humaltuminen aterioilla.....	33
3.1 Viiniin juominen ja sen merkitys pidoissa.....	34
3.1.1 Viinirituaalit, rukous ja humala	36
3.1.2 Viini, soitto ja laulu	38
3.2 Viini ja juopuminen seurakunnan kokoontumisissa.....	39
3.2.1 Korintin seurakunnan ateria.....	40
3.2.2 Viinistä pidättäytyminen aterioilla	43
3.2.3 Naiset ja naisten juominen pidoissa.....	44
3.3 Mässäily ja juopottelu, ylellisten pitojen paheellisuus	46
3.3.1 Seksuaalinen holtittomuus, humalan pahin seuraus	48
3.4 Yhdessä juomisen ilot ja vaarat	51
4 Juoppous paheena ja opetus sen vastaisista hyveistä.....	52
4.1 Humala ja juomingit pahelistoissa.....	53
4.1.1 Juopottelu Paavalin kirjeiden pahelistoissa	54
4.1.2 Ensimmäisen Pietarin kirjeen kolminkertainen juopottelu.....	57
4.1.3 Hermaan paimen ja kristityn valinta.....	58
4.2 Raittius ja runsas viininjuonti pastoraalikirjeissä	61
4.2.1 Seurakunnan paimenen ominaisuudet	62
4.2.2 Raittius ja viininjuonti Tiituksen kirjeen huoneentaulussa.....	64
4.3 Raittius ja Jumalan valtakunnan odotus	66
4.4 Antiikin filosofian vaikutukset kristilliseen opetukseen.....	68
4.5 Tavoitteet tekstien takana	69
5 Viini ja terveys.....	72
5.1 Viinin vaikutukset.....	72
5.1.1 Viinin vaikutukset eri ikä- ja sukupuoliryhmiin.....	73
5.1.2 Viini lääkkeenä	75
5.1.3 Viini myrkkynä.....	77
5.1.4 Viini osana ruokavaliota	78
5.2 Viini vie terveyteen tai turmioon.....	79
6 Kristittyjen juomakulttuuri ensimmäisellä kahdella vuosisadalla	80
6.1 Juomakulttuurin tutkimuksen haasteita	85

6.1.1 Syvemmälle viiniin	86
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	88
Lähteet.....	88
Apuneuvot.....	90
Kirjallisuus	90

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

Eksegetiikan mielenkiintoisimmat tutkimusaiheet ovat monesti lähellä nykyihmisten elämän suuria kysymyksiä. Elämäntapa, syöminen, juominen ja erilaiset päihteet ovat ajankohtaisia kysymyksiä niin viihteen ja sosiaalisen median, kuin poliittisen päätöksenteon aiheina. Alkoholiverotusta kiristettiin viimeksi tammikuussa 2014. Helsingin Sanomat uutisoi kesäkuussa 2014, että alkoholi tappaa maailmassa enemmän ihmisiä kuin aids, väkivalta ja tuberkuloosi yhteensä.¹ Tammikuussa 2015 alkoi kaksi TV-sarjaa alkoholin käytön lopettamisesta.² Kotimaa-lehti kirjoitti elokuussa 2014, että alkoholin haitat aiheuttavat Suomessa 14,5 miljardin euron kustannukset vuodessa. Samassa uutisessa Sininauhaliiton tutkimuspäällikkö Pekka Lund peräänkuuluttaa kristillisen päihdeteologian tarvetta.³ Viini, sen juominen ja siitä päihtyminen esiintyvät Raamatun teksteissä usein, mutta näitä tekstejä ja niistä avautuvia näkökulmia tai niiden heijastumista meidän aikamme juomakulttuuriin ei juuri ole tutkittu.

Viini ja siitä juopuminen liittyy moniin Uuden testamentin kertomuksiin. Monet näistä kertomuksista, kuten esimerkiksi Kaanaan häät ja Paavalin kirjeiden pahelistat, ovat olleet perusteellisten teologisten tutkimusten kohteita. Teksteistä on tehty niin teologisia kuin sosiaalishistoriallisiakin tulkintoja. Viininjuonin ja juopumisen merkitystä tutkimuksissa ei kuitenkaan pääsääntöisesti käsitellä. Tämän teeman esiin nostaminen voi kuitenkin avata teksteihin uusia näkökulmia. Viininjuonti, sen seuraukset ja niihin liittyvät eettiset kysymykset olivat osa sitä antiikin Välimeren maailmaa, jossa varhaiset kristityt elivät. Samat kysymykset koskettavat myös modernien kristittyjen elämää. Juomis- ja päihtymistekstien tarkastelulle on tarvetta.

Tämän Pro gradu -tutkielman aiheena on viininjuonti ja juopuminen Uuden testamentin maailmassa. Tutkielmassa tarkastellaan varhaisten kristittyjen käyttämiä tai tuottamia tekstejä, joissa mainitaan viinin juominen ja juopuminen. Työssä selvitetään minkälaista juomakulttuuria tekstit heijastavat. Minkälaisissa tilanteissa viiniä juotiin? Miten humaltumiseen suhtauduttiin? Entä miten suhtauduttiin viinistä pidättäytymiseen?

¹ HS 1.6.2014. "Antakaa meidän juoda!".

² Korkki kiinni ja 100 päivää ilman viinaa Yle TV1:ltä

³ Kotimaa 21.8.2014. "Vaiettu vitsaus".

Viinin juominen ja juopuminen esiintyvät tutkielman lähteissä hyvin monenlaisissa yhteyksissä. Sen vuoksi lähdemateriaalia käsitellään tutkielmassa eri teemojen mukaan jaoteltuna. Tällä tavoin kirjallisten, kulttuuristen ja sosiaalisten kontekstien monimuotoisuus tulee mahdollisimman laajasti huomioitua ja tutkimusaihe kattavasti käsiteltyä. Tutkielman teemoiksi valikoituivat Jeesus ja viininjuonti, ateriointi, paheet ja hyveet sekä terveys. Tutkielman lopuksi kootaan yhteen eri teemoista nousseita havaintoja ja johtopäätöksiä. Kahden ensimmäisen kristillisen vuosisadan aikana syntyneitä juomakulttuuria ja juomisen ihanteita tarkastellaan kokonaisuutena. Tässä luvussa seuraavaksi esitellään työssä käytetyt tekstilähteet ja niiden temaattinen jako. Sen jälkeen luodaan katsaus lähteissä käytettyyn juomasanastoon. Ennen itse teemojen käsittelyä avataan vielä tutkimushistoriaa sekä sitä historiallista kontekstia, johon tekstit sijoittuvat.

1.2 Juomisen ja juopottelun tekstilähteet

Antiikin kristillisistä lähteistä löytyy hyvin runsaasti tekstejä, joissa mainitaan konkreettisesti viinin juominen ja siitä juopuminen. Tässä työssä keskitytään teksteihin, jotka ovat ensimmäisten kristittyjen käyttämiä tai tuottamia. Teksteistä vanhimmat ovat syntyneet juutalaisten parissa toisella vuosisadalla ennen ajanlaskun alkua ja viimeisimmät kolmannen ajanlaskun alun jälkeisen vuosisadan alkuun mennessä. Tekstit on valittu sillä perusteella, että niistä voi päätellä jotain tekstiä käyttäneiden ihmisten viininjuontiin liittyvistä tavoista ja asenteista.

Evankeliumeissa on useita kertomuksia, joihin liittyy viini tai sen juominen. Kuitenkaan monet näistä eivät osoittautuneet tutkimukseni kannalta merkittäviksi. Monet kertomuksista toimivat kontekstina jonkin muun asian esittämiseksi tai ne kertovat viinin merkityksestä osana varhaisten kristittyjen rituaaleja, mutta ne eivät anna paljon tietoa arkisemmista juomatavoista. Tästä huolimatta Jeesuksen suhde viininjuontiin on aihe, jota tulee käsitellä, koska se niin usein kristillisestä juomaetiikasta puhuttaessa nousee esiin. Tässä työssä tarkastellaan kahta evankeliumien katkelmaa, joissa mainitaan Jeesus ja runsas viininjuonti: Kaanaan häitä (Joh. 2:1–11) sekä katkelmaa, jossa Jeesusta nimitetään syömäriksi ja juomariksi (Luuk. 7:33–34).

Uuden testamentin kirjeistä eniten viininjuontia ja juopumista käsitellään Paavalin kirjoittamissa kirjeissä. Erityisesti Ensimmäisessä kirjeessä korinttilaisille aihepiiriä käsitellään toistuvasti. Paavalin kirjeistä löytyy useampi

pahelista (1. Kor. 5:11, 1. Kor. 6: 9-10, Gal. 5:21), joissa on mukana juopottelu sekä kuvaus ateriatilanteesta, jossa juopumus on muodostunut osaksi ongelmaa (1 Kor. 11:17–34). Juopottelu ja harvemmin esiintyvä raittius tulevat esiin myös Ensimmäisessä Pietarin kirjeessä sekä pastoraalikirjeissä, käytännössä Ensimmäisen Timoteuksen kirjeen ja Tiituksen kirjeen käytösohjeissa.

Uuden testamentin ulkopuolisissa varhaisten kristittyjen tuottamissa teksteissä viininjuonnin moraalisiin ja etiikkaan otetaan kantaa ja annetaan myös selkeitä toimintaohjeita. Tällaisista teksteistä käsittelen Hermaan paimenta, joka on kirjoitettu noin vuosien 100–150 jaa. välillä Roomassa, sekä Clemens Aleksandrialaisen tekstejä *Juomisesta* (Πῶς τῷ ποτῷ προσε νεκτέον) ja *Kuinka käyttäytyä pidoissa* (Πῶς χρῆ περι τὰς ἐστιάσεις ἀνίεσθαι). Tekstit ovat osa Clemens Aleksandrialaisen 100-luvun viimeisinä vuosina kirjoittamaa *Paedagogus* eli *Opettaja* -nimistä teosta.⁴

Siirakin kirjassa ja Kahdentoista patriarkan testamentin Juudan kirjassa käsitellään viinin juomista ja juopumista hyvin selväsanaisesti. Molemmat kirjoitukset ovat alkuperältään juutalaisia ja kirjoitettu noin 200 eaa. Molemmat olivat myös ensimmäisten kristittyjen käytössä.⁵ Erityisesti Juudan testamentista säilyneissä käsikirjoituksissa on selviä kristillisen toimitustyön merkkejä.⁶ Kirjassa Juudan hahmo kuvailee omia humalaisia toilailujaan ja kehottaa jälkeläisiään välttämään niitä. Juudan testamentti on ainoa käsittelemistäni teksteistä, jossa joku kuvailee omaa humalatilansa. Siirakin kirjassa annetaan suoranaiset ohjeet pidoissa juomisesta ja humalassa olemisesta. Clemens Aleksandrialainen viittaa Siirakin kirjaan usein.

1.2.1 Lähdetekstien jaottelu ja työn eteneminen sen mukaisesti

Kartoitustyön tuloksena lähteistä löytyi yli 40 erilaista ja erimittaista tekstikatkelmia, joissa mainitaan viininjuonti ja juopuminen, 17:sta eri kirjasta. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa tekstikatkelmat on jaettu eri kategorioihin niistä esiin nousevien teemojen mukaisesti. Jokaisen teeman käsittelyä varten tässä työssä on oma lukunsa. Koska jokaisessa luvussa ja siihen kuuluvissa lähdeteksteissä juomista ja juopumista lähestytään eri näkökulmasta, jokaisella

⁴ Jatkossa tekstistä käytetään lyhennettä *Paed.* Tekstikohtien numerointi noudattaa sekä M. Marcovichin että Harl et.al. toimittamista käsikirjoituksista löytyvää numerointia. *Juomisesta* on Clemens Aleksandrialaisen *Paedagogus* -teoksen toisen kirjan toinen osa. Sen sisältö on jaettu edelleen kappaleisiin ja jakeisiin. Tekstin ensimmäinen, pienin jakso merkittäisiin seuraavasti: Paed. 2.2.19.1.

⁵ Kee 1989, 777–778. Smith 2003, 134. Jatkossa käytän Juudan testamentista lyhennettä Juud. test.

⁶ Kee 1989, 777–778.

luvulla on myös oma, suppeampi tutkimuskysymyksensä. Samoin jokaisen luvun lopussa tehdään yhteenveto sen keskeisistä havainnoista. Teemat eivät välttämättä ole yhteismitallisia, eikä jokaista teemaa käsitellä yhtä syvällisesti. Tutkielman tavoitteena onkin luoda kattava yleiskuva hyvin monimuotoisiksi osoittautuneista varhaiskristillisistä juomateksteistä ja niiden heijastamasta juomakulttuurista. Seuraavaksi esitellään jokainen teema ja siihen liittyvät näkökulmat. Teemoihin liittyvät tekstikohdat esitetään taulukossa luvun päätteeksi.

Tutkielman toisessa luvussa käsitellään kertomuksia, joissa viinijuonti liittyy Jeesukseen. Teemaa käsitellään kahden tekstin avulla: Kaanaan häät (Joh. 2:1–11) ja Jeesus syömäri ja juomari (Luuk. 7:33–34). Tekstit ovat luonteeltaan enemmän kertomuksenomaisia kuin muut Uuden testamentin juomiskatkelmat. Molemmat tekstit liittyvät ateriointiin ja niitä voitaisiin käsitellä myös seuraavassa luvussa. Tekstikohdat ovat kuitenkin niin ahkerasti siteerattuja kristillisyyteen ja viininjuontiin liittyvässä keskustelussa, että ne tulee käsitellä omana kokonaisuutenaan.

Viininjuontia ja juopumista ateriatilanteissa käsitellään luvussa kolme. Koko Raamatun juomiskertomuksissa ainoastaan Nooa juo, humaltuu ja sammuu yksin. Muut juomis- ja humaltumistekstit liittyvät aina sosiaaliseen tilanteeseen. Uudessa testamentissa pidot ja ateriointi ovat yleisimmät tällaiset tilanteet, niinpä lähdetekstejä tähän kategoriaan päätyi paljon. Pitoja ja ateriointia antiikin maailmassa ja varhaiskristillisyydessä on myös tutkittu paljon.⁷

Luvussa neljä tarkastellaan tekstejä, joissa humala, juopottelu ja raittius esiintyvät esimerkkeinä hyveellisestä tai paheellisesta käyttäytymisestä, usein osana eettistä listaa muiden ominaisuuksien joukossa. Näyttää siltä, että niitä käytettiin tekstien sisäisinä retorisinä tehokeinoina. Clemens Aleksandrialaisen juomista käsittelevän laajemman eettisen kirjoituksen kaltaisia tekstejä löytyy myös antiikin filosofien kirjoituksista. Tällaisten hyveitä ja paheita käsittelevien tekstien perusteella ei ehkä voida saada tietoa siitä, miten ihmiset joivat, mutta ne voivat auttaa ymmärtämään minkälaisia asenteita ja stereotyyppioita juomiseen ja humaltumiseen liitettiin. Millaisiin ihmisiin ja tilanteisiin hallitsematon, tai hallittu, viininjuonti haluttiin yhdistää?

Luvussa viisi selvitetään, minkälaisia vaikutuksia viinillä ja humaltumisella ajateltiin olevan ihmisen kehoon ja käyttäytymiseen. Antiikin kristillisistä kirjoittajista erityisesti Clemens Aleksandrialainen kuvailee ja selittää näitä

⁷ mm. Smith, Alikin, McGowan.

muutoksia. Teksteissä viini kuvataan välillä hallitsemattomat himot vapauttavana vaarallisena myrkkynä, välillä vaivoihin auttavana lääkkeenä. Viinin terveysvaikutuksista osana ruokavaliota antaa lisänäkökulmaa Clemens Aleksandrialaisen teksti *Syömisestä*.⁸

Seuraavan sivun taulukossa ovat tutkielman lähdetekstit teemojen mukaisiin kategorioihin jaoteltuina. Jotkut tekstit sopivat aiheeltaan useampaan kategoriaan. Taulukko kuvaa omalta osaltaan lähdemateriaalin runsautta.

⁸ Πῶς περὶ τὰς τροφὰς ἀναστρεπτέον Paed. 2.1.

Jeesus ja viini

Jeesus ja viini

Joh. 2:1–11

Luuk. 7:33–34

Ehtoolliskuvaukset:

Matt. 26:26–29

Mark. 14:22–25

Luuk. 22:14–20

Viini ja humaltuminen aterioilla

Ateriakuvaukset:

1. Kor. 11:20–34

Juud. test. 8, 13.4–8

Paed. 2.4.

Sir. 31:25–31

Apol. 39

Ehtoolliskuvaukset:

Matt. 26:26–29

Mark. 14:22–25

Luuk. 22:14–20

Ateriointimaininnat:

Room. 14:17

Room. 14:21

1. Kor. 5:11

1.Kor. 10:7

Paed. 2.2.22.4

Paed. 2.2.25.1

Ef. 5:18

Syöminen ja juominen

sanaparina:

Herm. Mand. 36.5

Herm. Mand. 38.3

Herm. Mand. 45.1

Luuk. 7:34

Luuk. 12:45

Room. 14:17

Juopottelu ja rellestys

sanaparina:

Gal. 5:19–21

1. Piet. 4:3

Room. 13:13

Paed. 2.4.40.3

Juopottelu paheena ja kehotus raittiuteen

Pahelistat:

1. Kor. 5:10–11

1. Kor. 6:9–10

Gal. 5:19–21

Room. 13:13

1. Piet. 4:3

Herm. Mand. 36.5

Herm. Mand. 38.3

Herm. Mand. 45.1

Herm. Mand. 65.5

Juoppous ainoana

paheena

1. Tess. 5:7

Käytösohjeet:

1. Tim. 3:2–4

1. Tim. 3:8–9

1. Tim. 3:11

Tit. 1:6–9

Tit. 2:2–3

Jumalan valtakunnan

odotus:

Room. 13:13

1. Tess. 5:7

Luuk. 12:45

Luuk. 21:34

Matt. 23:45–49

Laajemmat eettiset

kirjoitukset

Paed. 2.2

Paed. 2.4

Juud. test.

Viini ja terveys

1. Tim. 5:23

1. Kor. 11:29–30

Paed. 2.1.11

Paed. 2.2.19.1

Paed. 2.2.20.3–22.4

Paed. 2.2.23.2–3

Paed. 2.2.29.2

Paed. 2.2.34.2

1.2.2 Lähteissä käytetty juomasanasto

Lähdetekstien kartoittamisessa käytin avukseni kreikankielistä viininjuontiin ja juopumiseen liittyvää sanastoa. Aivan kuten tekstien kirjo, myös sanasto osoittautui laajaksi ja monipuoliseksi. Se toi esiin myös tekstejä ja näkökulmia, jotka jäivät tämän tutkielman ulkopuolelle. Sanaston monimuotoisuus auttaa osaltaan hahmottamaan ilmiön laajuutta ja asemaa antiikin Välimeren kulttuurissa.

Kreikan viininjuontisanasto on johdettu lähinnä kahdesta viiniä tarkoittavasta sanasta οἶνος sekä μέθυ, joka tarkoittaa myös simaa. Uudessa testamentissa viinistä puhuttaessa käytetään sanaa οἶνος. Sillä tarkoitettiin useimmiten jo valmiiksi sekoitettua, eli vedellä laimennettua viiniä.⁹ Sekoittamatonta viiniä tarkoittaa sana ἄκρατος, mutta tätä sanaa lähdeteksteissä käytetään vain kerran.¹⁰ Hermaan paimenen kirjoittaja käyttää käskyissään sanaa μέθυσμα, jonka käännetään päihdyttäväksi juomaksi.¹¹

Myös viinin juojalle, juomarille, löytyy useampi termi. Kun Jeesta moititaan syömäriksi ja juomariksi käytetään sanaa οἰνοπότης. Tätä sanaa juomarista ei käytetä muualla Uudessa testamentissa, mutta Clemens Aleksandrialainen käyttää sitä useasti (esimerkiksi Paed. 2.2.22.1 ja 2.2.32.4). Juudan testamentissa sanasta esiintyy versio οἰνοποσία, joka tarkoittaa viinin juomista (Juud. test. 14.7).¹² Korinttilaiskirjeen pahelistoissa, Hermaan paimenessa, sekä Clemens Aleksandrialaisen teksteissä juomarista käytetään sanaa μέθυσος (1. Kor. 5:11 ja 6:10, Herm. Mand. 65.5, Paed. 2.2.27.1.4. ja 2.2.33.2.4). Juudan testamentissa humaltuneesta tai juoposta käytetään rypiskelyä tarkoittavan verbin partisiippimuotoa μεθύων. Pastoraalikirjeiden käytösohjeissa (1. Tim. 3:3 ja Tit. 1:7) juomarista käytetään eri tavalla asiaa valottavaa sanaa πάροτος, juomiseen taipuvainen. Uuden testamentin ulkopuolelta sana löytyy myös Clemens Aleksandrialaisen teksteistä.

Luukkaan evankeliumissa (21:34) päihtymisestä käytetään sanaa κραπάλη, joka ei esiinny muualla Uudessa testamentissa, mutta se esiintyy esimerkiksi Hermaan paimenessa (36.5). Clemens Aleksandrialainen antaa sanalle selityksen: hän kertoo sen tarkoittavan huonoa oloa, joka juopottelusta seuraa, eli krapulaa, ja

⁹ Smith 2003, 32.

¹⁰ Clement Alexandrialainen lainaa tuntemattomaksi jäävää huumorikirjailijaa joka kuvaa sekoittamattoman viinin tyhmentävää vaikutusta. Paed. 2.2.22.1.

¹¹ Liddell & Scott 1968, 1091; Liljeqvist 2007, 229. Heikki Koskenniemi kääntää sanan kuitenkin Hermaan paimenen käännöksessään juomingeiksi (36.5) ja juopumukseksi (38.3). Koskenniemi 1989, 251, 253.

¹² LSJ online.

juontuvan sanoista *κάρα* ja *πάλλειν* jotka tarkoittavat päätä ja heilumista (Paed 2.2.26.3).¹³

Galatalaiskirjeen pahelistassa viinin juominen käy ilmi tuomittavista tilanteista, juomingeista, *μέθη*. Tämä sana tulee usein vastaan juomateksteissä (esimerkiksi Luuk. 21:34, Room. 13:13 ja Sir. 31:30). Juomingeiksi tai rellestykseksi käännetään myös sana *κῶμος*, jota käytetään kolmessa Uuden testamentin kirjeiden pahelistassa (Gal. 5:21; 1. Piet. 4:3 ja Room. 13:13). Liljeqvist liittää sanakirjassaan termin Bacchuksen kunniaksi järjestettyihin juhlallisuuksiin. Liddell & Scott kertovat sen tarkoittavan myös juhlijoiden joukkoa.¹⁴ Myös Clemens Aleksandrialainen käyttää tätä termiä (Paed. 2.2.25.4), erityisesti kirjoituksessa, joka käsittelee pitoja (Paed. 2.4.). Sana esiintyy tutkielman aineistossa useasti sellaisissa yhteyksissä, joissa yhdistetään hillitsemätön syöpöttely ja juopottelu. Tämän sanan käyttöön palaan työssäni muun muassa luvussa kolme.

Ensimmäisen Pietarin kirjeen jakeessa 4:3 on kaksi juomissanaa, joita ei esiinny muualla Uudessa testamentissa; *οἰνοφλυγία*, juoppous ja *πότος*, juomingit. Molempia käytetään Uuden testamentin ulkopuolella. Juomista tarkoittavasta *πίνω*- verbistä on johdettu useita juomiseen liittyviä sanoja. *πότος* tarkoittaa siis tilannetta jossa juopotellaan.¹⁵ Clemens Aleksandrialainen käyttää substantiivina *ποτόν*, juoma, tarkoittamaan viiniä (Paed.2.2.30.1). Sama sana esiintyy myös Apostolien opetuksessa (10.2), kun kerrotaan, että kaikki ruoka ja juoma on tarkoitettu nautittaviksi. Siinä se ei ainakaan käännosten perusteella yksiselitteisesti näytä liittyvän viiniin. Liddell, Scott & Jones antavatkin sanalle käännökseksi myös juoma, juomavesi ja ylipäätänsä juotava.¹⁶

Uudesta testamentista löytyy vielä yksi sana juopumiselle ja/tai juopottelulle, *μεθύσκω*. Passiivimuodossa sanaa käytetään Luukkaan evankeliumissa, jossa isäntäänsä odottava palvelija alkaa juopotella (Luuk. 12:45). Aktiivimuodossa sanaa käytetään esimerkiksi Kaanaan häiden kertomuksessa, jossa vieraat ovat jo humalassa (Joh. 2:10). Ensimmäisen korinttilaiskirjeen ohjeissa Herran aterian viettoon (1. Kor. 11:17–34) juopuneena olemisesta käytetään Uudessa testamentissa useamminkin esiintyvää sanaa *μεθύω*. Korintin ateriakiistan kannalta on mielenkiintoista, että humalatilaan on

¹³ Liddell & Scott 1968, 877, 1293.

¹⁴ Liddell & Scott 1968, 1018; Liljeqvist 2011, 215.

¹⁵ Liddell & Scott 1968, 1456.

¹⁶ Liddell & Scott 1968, 1456. LSJ online.

sanavalinnan perusteella aktiivisesti hankkiuduttu, ei vain passiivisesti humalluttu. Samaa μεθύω sanaa käyttää myös Clemens Aleksandrialainen usein, esimerkiksi kertoessaan, että vaikka Jeesus teki vedestä viiniä, hän ei antanut lupaa juoda humalaan (Paed. 2.2.29.1).

Tämä katsaus kattaa sanat, joita käytetään tämän tutkielman lähdeteksteissä. Näiden lisäksi on olemassa vielä runsaasti viinin juomiseen ja juopumiseen liittyviä sanoja ja käsitteitä. Termeihin ja niiden ilmenemiseen eri teemojen yhteydessä palataan tarvittaessa. Kun lähdeteksteissä käytettyjen sanojen merkityksien sävyihin kiinnitetään huomiota, ne auttavat sijoittamaan lähdetekstit oikeaan kontekstiin ja antavat lähtökohdan myös temaattiselle analyysille.

1.3 Viinin juomisen tutkimus

Viininjuonti ja juopuminen eivät ole muista antiikin elämäntapaan tai yhteiskuntaan liittyvistä ilmiöistä irrallisia. Siksi tämän työn tukena käytetään aineistoa, joka koskee antiikin ateriointikulttuuria, sosiaalishistoriaa, etiikkaa ja muita teemoja, joihin viininjuonti ja juopuminen teksteissä liittyvät. Perustietoja viininjuonnista antiikissa voi löytää antiikin maailmaa yleisellä tasolla sekä erityisesti sen ruokakulttuuria käsittelevistä kirjoista.¹⁷ Viinin valmistamista, säilyttämistä ja kauppaa käsittelevää tutkimusta on myös olemassa. Antiikin juomakulttuuria, ihmisten arkisia juomatapoja, juomiseen liittyviä arvoja ja ihanteita sekä juomisen etiikkaa on kuitenkin akateemisessa tutkimuksessa tarkasteltu vain vähän ja vielä vähemmän varhaisen kristinuskon näkökulmasta.

Varhaiskristillistä ateriointitraditiota koskevissa tutkimuksissa käsitellään jonkin verran myös viininjuontiin aterioilla liittyviä tapoja, arvoja ja etiikkaa. Niissä kuvaillaan kuitenkin yleisiä antiikin juomatapoja eikä pohdita mahdollisia erityisesti kristillisiä painotuksia tai ilmiöitä. Näin tekee esimerkiksi Dennis E. Smith kirjassaan *From Symposium to Eucharist*.¹⁸ Andrew McGowan käsittelee viinin juomista kristillisillä aterioilla lyhyesti kirjassaan *Ascetic Eucharist*, mutta keskittyy veden juomisen merkitykseen sen vaihtoehtona.¹⁹ Myös Valery A. Alikin kiinnittää viinin juomiseen ja juopumiseen samaan tapaan huomiota

¹⁷ Esimerkiksi *Roomalaista arkea ja juhlaa*, toim. Hänninen & Kahlos 2004; *Food and society in classical antiquity*, Garnsey 1999; *Food in antiquity: a survey of the diet of early peoples*, Brothwell & Brothwell, 1969.

¹⁸ Dennis E. Smith: *From Symposium to Eucharist, The Banquet in the Early Christian World*. Fortress Press: Minneapolis 2003.

¹⁹ Andrew Mc Gowan: *Ascetic Eucharist. Food and Drink in Early Cristian Ritual Meals*. Claredon Press: Oxford 1999. Erityisesti sivuilla 91–93.

kirjassaan *The Earliest History of the Christian Gathering*.²⁰ Näiden tutkimusten perusteella voidaan sanoa viinin juomisen kuuluneen niin itsestään selvänä osana antiikin ajan ihmisten, myös kristittyjen, ateriointiin, että vaikka sitä ei erikseen mainita, voidaan olettaa niin tapahtuneen. Sen sijaan veden juominen viinin sijalla oli erikoisuus, joka ansaitsi tulla mainituksi erikseen.²¹

Hanneke Wilsonin kirja *Wine & Words in Classical Antiquity and Middle Ages*²² käsittelee viinijuomiseen ja humaltumiseen liittyviä tekstejä, mutta tämän tutkielman kannalta sen anti jäi vähäiseksi. Wilson käsittelee huomattavasti laajempaa ajanjaksoa ja vain vähän Uuden testamentin tai varhaiskristillisiä tekstejä. Carey Ellen Walsh on kirjoittanut kirjan *The Fruit of the Vine: Viticulture in Ancient Israel*, joka keskittyy viiniin Vanhassa testamentissa. Hän käsittelee viininviljelyn lisäksi luvun verran myös viinin juomista juutalaisessa kontekstissa.²³ Walsh pyrkii Vanhan testamentin kirjallisten kertomusten ja arkeologisten tietojen perustella rekonstruoimaan Vanhan testamentin maailman viinikulttuuria.²⁴ Uuteen testamenttiin hänen tutkimuksensa ei ulotu. Graduprosessin aikana löytyi ainoastaan yksi tutkimusteksti, joka käsittelee samoja teemoja kuin tämä tutkielma; Paola Druillen kirjoittama Clemens Aleksandrialaisen juomistekstiä käsittelevän artikkelin *El vino: remedio y droga*²⁵.

Viiniä ja sen juomista on Raamatun tutkimuksessa tarkasteltu siis hyvin vähän. Walshin mukaan arkeologia on tuonut esiin runsaasti tietoa viinin valmistuksesta ja käytöstä antiikissa, mutta näitä tietoja ei ole otettu huomioon tai verrattu siihen, mitä aiheesta kerrotaan Raamatun teksteissä.²⁶ Uuden testamentin osalta arkeologisen aineiston lisäksi käytettävissä on runsaasti antiikin viinikulttuuria valottavia tekstejä. Tästä huolimatta ensimmäisten kristittyjen juomakulttuurista kertovia tekstejä ei ole tarkasteltu järjestelmällisesti. Siksi tämän tutkielman aihe on osoittautunut erittäin mielenkiintoiseksi ja antoisaksi.

²⁰ Valery A Alikin: *The Earliest History of the Christian Gathering. Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*.

²¹ McGowan 1999, 44, 93, 219–220 ja siitä eteenpäin. Myös esim. Room.14. Tästä lisää kappaleessa 3.

²² Hanneke Wilson: *Wine & Words in Classical Antiquity and the Middle Ages*. London: Bristol Classical Press. 2012.

²³ Carey Ellen Walsh: *The Fruit of the Vine*. Eisenbrauns: Winona Lake, IN. 2000. Viinin käyttöä käsitellään sivuilla 209–247.

²⁴ Walsh 2000, 3.

²⁵ Paola Druille: *El Vino en el Pedagogio de Clemente de Alejandía*. *Circe de Clásicos y Modernos*, 15. 81–97. 2011.

²⁶ Walsh 2000, 4, 7–8. Joistain muista Walshin tekemistä huomiosta en kuitenkaan ole samaa mieltä. Katso sivu 26 n.112 ja sivu 27 n.119.

1.4 Millaista viiniä ja miten antiikissa juotiin?

Ennen kuin käsitellään kristittyjen viinin juomiseen liittyviä tapoja, arvoja ja etiikkaa, on tiedettävä, millaista viiniä antiikin maailmassa juotiin. Vaikka muita juomia harvoin mainitaan, viini ei ollut ainut ihmisten käyttämä juoma. Myös vesi mainitaan usein. Antiikin juomakulttuurista puhuttaessa nousee usein esiin käsitys, että viiniä juotiin sen vuoksi, että vesi oli likaista, tai että veteen sekoitettiin viiniä sen puhdistamiseksi. Tätä tutkielmaa tehdessä ei ole kuitenkaan tullut esiin ainuttakaan antiikin tekstilähdettä, joka viittaisi kumpaankaan käytäntöön.²⁷ Jo antiikissa tiedettiin, että ihminen tarvitsee hengissä pysyäksensä vettä. Sen mainitsee myös muun muassa Clemens Alexandrialainen.²⁸ Vesi oli ihmisten perusjuoma, aivan kuten nykyäänkin. Tosin veden valitseminen juomaksi, jos viiniä oli tarjolla, oli poikkeuksellista.²⁹ Viinillä oli keskeinen rooli ihmisten ruokavaliossa ja tärkeä kulttuurinen merkitys.

Viiniä juotiin Välimeren alueella jo pronssiajalla.³⁰ Se oli kuitenkin pitkään kallis ylellisyustuote. Toisella vuosisadalla ennen ajanlaskun alkua roomalaiset innostuivat viininviljelystä. He kehittivät tuotantoa ja tehokkaampia valmistusmenetelmiä, joiden ansiosta viinistä tuli yleisempää.³¹ Uuden testamentin maailmassa viini kuului jo ihmisten perusruokavalioon. Tavallisen kansan ruokavalion peruspilarit läpi koko antiikin olivat ”Välimeren triadi”: vilja, viini ja oliivit.³² Köyhien ja rikkaiden ruokavalio poikkesi toisistaan merkittävästi.³³ Viinin kohdalla tämä tarkoitti sitä, että halpa ja huono viini oli köyhille, kallis ja hyvä rikkaille. Jo varhain osattiin erottaa laadukkaat viinit huonoista.³⁴ Halvinta mahdollista köyhälistön viiniä tehtiin jo kertaalleen puristetuista rypäleenkuorista, jotka liotettiin veteen ja puristettiin uudelleen.³⁵ Rooman valtakaudella erilaisten viinien määrä lisääntyi ja jotkut niistä saavuttivat erityistä suosiota. Ehkä kuuluisinta oli ”Falernumilainen”, jolle on omistettu

²⁷ Tutkijalähteistäkin ainoastaan monissa kohdissa epäuskottavia tulkintoja tekevä Carey E. Walsh antaa ymmärtää tällaisen käytännön olemassaolosta. Walsh 2004, 210. Paola Druille viittaa likaisen veden aiheuttamiin ongelmiin, joihin viinin uskottiin auttavan mutta ei, että viiniä juotiin veden sijasta. Druille 2011, 84.

²⁸ Paed. 2.2.19.2. Hyvälaatuisen juomaveden merkitys ymmärrettiin jo varhain ja antiikissa tunnettiin monenlaisia keinoja veden puhdistamiseksi. Vettä siivilöitiin, suodatettiin ja keitettiin. Rooman armeijassa tiedettiin, miten suurelle joukolle sotilaita saatiin riittävästi juomakelpoista vettä. Parker, 2013.

²⁹ McGowan 1999, 44.

³⁰ Brothwell & Brothwell 1969, 169.

³¹ Liekso 2004, 108.

³² Liekso 2004, 97.

³³ Garnsey 1999, 113–115.

³⁴ Brothwell & Brothwell 1969, 167; Garnsey 1999, 118–119.

³⁵ McGowan 1999, 44; Liekso 2004, 109–110.

runojakin.³⁶ Viiniä myös kuljetettiin ympäri tunnetun maailman.³⁷ Kalliiden ja erikoisten viinien harrastaminen ei ollut antiikissakaan tuntematon ilmiö. Sitä myös paheksutaan kristillisissä lähteissä.³⁸

Viineihin lisättiin paljon mausteita ja lisäaineita, esimerkiksi pihkaa ja merivettä, jopa hajusteita. Hunajalla maustettu viini, mulsum, oli hyvin suosittua Roomassa.³⁹ Maun parantamisen lisäksi lisäaineilla saatettiin yrittää estää käymisen jatkumista. Sellaisenaan säilyviä viinejä arvostettiin.⁴⁰ Viinejä tunnettiin erivärisiä mutta Roomalaisten parhaat, ja suurin osa arkiviineistä, olivat valkoisia.⁴¹ Viineissä oli usein sakkaa ja ne siivilöitiin ennen juomista, ehkä myös viilennettiin lumella.⁴²

Kun viiniä juotiin, aterioilla tai muuten, siihen sekoitettiin aina vettä.⁴³ Useimmiten sanalla viini (οἶνος) tarkoitettiin veden kanssa sekoitettua viiniä.⁴⁴ Arkiaterioilla pöytään katettiin viini ja vesikannu. Vain poikkeustapauksissa viini juotiin sekoittamattomana, useimmiten tämä näyttää liittyneen pitojen yhteydessä suoritettuihin juomauhreihiin.⁴⁵ Sekoittamattoman viinin juomista pidettiin barbaarisena ja humalahakuisena, samoin kuin oluen juomista.⁴⁶ Viinin laimennussuhde vaihteli, mutta usein mainittuja sekoitussuhteita ovat esimerkiksi kolme osaa vettä ja yksi viiniä tai viisi osaa vettä ja kaksi viiniä.⁴⁷ On mahdotonta tietää, kuinka vahvaa tällainen laimennettu viini oli, mutta on arvioitu, että se voisi olla jotakuinkin nykyisen oluen luokkaa.⁴⁸

1.5 Viini ja juopuminen Vanhassa testamentissa

Ensimmäisten kristittyjen juomakulttuuriin vaikutti paitsi antiikin Välimeren alueen kulttuuri yleisesti myös juutalaisilta perityt tavat ja tekstit. Aivan kuten koko antiikin Välimeren alueella myös juutalaisten keskuudessa viinillä oli tärkeä merkitys. Jopa niin tärkeä, että sen alkuperästä kertova myytti löytyy Vanhasta

³⁶ Brothwell & Brothwell 1969, 170; Liekso 2004, 108, 110; Martialis, 1,18, Kirjasta "Lainehtiva Malja. Toim. Kivimäki & Vesterinen 2004.

³⁷ Garnsey 1999, 118.

³⁸ Clement Alexandrialainen, Paed.2.2.30.

³⁹ Liekso 2004, 112.

⁴⁰ Brothwell & Brothwell 1969, 170.

⁴¹ Aldus - valkea, fluvus - keltainen, sanguincus - verenpunainen ja niger - musta, eli tummanpunainen. Punaviinit mainitaan satunnaisesti. Ilmeisesti ne olivat arkijuomina tarkoitettu melko tuoreena juotaviksi. Liekso 2004, 108–109.

⁴² Liekso 2004, 111.

⁴³ Smith 2003, 32; Liekso 2004, 111.

⁴⁴ Smith 2003, 32.

⁴⁵ Smith 2003, 29; Liekso 2004, 112.

⁴⁶ Brothwell & Brothwell 165, 167, 1969; Smith 32, 2003; Liekso 112, 2004.

⁴⁷ McGowan, 1999, 50; Smith 2003, 32.

⁴⁸ Smith 2003, 32.

testamentista. Ensimmäisestä Mooseksen kirjasta löytyy kertomus Nooasta, historian ensimmäisestä viininviljelijästä ja viinin juojasta, humaltumisesta ja siitä, miten tämän viininjuonnin seurauksen kanssa tulisi toimia (1. Moos. 9:20–26). Kertomus päättyy ikävästi, vaikka humaltuminen sinänsä ei vaikutakaan olevan varsinainen ongelma. Huonosti ja häpeällisesti kertomuksessa ei käyttäydy Nooa, joka juopuu ja sammuu alasti vaan hänen poikansa Haam, joka ei peitä isänsä alastomuutta vaan jakaa häpeän kertomalla siitä veljilleen. Kertomus viinin valmistuksen aloittamisesta on ikään kuin merkki järjestäytyneen yhteiskunnan synnystä.⁴⁹

Nooan kertomus on alku Vanhan testamentin useille viini- ja juopumismaininnoille ja -kertomuksille. Viini sijoittuu monenlaisiin sosiaalisiin konteksteihin: viininviljely kuvataan osana normaalia ruoantuotantoa (3. Moos. 25:2; 2. Kun. 25:12). Hyvin menestyvät viinitarhat kuuluvat mielikuvaan huolettomista, turvatuista elinoloista (5. Moos. 8:8; Jer. 40:11–12) ja Jumalan siunauksesta (5. Moos. 11:14). Viini ja viinitarhat ovat teksteissä tärkeää omaisuutta ja niitä käytetään lainan takauksena tai velkojen maksuun (Neh. 5:10–11). Viiniköynnöksen antimet kuuluvat niin arkiseen kuin ylelliseenkin ateriaan (Job. 1:13; Tuom. 19:19; Ruut 2:14; Dan. 1:5), ja ne ovat arvollinen lahja myös Jumalalle (4. Moos. 15:5, 7, 10; 18:27). Viinin vaaroista ja krapulastakin varoitetaan (Sananl. 23:29–35; Hoos. 4:11), ja viinin kerrotaan olevan sopimatonta vastuutehtävissä oleville (Sananl. 31:4–5). Juopuneet myös käyttäytyvät typerästi (Jes. 28:7). Juopuneena ei sopinut lähestyä Jumalaa (2. Moos. 29:40), mutta toisaalta juopuminen saattoi kuvata Jumalan kohtaamista (1. Sam. 1:14; Jer. 23:9). Vanhasta testamentista löytyy esimerkkejä myös viinistä pidättäytymisestä (4. Moos. 6:1–4, 20 Nasiirit ja Jer. 35:11–9 rekabilaiset). Vanhan testamentin apokryfikirjoissa on hyvin käytännönläheisiä juomaohjeita, joita myös ensimmäiset kristityt lukivat (Sir. 31:25–32:6).

Viini esiintyy myös monenlaisissa kirjallisissa konteksteissa. Viininviljely katsottiin niin tärkeäksi, että siitä kerrotaan historian kirjoissa (1. Aik. 27:27; Jer. 40:11–12). Vanhan testamentin profetioissa viinitarhan antimista nauttimisella kuvataan onnea ja siunausta (Hoos. 2:17; Jes. 62:9), ja sillä, että niistä ei pääse nauttimaan, epäonnea (Aam. 5:11). Niissä myös varoitetaan liian viinin vievän tuhoon (Jes. 5:11–12; Hoos. 4:11). Sananlaskuissa sen kerrotaan sopivan murheelliselle (Sananl. 31:6–7). Juopuminen kuvataan runollisissa kirjoissa

⁴⁹ Wilson 2012, 7.

ihanana ja iloisena (Laul. 1. 5:1, Hoos. 14:7, Ps. 104:15) mutta myös turmioon vievänä (Sananl. 20:1). Viinin merkitystä pohditaan myös viisaukirjallisuudessa (Saarn. 10:19).

Edelliset esimerkit antavat pienen kuvan siitä, miten monipuolisen kuvan Vanha testamentti antaa viininjuonnista ja humaltumisesta, sekä niihin liitetystä arvoista ja ihanteista. Walsh kiinnittää huomiota siihen, miten tavanomaisissa, arkiseen elämänmenoon liittyvissä yhteyksissä Vanhassa testamentissa usein puhutaan viinistä ja kritisoi tekstien perusteella tehtyjä viininjuontia moralisoivia tulkintoja. Hän mainitsee muun muassa, että esimerkiksi rekabilaisten motiivi pidättäytyä viinistä ei liittynyt moraaliin vaan liikkuvaan elämäntapaan, joka esti viininviljelyn. Tekstit kertovat kulttuurista, jonka luonnollinen osa viininviljely oli.⁵⁰

Viininjuontiin ja juopumiseen liittyvien varhaiskristillisten tekstien sekä niiden kirjallisten ja kulttuuristen kontekstien laaja kirjo auttavat ymmärtämään, minkälaisia merkityksiä viini ja sen juominen saivat Uuden testamentin maailmassa ja ensimmäisten kristittyjen parissa. Heidän käyttämänsä ja kirjoittamansa aiheita käsittelevät tekstit ovat syntyneet kontekstissa, jossa arkisen elämän käytänteillä ja Vanhan testamentin kirjoitusten perinnöllä oli vaikutusta uusien asenteiden ja toimintatapojen syntyyn, tai vaihtoehtoisesti vanhojen perinteiden noudattamiseen. Seuraavaksi siirrytään käsittelemään uuden uskon ytimessä olevia tekstejä, kertomuksia Jeesuksesta, ja tarkastellaan, minkälaisia merkityksiä viininjuonti ja juopuminen saavat hänen tarinassaan.

⁵⁰ Walsh 2000, 3, 6–7.

2 Jeesus, viini ja humala evankeliumeissa

Vaikka evankeliumeissa ei kertaakaan yksiselitteisesti kuvailla Jeesuksen syövän tai juovan, monet kertomukset hänestä sijoittuvat ateriatilanteisiin.⁵¹

Evankeliumien syömistä ja juomista koskevista kertomuksista heijastuvat aikansa kreikkalais-roomalaisen ateriointikulttuurin traditiot ja ideologia.⁵² Viini kuului ateriointiin niin oleellisena osana, että voidaan olettaa sitä olleen tarjolla, vaikka sitä ei erikseen mainita.⁵³ Antiikin kirjallisuudessa ateriointi oli yleinen aihe. Dennis E. Smith määrittelee ateriakirjallisuuden myös omaksi kirjallisuuden lajikseen, josta Platonin Symposium on malliesimerkki. Kun ensimmäiset kristityt kokoontuivat, lähes poikkeuksetta aterialle, he kertoivat tarinoita Jeesuksesta. Nämä kertomukset saivat vaikutteita muusta antiikin kirjallisuudesta ja kerrontaperinteestä. Jeesusta koskevissa ateriakertomuksissa hänet on usein idealisoitu tarinan sankariksi.⁵⁴ Ateriatilanne toimii usein myös jonkin muun tapahtuman näyttämönä.⁵⁵

Jeesus myös epäilemättä nautti aterioita opetuslastensa kanssa, ja niitä jälkikäteen varmasti muisteltiin.⁵⁶ Jeesuksen ateriointikertomusten onkin usein ajateltu kertovan historiallisen Jeesuksen toiminnasta. Tätä keskustelua käydään erityisesti niiden kertomusten kohdalla, joissa Jeesus aterioi arveluttavassa, ehkä ryyppiskelyynkin taipuvaisessa, seurassa (Mark. 2:17–17; Matt. 9:10–13, 11:19; Luuk. 5:29–30, 34).⁵⁷ Ajatellaan, että aterioimalla veronkerääjien ja syntisten kanssa Jeesus saarnasi Jumalan valtakunnan ja pelastuksen kuuluvan syrjityille ja halveksituille.⁵⁸ Kun kertomuksia tarkastellaan lähemmin, nähdään, että ne toimivat paremmin kirjallisesti kuin historiallisesti.⁵⁹ Ne sisältävät asioita, joita on vaikea muuten selittää. Tällainen erikoinen asetelma on esimerkiksi fariseusten läsnäolo heidän näkökulmastaan epäpuhtaassa seurassa katselemassa ja kommentoimassa ateriatilannetta, johon he eivät itse ota osaa (Mark. 2:16).⁶⁰ Kertomuksissa Jeesuksesta syömässä syntisten ja veronkerääjien kanssa kuitenkin

⁵¹ Esimerkiksi jakeissa Luuk. 7: 36–50 Jeesus on aterialla fariseuksen talossa ja jakeissa Joh. 12:1–8 sekä Luuk. 10:38–42 hän aterioi Martan ja Marian kotona.

⁵² McGowan 1999, 46; Smith 2003, 219. Antiikin ateriointitraditioita käsittelemme tarkemmin luvussa 3.

⁵³ McGowan 1999, 44, 92.

⁵⁴ McGowan 1999, 44; Smith 2003, 49, 219–221. Jeesus oli sankari joidenkin tulkintojen mukaan myös Kaanaan häissä. Smith 2003, 272. Myös Webster 2001, 53–54, 55–56.

⁵⁵ Smith 2003, 223–224.

⁵⁶ Smith 2003, 221, 223.

⁵⁷ Smith 2003, 221–222; Witetschek 2007, 138–141; Marshall 2011, 47, 53–54.

⁵⁸ Smith 2003, 221–222.

⁵⁹ Smith 2003, 235.

⁶⁰ Smith 2003, 229.

kiteytyy hänen saarnaamansa kritiikki sosiaalisia normeja ja hierarkiaa kohtaan.⁶¹ Jeesus ei ehkä konkreettisesti syönyt ja juonut syntisten ja veronkerääjien kanssa, mutta hänen muistettiin henkilönä, joka olisi voinut tehdä niin.⁶²

Evankeliumien kertomuksissa juominen kuuluu useimmiten yhteen syömisen kanssa. Vain muutamassa kohdassa viininjuonti mainitaan yksinään; ristillä roikkuvalle Jeesukselle tarjotaan viiniä (Matt. 27:34), Johannes Kastajasta sanotaan, että hän ei juo viiniä eikä väkijuomaa (σικερα Luuk. 1:15) ja kehottaessaan valvomaan Jeesus varoittaa juopottelusta, päihtymyksestä ja jokapäiväisistä huolista, jotka voivat turruttaa (Luuk. 21:34). Luukkaan evankeliumin jakeessa 21:34, samoin kuin Matteuksen evankeliumin jakeiden 24:45–51 vertauksessa epärehellisestä palvelijasta, humaltuminen esiintyy moraalisenä paheena, jota tulee välttää.⁶³ On myös kertomuksia, joissa Jeesus vaikuttaa suhtautuvan päihtymiseen tai sen mahdollisuuteen hyväksyvästi tai neutraalisti. Kun Jeesuksen opetuslasten juomatapoja moititaan, Jeesus sanoo, että ”häävieraat eivät paastoa” (Matt. 9:15). Kaanaan häissä (Joh. 2:1–11) hän tekee vedestä viiniä jo päihtyneen juhkakansan nautittavaksi.

Ehtoolliskertomusten yhteydessä mainitaan viini sekä aterialla, että sen jälkeen ilman syömistä. Aterian päätteeksi Jeesus sanoo nauttivansa seuraavan kerran viiniä vasta taivaassa (Matt. 26:29; Mark. 14:25; Luuk. 22:18). Ajatus taivaallisista pidoista toistuu erityisesti Luukkaan evankeliumissa (esimerkiksi Luuk. 14:15–24, 22:14–23 ja 22:30). Myös näihin kertomuksiin liittyy usein viini. Runsas viininjuonti kuuluu evankeliumien kertomuksissa siis paitsi paheelliseen elämän myös taivaan ilojen yltäkylläisyyteen.⁶⁴

Evankeliumien lukuisista viinimaininnoista tässä luvussa tarkastellaan tarkemmin kahta tekstikatkelmaa. Niissä Jeesus kuvataan tilanteissa, joissa puhutaan viinin juomisesta ja juopumisesta. Ensimmäisessä tekstikatkelmassa Jeesus kertoo itsestään, Johannes Kastajasta ja ”tästä sukupolvesta” (Luuk. 7:31–35 ja Matt. 11:16–19). Siinä yhteydessä hän kertoo syövänsä leipää ja juovansa viiniä ja että häntä moititaan syömäriksi ja juomariksi. Toinen katkelma on kertomus Kaanaan häistä, jossa Jeesus muuttaa veden viiniksi (Joh. 2:1–11) jo päihtyneen juhkakansan nautittavaksi. Kaanaan häät on evankeliumeissa ehtoolliskertomusten lisäksi ainoa ateriatilanteen kuvaus, jossa erikseen mainitaan

⁶¹ Smith 2003, 235.

⁶² Smith 2003, 235; Witetschek 2007, 145–146.

⁶³ Paheen näkökulmaa käsittelen tarkemmin luvussa 4.

⁶⁴ Smith 2003, 260–261.

viini.⁶⁵ Tekstien tarkastelussa keskitytään siihen, minkälaisia merkityksiä viininjuonti ja humala näissä kertomuksissa saavat? Mitä nämä merkitykset kertovat ensimmäisten kristittyjen suhtautumisesta viininjuontiin ja päihtymiseen? Suhtautuivatko he joissain tilanteissa positiivisesti humaltumiseen ja runsaaseen viininjuontiin? Lopuksi arvioin, mitä tekstien avulla voidaan päätellä Jeesuksen seuraajien elämäntavoista ja asenteista juopumista kohtaan.

2.1 Jeesus, syömäri ja juomari

Johannes Kastaja on tullut, hän ei syö leipää, eikä juo viiniä, ja te sanotte: 'Hänessä on paha henki.' Ihmisen Poika on tullut, hän syö ja juo, ja te sanotte: 'mikä syömäri ja juomari, publikaanien ja syntisten ystävä!' Luuk. 7:33–34.⁶⁶

Sekä Luukkaan että Matteuksen evankeliumista löytyvässä katkelmassa kerrotaan kahden henkilön, Johanneksen ja Jeesuksen, syömisestä ja juomisesta sekä heitä kohtaan esitetyistä syytöksistä. Jeesukseen kohdistuvat syytökset koskevat hänen syömä- ja juomatapojaan, Johanneksessa väitetään olevan demoni.

Tekstikatkelman muoto ja rakenne muistuttaa khreiaa, usein kyynikko-opettajista kerrottua ytimekästä opetuksellista lauselmää.⁶⁷ Katkelman katsotaan olevan peräisin Q-lähteestä, jonka on arvioitu saavuttaneen muotonsa samoihin aikoihin kuin Markuksen evankeliumin eli noin 70-luvulla jaa. Katkelma on osa laajempaa Johannes Kastajaa koskevaan tekstikokonaisuutta.⁶⁸ Jaksossa Johannes Kastaja ja Jeesus esiintyvät melko tasavertaisina hahmoina. Molemmat ovat Jumalan lähettämiä mutta kansan torjumia.⁶⁹

Johanneksen ja Jeesuksen moitteita edeltävissä jakeissa 31–32 Jeesus esittää vertauksen ”tästä sukupolvesta”.⁷⁰ Teema on yleinen ja tärkeä Q-lähteen teksteissä.⁷¹ ”Tämän sukupolven” eli aikansa juutalaisten kerrotaan hylkäävän Jumalan sanansaattajat, vastustavan heitä ja siksi keräävän tuomiota ylleen.⁷² Jakeissa 31–32 ”tämä sukupolvi” käyttäytyy kuin kiukuttelevat lapset, joille mikään ei tunnu kelpaavan. Vertausta seuraavissa jakeissa 33–34 Johannes

⁶⁵ Matt. 26:6–13, Mark. 14:3–9, Luuk. 22:14–20 Jeesus antaa viiniä läsnäolijoiden juotevaksi. En kuitenkaan käsittele työssäni ehtoolliskertomuksia. Viininjuonnin kannalta ne vain vahvistavat, että viini kuului ateriaan. Viinin merkityksestä rituaaleissa tai kehittyvässä ehtoollisteologiassa kertomuksilla on annettavaa, mutta työni kannalta evankeliumeissa on hedelmällisempiäkin kohtia.

⁶⁶ Uuden testamentin lainauksissa käytän vuoden 1992 raamatunkäännöstä.

⁶⁷ Smith 2003, 228.

⁶⁸ Luuk. 7:18–35; Matt. 11:2–19. Järvinen 1997, 141. Myös Luz 2001, 145

⁶⁹ Järvinen 1997, 143. Kaikki tämä myös Smith 2003, 230–231.

⁷⁰ ”Mihin siis vertaisin tämän sukupolven ihmisiä? Millaisia he ovat? He ovat kuin torilla leikkivät lapset, jotka huutavat toisilleen: 'Me soitimme teille huilua, mutta te ette tanssineet, me pidimme valittajaisia, mutta te ette itkeneet mukana. Luuk. 7:31–32.

⁷¹ Järvinen 1997, 128, myös n. 17; Smith 2003, 231; Witetschek 2007, 150.

⁷² Järvinen 1997, 153–154, myös n.104. Ks. myös esim. Luuk. 6:23, 11:29–32, 13:28–35.

Kastajan ja Jeesuksen syömä- ja juomatavat asetetaan edellisissä jakeissa mainitun ”tämän sukupolven” taholta rinnakkain. Niin kuin ei mikään leikki tunnu tältä sukupolvelta sujuvan, ei sen paremmin Jeesus kuin Johanneskaan heille kelpaa. Jakeen 34 moitteiden ”syömäri ja juomari” on nähty viittaavan myös Viidennen Mooseksen kirjan ohjeisiin, joissa kerrotaan, mitä tehdä juopottelevan jälkikasvun kanssa (5. Moos. 21:18–21).⁷³ Ulrich Luzin mielestä tekstien välillä ei ole yhteyttä, koska kertomusten kontekstit ovat liian erilaisia.⁷⁴ Myös Jeesusta koskevan lauselman kirjallinen tyyli poikkeaa Mooseksen kirjan kertomuksesta merkittävästi.⁷⁵ Jakeessa 34 käytetty sanapari syömäri ja kirjaimellisesti ”viinijuomari”, φάγος καὶ οἶνοπότης, eivät esiinny juuri näillä sanoilla muualla Uudessa testamentissa. Ylensyönti ja juopottelu ovat kuitenkin paheyhdistelmä, joka esiintyy muilla samaa tarkoittavilla sanoilla useissa tämän tutkielman lähdeteksteissä sekä Uudessa testamentissa että sen ulkopuolella.⁷⁶ Monet näistä maininnoista koskivat ihmisiä (1. Kor 5:11)⁷⁷ tai toimintaa (Room. 13:13), jota tuli välttää.

Jakeet 33–34 ovat selitystä niitä edeltäneiden jakeiden 31–32 torivertaukselle ja muodostavat näin kokonaisuuden yhdessä jakeen 35 kanssa.⁷⁸ On esitetty useita erilaisia tulkintoja siitä, ovatko nämä viisi jaetta muodostaneet alun perinkin kokonaisuuden vai ovatko ne olleet olemassa itsenäisinä ja missä vaiheessa ne ovat muodostaneet kokonaisuuden.⁷⁹ Tässä tutkielmassa testikatkelmaa käsitellään kokonaisuutena. Vain Jeesusta ja Johannesta kohtaan esitettyjen syytösten käsitteleminen rinnakkain paljastaa todelliset asenteet ja arvot tekstin takaa. Tekstikatkelmaa tarkastellaan kahdesta vastakkainasettelun esiin tuomasta näkökulmasta. Ensinnäkin Johanneksen ja Jeesuksen elämäntavat asetetaan vastakkain. Mitä Johanneksen paastoamisella ja sillä, että Jeesus ei näin tee, tarkoitettiin? Toiseksi heitä kohtaan osoitetut syytökset asetetaan vastakkain: Johannesta syytetään demonin valtaamaksi ja Jeesusta syömäriksi ja juomariksi. Mitä nämä vastakkainasettelut kertovat asenteista juopumista kohtaan?

⁷³ Tätä mieltä ainakin Keener 1999, 342 ja Evans 2012, 241.

⁷⁴ Luz 2001, 149, n.37. Luz on sitä mieltä, että katkelma, ilman lopun viislauslauselmaa, saattaa olla peräisin Jeesukselta itseltään. ”Ihmisen Poika” olisi myöhempi lisäys. Luz 2001, 146, 148.

⁷⁵ Ensimmäisen Mooseksen kirjan kertomuksen sijaan mielenkiintoisia vertailukohtia Vanhan testamentin teksteistä voisi antaa esimerkiksi jakeet Jes. 22:12–14, jossa Jumala kutsuu Israelia valittajajaisiin mutta Israel vain syö ja juo, tai Sananl. 23:20–21 jossa ”juomari ja syömäri” köyhtyy.

⁷⁶ Esimerkiksi Luuk. 12:45; Sananl. 23:21; The Greek Anthology 7.348. Tätä aihetta käsitellen tarkemmin luvussa 3.3, katso sivut 46–48.

⁷⁷ ks. myös Holmen 2007, 507.

⁷⁸ ”Mutta Viisauden tunnustavat oikeaksi kaikki Viisauden lapset.” Luuk. 7:35.

⁷⁹ Cotter 1989, 78; Vaage 1991, 109–113; Luz 2001, 145–146; Bovon 2002, 280; Smith 2003, 231; Witetschek 2007, 142–144.

2.1.1 Paasto ja pidot, viisauden tiet

Sekä Johanneksen ja hänen opetuslastensa harjoittama paastoaminen että Jeesuksen ja hänen seuraajiensa syöminen ja juominen, eli osallistuminen monenlaisiin yhteisiin aterioihin, olivat kertomuksen kuulijakunnalle tuttuja ilmiöitä. Molemmat kuuluivat juutalaiseen hurskauselämään, juhla-ateriat juhlapäiviin ja paastoaminen usein rukoilemiseen.⁸⁰ Johannes oli kuuluisa paastomaisestaan. Hänen askeettinen elämäntapavalintansa ja viinistä pidättäytymisensä mainitaan useissa häntä käsittelevissä jakeissa (esimerkiksi Luuk. 1:15; Matt. 3:4, 9:14). Johanneksen elämäntapa edusti Jumalalle omistautuneen pyhän miehen elämäntapaa ja siihen suhtauduttiin hyväksyvästi, jopa ihailen.⁸¹

On kuitenkin esitetty, että Johanneksen askeettinen elämäntyyli johti hänet eristäytymään järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolelle erämaahan. Tähän verrattuna Jeesuksen ja hänen seuraajiensa elämäntyyli oli huomattavasti sosiaalisempi. Koska he söivät ja joivat rajoituksitta, he saattoivat osallistua pitoihin, jotka olivat keskeinen sosiaalisen kokoontumisen muoto antiikin maailmassa. Kertomus antaa ymmärtää, että Jeesus seuraajineen toimi ihmisten arkipäivän keskellä, kylissä, kodeissa ja ruokapöydissä. Ehkä tämän syömisen ja juomisen sosiaalisen näkökulman vuoksi Jeesusta koskeviin syytöksiin lisättiin vielä syntisten ystävyys.⁸²

Jeesuksen elämäntyyliä koskevien jakeiden tulkinnassa on nostettu esiin näkemys, jonka mukaan jae 34 viittaisi kiertelevien opettajien elämäntapaan. Tällaiset opettajat eivät olisi kantaneet juuri mitään mukanaan vaan olisivat eläneet muiden vieraanvaraisuuden varassa.⁸³ Tämä olisi tarkoittanut myös viinin nauttimista silloin kun sitä tarjottiin. Stephen J. Pattersonin mukaan he olisivat olleet myös eräänlaisia askeetteja. Heidän elämäntyyliinsä oli esimerkki Jumalalle uskollisesta elämästä.⁸⁴ Patterson nostaa esiin näkökulman, jonka mukaan antiikin asketismiin sisältyi positiivinen elementti. Asketismia harrastettiin oman kehon hyvinvointi mielessä ja niiden puolesta, jotka eivät voineet omistaa elämäänsä Jumalalle.⁸⁵ Se oli performanssi, jolla erottauduttiin sosiaalisista konventioista. Tällaiseen askeesiin ei välttämättä kuulunut kieltäytyminen ruoasta ja juomasta.

⁸⁰ Cotter 1989, 72; Smith 2003, 236.

⁸¹ Cotter 1989, 74.

⁸² Keener 1999, 341-342; Smith 2003, 239; Robinson 2005, 502; Evans 2012, 241.

⁸³ Marshall 2005, 47-48; Witetschek 2007, 149; Patterson 2013, 184.

⁸⁴ Patterson 2013, 180-181, 185.

⁸⁵ Patterson 2013, 186.

Kiertelevät opettajat elivät todeksi sitä idealistista maailmaa, johon Jeesuksen seuraajat tunsivat vetoa.⁸⁶

Lähes puolitoista vuosisataa myöhemmin Clemens Aleksandrialainen käytti Jeesuksen sanoja itsestään syömärinä ja juomarina perusteluna asketismia vastaan. Kirjoituksessaan juomisesta hän pohtii, miten Jeesus itse mahtoi ihmisenä eläessään juoda (Paed. 2.2.32.1). Hän muistuttaa Jeesuksen itse kertoneen juovansa ja syövänsä ja viittaa Luukaan evankeliumin seitsemännen luvun lauselmaan (Paed.2.2.32.3). Clemensin mukaan näihin Jeesuksen sanoihin voidaan vedota, kun asetetaan enkratiitteja vastaan (Paed. 2.2.33.1). Enkratiitit olivat askeettista elämäntapaa noudattavia kristittyjä tai kristittyjä ryhmittymiä.⁸⁷ Clemens Aleksandrialainen varoittaa toistuvasti humaltumisen vaaroista, mutta korostaa myös viinin merkitystä. Hänen mukaansa Jeesus opetti omalla esimerkillään kohtuullisuutta. Hänen mukaansa lauselma syömäristä ja juomarista oli tarkoitettu moitteeksi Juutalaisille heidän kovasydämisyydestään (Paed. 2.2.32.2–3).

Käsitellyn tekstikatkelman jakeessa 34 Jeesus muistetaan henkilönä, jonka syömä- ja juomatavat poikkesivat Johanneksen askeesista.⁸⁸ Ehkä Jeesus tunnettiin henkilönä, joka oli harkinnut Johanneksen elämäntapaa mutta valinnut toisin.⁸⁹ Kuitenkin Jeesuksen syöminen ja juominen on erikoista vain, kun se asetetaan vastakkain Johanneksen askeettisen elämäntyylin kanssa.⁹⁰ Sekä Johanneksen että Jeesuksen hahmojen edustama elämäntyyli kuului antiikin ihmisten sosiaaliseen todellisuuteen ja uskonnon harjoittamisen tapoihin, eikä kummankaan elämäntavan noudattaminen sulkenut yksilöä kokonaan yhteisön ulkopuolelle.⁹¹ Molemmat saattoivat edustaa Viisauden teitä.⁹² Ensimmäiset kristityt pitivät Jeesusta pyhänä miehenä, mutta Jeesus ja hänen seuraajansa eivät osoittaneet tätä Johanneksen tapaan paastoamalla tai noudattamalla askeettista elämäntapaa. Mitä ilmeisemmin he joutuivat puolustamaan tätä elämäntapavalintaa (Matt. 9:14–15; Mark. 2:18–19).⁹³ Tekstikatkelman päättää jae 35: ” Mutta Viisauden tunnustavat oikeaksi kaikki Viisauden lapset.” Se korostaa, että sekä elämäntapa, jossa viinistä kieltäydytään että elämäntapa johon

⁸⁶ Patterson 2013, 196.

⁸⁷ McGowan 1999, 160–162.

⁸⁸ Robinson 2005, 502; Witetschek 2007, 145–146.

⁸⁹ Smith 2003, 236, 239.

⁹⁰ Smith 2003, 236.

⁹¹ Smith 2003, 236.

⁹² Cotter 1989, 78.

⁹³ Cotter 1989, 77.

viinin nauttiminen kuuluu voivat olla Jumalalle omistautuneen ihmisen elämäntapoja.

2.1.2 Naurettaviksi osoittautuvat syytökset

Johanneksen ja Jeesuksen elämäntapavalinnat, syöminen, juominen ja paastoaminen, esitetään jakeissa 33–34 tosiasioina ja toistensa vastakohtina. Mutta heitä kohtaan esitetyt syytökset, joissa Jeesus on syömäri ja juomari ja Johannes demonin valtaama, asetetaan rinnakkain. Syytökset ovat vastakohta heidän tosiasiallisille elämäntapavalinnoilleen. Ne ovat ylilyötyjä ja vääristelyjä tulkintoja heidän käyttäytymisestään. Syytökset esitetään yhtä lapsellisina ja typerinä kuin edeltävien jakeiden torivertauksen lasten kiukuttelu. Tästä huolimatta syytösten todenperäisyyden mahdollisuutta on pohdittu. Esimerkiksi François Bovonin mukaan Johanneksen paasto oli ankarampi kuin laki vaati, ja siksi häntä syytettiin demonin valtaamaksi.⁹⁴ On myös esitetty, että Johanneksen elämäntapaan kuulunut sosiaalinen eristäytyminen olisi toiminut demonisyytösten innoittajana. Paastoaminen olisi vienyt hänen normaalin elämäntavan ja yhteisön ulkopuolelle aivan kuten demonin riivaamaan miehen Markuksen evankeliumissa (5:2–3).⁹⁵

Joidenkin tutkijoiden mukaan taas Jeesusta kohtaan esitetyt syytökset olisivat todella perustuneet hänen kohtuuttomiin elämäntapoihinsa.⁹⁶ Useimmat tulkitsijat kuitenkin keskittyvät Jeesukseen kohdistuvien syytösten syitä pohtiessaan hänen seuralaisiinsa. On esitetty, että tekstissä mainitut syntiset saattaisivat olla niitä, joiden vieraanvaraisuudesta edellisessä luvussa mainitut kiertävät opettajat nauttivat. Stephan Witetschek on esittänyt, että veronkerääjät olisivat olleet monissa paikoissa ainoita, joilla olisi ollut varaa ruokkia yllättäen paikalle tuleva saarnaaja. Samalla Jeesus seuraajineen olisi ymmärrettävästi saanut nihkeän vastaanoton niiden taholta, joilta veronkerääjät saivat tulonsa.⁹⁷ Toisaalta Jeesus tunnettiin henkilönä, joka ruokaili monenlaisessa seurassa, välillä myös huonomaineisten ihmisten kanssa.⁹⁸ Koska antiikin ateriointiperinteeseen liittyi oleellisesti paitsi seura myös aterian jälkipuoliskon juomajuhlat⁹⁹, syytökset huonosta seurasta ja juopottelusta liittyvät luonnollisesti toisiinsa.¹⁰⁰

⁹⁴ Bovon 2002, 287.

⁹⁵ Cotter 1989, 71.

⁹⁶ Holmen 2001, 507; Bovon 2002; 287.

⁹⁷ Marshall 2005, 47–48; Witetschek 2007, 149.

⁹⁸ Smith 2003, 234, 325; Marshall 2005, 53.

⁹⁹ Smith 2003, 27. Ateriointitapoja käsitellään tarkemmin luvussa 3.

¹⁰⁰ Cotter 1989, 75.

Kun Jeesusta kohtaan esitettyjä syytöksiä tarkastellaan niiden kontekstissa, rinnakkain Johanneksen syytösten ja Jakeiden 31–32 torivertauksen kanssa, Jeesuksen seuralaisetkin asettuvat uuteen valoon. Jeesus ei kerro olevansa syömäri ja juomari, syntisten ystävä, vaan että häntä perusteetta tällaiseksi moititaan, aivan kuten Johannesta demonin valtaamaksi.¹⁰¹ Syömäriys ja juomarius on syytös, joka osattiin yhdistää kohtuuttomiin yliyönteihin.¹⁰² Johannes oli todellisuudessa tunnettu Jumalan mies ja hänen elämäntapansa ihailtu. Näin syytös demonista toimii esimerkkinä absurdista syytöksestä, joka korostaa myös Jeesusta kohtaan esitettyjen syytösten mielettömyyttä.¹⁰³ Jakeiden 31–34 tavoitteena onkin vastata Jeesuksen ja hänen seuraajien elämäntyyliä kohtaan esitettyihin syytöksiin ja osoittaa ne perättömiksi.

Kertomus Jeesuksesta syömäriinä, juomarina ja syntisten ystävänsä on ollut merkityksellinen ensimmäisille kristityille, muuten se tuskin olisi säilynyt. Jakeessa 34 Ihmisen Poika syö ja juo ja tulee torjutuksi. Tällainen kertomus on voinut toimia lohduttavana esimerkkinä myös torjuntaa kokeneille varhaisille kristityille, ja vahvistaa heidän identiteettiään.¹⁰⁴ Jos Jeesuksen väitettyä juomaseuraa ajatellaan taivaallisten pitojen teeman näkökulmasta, syntiset näyttäytyvätkin pelastettuina.¹⁰⁵ Ehkä ajateltiin, että Ihmisen Pojan seuraajat jakoivat esikuvansa kohtaloita niin hyväksytyksi tulemisen kuin elämäntavankin tasolla.¹⁰⁶ Ensimmäiset kristityt joutuivat perustelemaan, Wendy J. Cotterin mukaan eniten itselleen, että heidän ja Jeesuksen noudattama elämäntapa oli hyvä ja uskottava Jumalalle omistautuneen ihmisen elämäntapa.¹⁰⁷ He, niin kuin Jeesus, söivät ja joivat.

2.2 Kaanaan häät

Jeesus sanoi palvelijoille: "Täyttäkää astiat vedellä", ja he täyttivät ne reunoja myöten. Sitten hän sanoi: "Ottakaa nyt siitä ja viekää pitojen valvojalle", ja he veivät. Valvoja maistoi vettä: se oli muuttunut viiniksi. Toisin kuin palvelijat, jotka olivat veden astiasta ottaneet, hän ei tiennyt, mistä viini oli peräisin. Hän kutsui sulhasen luokseen ja sanoi: "Kaikki tarjoavat ensiksi hyvän viinin ja sitten, kun vieraat alkavat juopua, huonompaa. Mutta sinä olet säästänyt hyvän viinin tähän asti." Joh. 2:7–10.

Kaanaan häiden kertomuksessa Jeesus on äitinsä ja opetuslastensa kanssa kutsuttuna häissä. Juhlista loppuu viini kesken ja äitinsä patistamana

¹⁰¹ Cotter 1989, 78; Witetschek 2007, 151.

¹⁰² Katso luku 3.3, sivut 46–48.

¹⁰³ Cotter 1989, 74.

¹⁰⁴ Smith 2003, 231, 234; Witetschek 2007, 150.

¹⁰⁵ Smith 2003, 234.

¹⁰⁶ Järvinen 1997, 155; Witetschek 2007, 150.

¹⁰⁷ Cotter 1989, 77–78; Smith 2003, 234. Samaa teemaa pohtii Holmén 2001, 509.

vastahakoinen Jeesus muuttaa todella suuren määrän vettä viiniksi, vieläpä hyväksi viiniksi, jo humaltuneen juhkakansan nautittavaksi. Arkisissa keskusteluissa kertomus esiintyy usein alkoholinkäytön puolustuksena. Toisaalta kertomusta on jopa tulkittu niin, että Jeesuksen aikaansaama viini olisi ollut alkoholitonta mehua. Kertomuksen modernien tulkintojen analyysi kristillisessä kontekstissa olisi mielenkiintoinen tutkimusaihe sinänsä, mutta eksegeettisen tutkimuksen osalta tämä keskustelu on jätettävä sivuun. Eksegeettisessä tutkimuksessa on kuitenkin usein ohitettu viinin juomisen ja juopumisen näkökulma myös tekstin omassa historiallisessa kontekstissa. Kertomuksen sosiaalishistoriallista kontekstia tai mahdollisia moraalisen opetuksen ulottuvuuksia on pohdittu vähän, ja keskitytty vain sen teologiseen sisältöön. Häävieraiden humalatilaa ei tutkimuksissa juuri kommentoida. Juomisen ja juopumisen tarkastelu on avannutkin Kaanaan häiden kertomuksesta uusia näkökulmia.

Kaanaan häiden kertomukselle ei löydy paralleelia muista evankeliumeista. Ensimmäisen vuosisadan vaihteessa kirjoitetun Johanneksen evankeliumin perusteella ei juuri voi tehdä päätelmiä Jeesuksen ja opetuslasten käyttäytymisestä, mutta se kertoo sen varhaiskristillisen yhteisön arvoista ja käytännöistä, jonka piirissä kirjoitus on syntynyt. Mitä yhteisöstä kertoo se, että Jeesuksen ensimmäisen ihmeen näyttämönä on hääjuhla, jossa nautitaan runsaasti viiniä? Mikä merkitys sillä oli, että häävieraiden annetaan ymmärtää olevan jo humalassa? Hyväksyikö yhteisö elämäntavan, johon kuului humaltuminen, ainakin häissä?

2.2.1 Hääpidot ja niissä juominen

Häät olivat usein suuria juhlia, joihin kutsuttiin perheiden ja ystävien lisäksi koko kylä.¹⁰⁸ Myös kertomus Kaanaan häistä alkaa maininnalla kutsusta: ”Jeesuksen äiti oli siellä ja myös Jeesus ja hänen opetuslapsensa kutsuttiin” (Joh. 2:1–2). Kertomuksessa ei kerrota kenen häistä oli kysymys mutta jos ei jonkun Jeesuksen äidin sukulaisen niin naapurin ainakin.¹⁰⁹ Häätavat saattoivat poiketa paljonkin riippuen maantieteellisestä ja sosiaalisesta kontekstista, mutta ainakin roomalaisessa kontekstissa hääkutsun hyväksyminen oli lähes sosiaalinen velvollisuus.¹¹⁰

¹⁰⁸ Malina & Rohrbaugh 1998, 70.

¹⁰⁹ Malina & Rohrbaugh 1998, 66.

¹¹⁰ Hänninen 2004, 64.

Runsas ruoka ja juoma olivat oleellinen osa kunnon häitä. Hääpidot ja niiden ruoan ja juoman runsaus toimivat evankeliumeissa usein kontekstina Jeesuksen opetuksille. Esimerkiksi Markuksen evankeliumin jakeessa 2:19 Jeesus opettaa, että häävieraat eivät paastoa, Luukkaan evankeliumin jakeessa 14:8 puhutaan istumapaikan valinnasta hääpidossa ja Matteuksen evankeliumin jakeessa 22:4 kuninkaanpojan häihin valmistetaan aterioita.¹¹¹ Myös Vanhassa testamentissa on useita mainintoja hääpidoista.¹¹² Häiden järjestelyihin osallistui koko yhteisö. Naapuriavusta saattavat Kaanaan häiden kertomuksessa kertoa jakeessa kuusi mainitut kuusi kivistä vesiastiaa. Normaalisti perheellä olisi ollut käytössään yksi tällainen astia.¹¹³

Roomalaisten hääjuhlien pitojen järjestämisestä vastasivat yleensä morsiamen sukulaiset.¹¹⁴ Vanhan testamentin hääkertomuksissa morsiamen suku vastasi Simsonin ja Jaakobin häiden tarjoilusta, Esterin häiden tarjoilusta vastasi sulhanen. Kertomusten perusteella ei voida päätellä, oliko juutalaisten parissa jokin vakiintunut käytäntö.¹¹⁵ Kaanaan häissä viinistä kuitenkin vastasi sulhanen (Joh. 2:10). Bruce J. Malina ja Richard L. Rohrbaugh ottavat esiin hääyhdistykset, joiden avulla kylän samaan ikäluokkaan kuuluvat miehet pyrkivät takaamaan riittävät varat hääjuhlien järjestämiseen. Yhdistyksen jäsenet lähettivät toisilleen lahjoja, joita vastaan odotettiin taas lahjoja omien häiden järjestämistä varten. Tällaiset häälahjat olisivat olleet kuin laina, joka pitää maksaa takaisin. Viini muodosti poikkeuksen, sitä ei tarvinnut maksaa takaisin.¹¹⁶ Jos kertomuksen Jeesus kuului tällaiseen yhdistykseen tai edes oli jommankumman perheen ystävä, ei ole yllättävää, että hänen äitinsä odotti hänen puuttuvan tilanteeseen viinin loppuessa kesken. Jeesuksen lahja viininä pelasti hääparin nololta tilanteelta, ja viinin määrä korosti hänen hyväntahtoisuuttaan hääparia kohtaan.

¹¹¹ Vuoden 1992 raamatunkäännöksessä tässä jakeessa häät, γάμος, on jostain syystä käännetty sanalla pidot.

¹¹² 1. Moos. 29:22 Jaakobin häät, Tuom. 14 Simsonin häät, Est. 2:18 Esterin ja Kserkseen hääpidot. Carey Ellen Walshin mukaan viinin juominen oli Juutalaisten hääjuhlien pääaktiviteetti. Hän perustaa väitteensä Jaakobin ja Simsonin häihin, vaikka kumpienkaan yhteydessä viiniä ei mainita. Walshin väittää, että Jaakobin häissä todennäköisin syy siihen, että Jaakob ei tajunnut hääyönä sängyssään olevan väärän naisen, löytyy juhlissa nautitusta viinin määrästä. Tämän voi vielä kuvitella mahdolliseksi. Simsonin häiden perusteella tehdyt johtopäätökset viininjuonnista vaikuttavat epäuskottavilta erityisesti, koska Simson oli nasiiri eikä siis juonut viiniä lainkaan. Walsh 2000, 237–238.

¹¹³ Malian & Rohrbaugh 1998, 70.

¹¹⁴ Hänninen 2004, 65–66.

¹¹⁵ Walsh 2000, 237.

¹¹⁶ Malina & Rohrbaugh 1998, 70.

Ei ole myöskään yllättävää, että Kaanaan häissä juuri Jeesuksen äiti tiesi viinin olevan vähissä. Ruoan valmistaminen ja tarjoilu oli naisten tehtävä.¹¹⁷ Normaalisti koti oli naisten aluetta, mutta juhlien aikana perheiden yksityisestä alueesta tuli julkista, ja se salli myös sukupuolitettujen tilojen sekoittumisen. Malinan ja Rohrbaughin mukaan osan hääpidoista miehet ja naiset juhlivat erillään, osan yhdessä.¹¹⁸ Vaikka roomalaisen ja erityisesti kreikkalaisen ihanteen mukaan naiset eivät juoneet viiniä, käytännössä tilanne vaikuttaa olleen toisin, ainakin juutalaisten keskuudessa. Vanhassa testamentissa on mainintoja, joissa myös naiset juovat viiniä.¹¹⁹ Kaanaan häiden humaltuneiden juhluvieraiden joukossa oli siis ehkä myös naisia. Vaikka runsas viinijuonti kuului hääpitoihin, kaikissa yhteyksissä siihen ei suhtauduttu suopeasti. Jo Platon varoitti sekä morsianta että sulhasta liiasta juopumisesta hääjuhlassa. Hän korosti, että tilanne oli molemmille tärkeä, ja siksi arvostelukyky tuli pitää kirkkaana. Erityisesti oli huolehdittava siitä, että jälkeläisiä ei panna alulle päihtyneenä.¹²⁰ 200-luvulla jälkeen ajanlaskun alun kirjoittanut kirkkoisä Cyprianus kielsi neitsyiksi ryhtyneitä menemästä hääjuhliin, koska ne olivat ”humalaisten juhlat”. Niissä helposti joutui keskusteluihin aiheista, jotka eivät sopineet neitseille.¹²¹

Malina ja Rohrbaugh ovat nostaneet Kaanaan häiden tulkinnessaan esiin myös häpeän ja kunnian näkökulman, joka korostaa kertomuksen dramaattisia käännteitä. Heidän mukaansa hääjuhlien onnistumisessa oli ennen kaikkea kysymys perheiden kunniasta.¹²² Kesken loppunut viini olisi tarkoittanut perheelle häpeää ja kunnian menetystä. Siksi häävieraiden lähipiiriin kuuluvat lähettivät etukäteen lahjaksi viiniä, jotta sitä olisi riittävästi häissä tarjottavaksi. Viinin puute voitiin siis tulkita myös ystävien puutteeksi.¹²³ Jeesus pelasti perheen paitsi tarjottavien loppumisen aiheuttamalta nololta tilanteelta myös sosiaaliselta häpeältä. Tästä näkökulmasta häpeällistä ei olisi ollut Kaanaan häiden vieraiden humalatila, jossa he eivät enää erottaneet hyvää viiniä huonosta, vaan se, että tuossakaan tilassa heille ei olisi ollut tarjota lisää viiniä.

¹¹⁷ Malina & Rohrbaugh 1998, 66.

¹¹⁸ Malina & Rohrbaugh 1998, 66. He eivät mainitse lähteitä, joihin he perustavat esityksensä.

¹¹⁹ Esimerkiksi Tuom 19:19; Aam. 4:1; Est 5:5–6. Jakeessa Jer 35:8 rekabilaisista naisista erikseen sanotaan, että hekään eivät juo viiniä. Samaa juutalaisnaisten juomatavoista päättelee myös Walsh, vaikka kaikki raamatunkohdat joihin hän viittaa, eivät tue muuten uskottavaa loppupäätelmää. Walsh 2000, 222–223.

¹²⁰ Platon, Lait. 6.775b–c.

¹²¹ Cyprian, Treatise II, On the Dresses of Virgins, 18. (ANF5 435)

¹²² Malina & Rohrbaugh 1998, 66, 70.

¹²³ Malina & Rohrbaugh 1998, 66.

2.2.2 Kaanaan häiden erityislaatuinen ihme

Kaanaan häiden viini-ihme on monella tavalla ainutlaatuinen. Se on Johanneksen evankeliumin mukaan Jeesuksen ensimmäinen tunnusteko (Joh. 2:11). Se on myös ainut kertomus, jonka yhteydessä Johanneksen evankeliumissa mainitaan sana viini.¹²⁴ Jos kertomusta verrataan muihin Raamatun ja sen ulkopuolisiin ihmekertomuksiin, on se sielläkin omaa luokkaansa. Johanneksen evankeliumista löytyvillä muilla ruokkimisihmeillä on juuret juutalaisessa perinteessä, mutta tällä ei ole.¹²⁵ Myöskään evankeliumien muihin häävertauksiin ei liity viini erikseen mainittuna. Luonnonvoimien hallitsemiseen liittyvät ihmeet olivat odotettavissa antiikin jumaluuksilta ja sankareilta.¹²⁶ Vaikka monet jumaluudet esimerkiksi tyynttyivät myrskyjä, veden muuttaminen viiniksi liitetään Jeesuksen lisäksi ainoastaan Dionysokseen.¹²⁷

Dionysoksen kultti oli suosittu ja laajalle levinnyt antiikin Välimeren alueella myös Johanneksen evankeliumin syntyaikoina. Se oli suosittu kaikkien yhteiskuntaluokkien keskuudessa.¹²⁸ Roomassa Dionysos tunnettiin Bacchuksen nimellä.¹²⁹ Dionysoksen, tai Bacchuksen, palvontaan liittyi oleellisesti niin viininjuonti, pidot ja juhlat kuin yhteisöllisyyskin.¹³⁰ Dionysos-kultin keskeinen asema näkyy myös juutalaisissa ja kristillisissä teksteissä. Toisessa makkabilaiskirjassa kerrotaan, miten valloitetut juutalaiset pakotettiin Dionysoksen palvontaan (2. Makk. 6:7). Toisaalta ensimmäisellä vuosisadalla ajanlaskun alun jälkeen kirjoittanut Filon vaikuttaa suhtautuvan Dionysokseen varsin positiivisesti ja kutsuu tätä viinin ja ilon antajaksi.¹³¹ Myös Clemens Aleksandrialainen tunsikin Dionysos-kultin mutta kehotti luopumaan siitä. Sen tarjoaman päihtymyksen tilalle Clemens tarjoaa ”pelastuksen raittiutta” (Protrepticus 12.118). Kristinusko ja Dionysos-kultti tarjosivat seuraajilleen

¹²⁴ οἶνος mainitaan jakeissa 2:3,9,10 ja 4:46, jossa Jeesuksen kerrotaan tulevan paikkaan, jossa hän muutti veden viiniksi.

¹²⁵ Cotter 1999, 131–132. Esimerkiksi Joh. 6:1–13; 2. Moos. 16:9–19.

¹²⁶ Cotter 1999, 5.

¹²⁷ Cotter 1999, 131–132. Diodorus Siculus (kirjoitti 60–30 eaa) kertoo teineistä, jotka uskoivat, että Dionysos oli syntynyt heidän kotikaupungissaan ja siitä merkinä siellä oli lähde, josta tiettyinä päivinä pulppuaa viiniä. Plinius vanhempi kertoo Dionysoksen temppelistä jonka alueella olevasta lähteestä aina tammikuun 5. päivä pulppuaa viiniä. Mutta jos vesi kannettiin ulos temppelistä, se muuttui taas vedeksi. Cotter 1999, 164–165.

¹²⁸ Tripolitis 2002, 23; Seaford 2006, 4.

¹²⁹ Tripolitis 2002, 24.

¹³⁰ Tripolitis 2002, 23–24.

¹³¹ Filon, The Embassy to Gaius 88–89. Smith 2003, 29.

samankaltaisia asioita ja jopa myyttejä. Kasvava kristinusko taisteli suosiosta Dionysos-kultin kanssa.¹³²

On mahdotonta tietää, oliko Kaanaan häiden kertomuksen kirjoittajalla Dionysos-kultti mielessä tarinaa muotoillessaan. On kuitenkin arveltu, että kertomus voisi olla jonkinlainen vastaus Dionysos-kultin suosion asettamaan haasteeseen.¹³³ Jos näin oli, se antaa mielenkiintoisia tulkinnan mahdollisuuksia. Ehkä Kaanaan häillä haluttiin sanoa, että Jeesus on jotain muuta ja jotain vielä parempaa kuin Dionysos.¹³⁴ Dionysokselle oli omistettu useita vuosittaisia juhlia sekä paikallisia yhdistyksiä.¹³⁵ Kristinusko nousi haastamaan näitä. Kaanaan häiden kertomuksessa Jeesus henkilökohtaisesti muutti valtavan määrän vettä viiniksi ja varmisti että juhlinta voi jatkua, sillä määrällä varmaankin loputtomiin. Hän oli todellinen elämän ja viinin antaja, jonka tarjoamat pidot ovat vielä yltäkylläisemmät kuin viininjumalan bakkanaalit.

2.2.3 Viinin merkitys Kaanaan häissä

Viinin merkitystä Kaanaan häissä on usein pohdittu teologisesta näkökulmasta. Viinin tulkitaan olevan Jeesuksen tarjoamaa ihmeellistä ravintoa, jota hän tarjoaa muuallakin Johanneksen evankeliumissa.¹³⁶ Kaanaan häiden tulkitaan usein myös viittaavan tuleviin messiaanisiin pitoihin. Jane S. Websterin mukaan erityisesti viini viittaa messiaaseen ja hänen mukanaan tuomaansa yltäkylläisyyteen.¹³⁷ Smithin mukaan messiaanisiin pitoihin viittaa viinin valtava määrä.¹³⁸ Viini ei kuitenkaan Websterin mukaan viittaa Jeesuksen uhrivereen. Rituaaliseen puhtauteen liittyvien kivisten vesiasioiden käyttö viittaa kuitenkin siihen, että Jeesuksen läsnä ollessa perinteiset puhdistumissäännöt eivät enää päde.¹³⁹

Viini-ihmettä on tulkittu myös eettisen esimerkin näkökulmasta. Jeesuksen ihmeteko voidaan nähdä esimerkkinä huolenpidosta ja toisen kunnian

¹³² Seaford 2006, 4, 126. Justinos Marttyyri mainitsee Dionysos-myytin samankaltaisuudet kristinuskon kanssa. 1. Apol. 54.5–6 ja Dial. 69.2. Myös Efesolaiskirjeen juopumiskiellossa (Ef. 5:18) on nähty mahdollinen viittaus Dionysos-kulttiin ja sen tapojen vastustamiseen. Barth 1974, 580; Best 1998, 507.

¹³³ Seaford 2006, 121.

¹³⁴ Myös Platon mainitsee häitä koskevissa ohjeissaan, että juopuminen on muutenkin sopimatonta, paitsi ”viininantajan juhlissa”. (Lait 6.775b) Jos tekstiä lukee rinnakkain Kaanaan häiden kertomuksen kanssa, veden muuttaminen viiniksi häissä on Platonin ohjeelle kuin haaste: mepäs juomme häissä, emmekä tarvitse siihen ”viininantajaa”. Kaanaan häiden kertomuksen kirjoittajalla tuskin on kuitenkaan ollut tämä Platonin teksti mielessä kertomusta muotoillessaan.

¹³⁵ Smith 2003, 111, 112.

¹³⁶ Webster 2001, 61. Smith 2003, 273.

¹³⁷ Webster 2001, 55–56.

¹³⁸ Smith 2003, 85.

¹³⁹ Webster 2001, 58.

suojelemisesta.¹⁴⁰ Kertomuksessa mainitun kiviastian vetoisuus oli noin 20 gallonaa eli 80 litraa. Muuttamalla kuusi astiallista vettä Jeesus olisi tehnyt viiniä juhlaväkeä varten melkein 500 litraa!¹⁴¹ Määrä on käsittämätön, varsinkin jos kyseessä ei ollut juomavalmis eli sekoitettu viini. Sosiaaliselta häpeältä morsiusparin perheet olisivat varmasti välttyneet jo yhdellä sammiollisella viiniä. Miksi Jeesus teki viiniä näin valtavan määrän? Haluttiinko sillä korostaa hänen tekonsa suuruutta tai hyväntahtoisuutta? Vai kuvasiko viinin määrä armon syvyyttä? Jeesus ei vain säästänyt häpeältä, vaan teki sen niin, että mitään epäilyksen varaa ei jäänyt.

Yksi varhaisimmista Kaanaan häiden viini-ihmeen tulkitsijoista oli toisen vuosisadan lopussa aiheesta kirjoittanut Clemens Aleksandrialainen. Hän tulkitsi veden edustavan lakia ja maailmaa, jolle Jeesus antaa elämän muuttamalla sen viiniksi. Viini edustaa totuutta ja hurskautta (Paed. 2.2.29.1). Clemens Aleksandrialainen kuitenkin korostaa, että vaikka Jeesus teki vedestä viiniä, hän ei antanut lupaa humaltua. Itse Kaanaan häiden kertomuksen mukaan vieraat kuitenkin olivat humalassa. Seuraavaksi tarkastellaankin tätä kertomuksen yksityiskohtaa.

2.2.4 Juopumuksen merkitys Kaanaan häissä

Jos viinin merkitykseen Kaanaan häissä on kiinnitetty huomiota, niin häävieraiden päihtymyksen tilalle sitä ei ole annettu oikeastaan lainkaan.¹⁴² Jakeessa 10 pitojen valvoja sanoo: ”Kaikki tarjoavat ensiksi hyvän viinin ja sitten, kun vieraat alkavat juopua, huonompaa. Mutta sinä olet säästänyt hyvän viinin tähän asti.”

Teologisessa mielessä vieraiden humalan voisın nähdä viittaavan muualtakin Johanneksen evankeliumista tuttuun teemaan, jossa ihmiset eivät ymmärrä Jeesuksen todellista luontoa tai tarkoitusta, vaikka se heidän silmiensä edessä paljastetaan.¹⁴³ Kaanaan häissä vieraiden aistit ovat jo niin humalan tylsistyttämät, että heidän ei oleteta enää tunnistavan hyvää viiniä huonosta, saati pohtivan sen alkuperää. Edes pitojen valvoja ei ymmärrä, mistä tämä hyvä viini on peräisin.

¹⁴⁰ Malina & Rohrbaugh 1998, 69.

¹⁴¹ Malina & Rohrbaugh 1998, 69.

¹⁴² Vieraiden humalaa ei käsittele ainakaan seuraavat tutkijat: Malina & Rohrbaugh 1998; Webster 2001; Smith 2003. Populaarin aineiston ja taiteen puolella humala on saanut kuitenkin huomiota. Mielenkiintoisimpia kohtaamiani tulkintoja oli Jaakko Heinimäen Harrasta viiniä kirjassa esittämä tulkinta, jonka mukaan viini-ihmeessä Jeesus pilaili palvelijoiden kanssa tärkeilevän ja humalaisen pitojen valvojan kustannuksella. Heinimäki 1999, 18–19.

¹⁴³ Esimerkiksi Joh. 1:10–11; 6:34–36, 42; 12:37–40.

Silti Jeesus heille sitä saattaa tarjottavaksi. Pelastus on lähellä ja kaikille tarjolla mutta kaikki eivät sitä ymmärrä.

Toisaalta runsasta juomista häissä ei kertomuksessa tuoda ilmi mitenkään paheksuen. Viiniä on mitä ilmeisimmin sen loppumisen uhatessa juotu jo paljon, eikä Jeesus vastustele vieraiden humalan vuoksi vaan, koska ”hänen aikansa ei ole tullut” (Joh. 2:4). Häät olivat selvästi Johanneksen evankeliumin kirjoittajalle luonteva konteksti tarinan kerronnalle. Myös kertomusta lukeneelle yhteisölle häät olivat tuttu tapahtuma, ja he olivat mitä todennäköisimmin osallistuneet itsekin tällaisiin juhliin. Se että Jeesus otti osaa aterioihin ja Kaanaan häiden tapaisiin tilaisuuksiin, korosti hänen hahmonsa seurallisuutta ja osallisuutta ihmisten elämässä.¹⁴⁴ Antiikin ateriointiperinteessä hyväntuulisella yhdessä humaltumisella oli erityinen merkitys, ja se näkyy myös tässä kertomuksessa.¹⁴⁵

Kaanaan häiden kertomuksessa on lopulta vaikea nähdä sellaista eettistä ulottuvuutta, joka voitaisiin ymmärtää ohjeeksi viinin juomisen puolesta tai vastaan. Koko Johanneksen evankeliumi on eettisen opetuksen kannalta haastava. Toisin kuin muista evankeliumeista, sieltä ei löydy lainkaan vaikkapa vuorisaarnan kaltaista selkeää eettistä opetusta tai käytösohjeita.¹⁴⁶ Kuitenkin Kaanaan häiden kertomuksen, samoin kuin muiden häihin liittyvien vertausten ja opetusten, perusteella voidaan sanoa, että ensimmäisillä kristityillä ei ollut vaikeuksia sijoittaa Jeesusta tai hänen opetuksiaan kontekstiin, johon liittyi oleellisena osana viinin juominen ja myös siitä humaltuminen.

2.3 Jeesus, juoppojen ystävä?

Viini on läsnä monissa evankeliumien kertomuksissa: osana sosiaalishistoriallista kontekstia ateriakertomuksissa, symbolisessa merkityksessä osana vertauksia tai konkreettisesti erikseen mainittuna. Se on niin erottamaton osa evankeliumien kertomusten syntykontekstia, että ilman viiniä kertomuksia on vaikea edes kuvitella. Kuitenkin vain muutaman kerran Jeesus ja viini esiintyvät konkreettisesti samassa kertomuksessa. Näistä kertomuksista tässä luvussa käsiteltiin syömäri ja juomari -lauselmaa sekä kertomusta Kaanaan häistä. Ne kertovat nämä kertomukset synnyttäneiden ja säilyttäneiden yhteisöjen suhteesta viininjuontiin ja humaltumiseen, sekä siitä, minkälaisena Jeesus muistettiin. Molemmilla kertomuksilla on ollut ensimmäisille kristityille merkitystä, muuten

¹⁴⁴ Lehmijoki-Gardner 2009, 117, 120.

¹⁴⁵ Tätä käsitelen seuraavassa luvussa 3.

¹⁴⁶ Burrige 2009, 281; Rensberg 1999, 133.

ne tuskin olisivat säilyneet. Molemmilla kertomuksilla on sanoma, jossa viinillä on oma merkityksensä.

Luukkaan evankeliumin seitsemännen luvun jakeissa 33–34 Jeesusta nimitetään syömäriksi ja juomariksi. Syytösten tarkasteleminen osana jakeiden 31–35 muodostamaa kokonaisuutta paljastaa, että tekstikatkelman tarkoituksena on osoittaa Jeesusta ja hänen seuraajiaan kohtaan esitetyt syytökset perättömiksi. Haluttiin osoittaa, että Jeesuksen seuraajien elämäntapa, jossa syötiin ja juotiin viiniä tavanomaisella tavalla, oli yhtä uskottava Jumalalle omistautuneen ihmisen elämäntapa kuin Johannes Kastajan asketismi. Johanneksen evankeliumin kertomusta Kaanaan häistä on puolestaan harvoin tarkasteltu viinijuonnin ja juopumisen näkökulmasta. Kuitenkin sitä usein käytetään huolettoman alkoholinkäytön puolustuksena. Tällaista eettistä tulkintaa siitä on lopulta vaikea tehdä. Kaanaan häiden kertomuksessa Jeesus ei tunnu ottavan kantaa viiniin juomiseen tai vieraiden humalatilaan, mutta jotain kuitenkin kertoo se, että kertomuksen säilyttäneillä kristityillä ei ollut vaikeuksia sijoittaa Jeesusta kertomukseen, jossa juotiin ja humalluttiin.

3 Viini ja humaltuminen aterioilla

Antiikin Välimeren kulttuurissa viini kuului itsestään selvänä osana ateriointiin, oli sitten kyseessä arkinen iltaruoka, juhlapäivällinen tai seurakunnan kokoontuminen Herran aterian viettoon.¹⁴⁷ Niinpä kun Uudessa testamentissa tai sen ulkopuolisissa kristillisissä lähteissä mainitaan viinin juominen, mainitaan useimmiten myös syöminen. Tässä luvussa tarkastelen lähdeteksteistä ilmenevää juomista ja humaltumista antiikin ateriointitraditioiden näkökulmasta. Millaisesta juomakulttuurista ateriakontekstiin sijoittuvat juomatekstit kertovat? Minkälaisia mielikuvia, arvoja ja ihanteita pidoissa juomiseen liitettiin? Entä miten suhtauduttiin aterioilla humaltumiseen? Miten suhtauduttiin viinijuontiin kristittyjen yhteisillä aterioilla?

Tämän tutkielman aineistosta voidaan erottaa kahdenlaisia ateriointitilanteita. Ensimmäkin aineistosta voidaan erottaa tekstit, jotka käsittelevät pidoissa tai aterioilla juomista erilaisissa ”maallisissa” tilanteissa, kuten vieraana juhlissa tai arkisilla aterioilla kristittyjen kodeissa. Esimerkiksi Clemens Aleksandrialaisen *Kuinka käyttäytyä pidoissa* (Paed. 2.4. Πῶς χρῆ περι τὰς ἐστιάσεις ἀνίσθαι), Siirakin kirjan jakeet 31:12–32:13 sekä Juudan testamentin kuvaus juomajuhlista (Juud. test. 8 ja 13) ovat tällaisia tekstejä. Näiden lisäksi on tekstejä, joissa ateriointi kuuluu seurakunnan kokoontumisiin. Tällaisia tekstejä ovat esimerkiksi ensimmäisen Korinttolaiskirjeen jakeet 11:17–34 ja Tertullianuksen Apologia 39. Sekä ateriointia yleisesti että seurakunnan aterioita käsittelevissä teksteissä otetaan kantaa humaltumiseen. Ateriointitraditioiden lisäksi antiikin ammattikuntien ja uskonnollisten yhdistysten käytännöt avaavat erityisesti seurakunnan aterioinnin ja viinijuonnin merkityksiä.¹⁴⁸

Tässä luvussa käsitellään ensin pitoja yleisellä tasolla ja sitten erityisesti seurakunnan yhteisiä aterioita käsitteleviä tekstejä. Lisäksi luodaan katsaus siihen, miten naisten kerrotaan osallistuneen seurakuntien aterioihin. Tämän jälkeen käsitellään pitoihin liitettyjen ylilyöntien, mässäilyn, juopottelun ja irstailun uhkaa. Lopuksi kootaan yhteen keskeisimmät havainnot.

¹⁴⁷ Alikin 2010, 58, 59.

¹⁴⁸ Smith 2003; Alikin 2010.

3.1 Viiniin juominen ja sen merkitys pidoissa

Kun juot pidoissa viiniä, älä soimaa ystävääsi, älä halveksi häntä siksi, että hän on hilpeällä mielellä. Älä pilkkaa häntä, älä loukkaa äläkä ryhdy karhuamaan velkojasi. Sir 31:31.

Monissa tämän tutkielman lähdeteksteissä kuvaillaan selkeästi antiikin pitoihin liittyviä tapoja ja käytänteitä. Yksi antiikin ateriointitilanteiden tyypillinen piirre oli niiden eteneminen tietyn järjestyksen mukaisesti. Pidot jakautuivat tyypillisesti kahteen eri toiminnoille varattuun osaan. Ensin nautittiin illan ateria (δειπνον) sen jälkeen siirryttiin juomaosuuteen tai ”juomajuhliin” (συμπόσιον).¹⁴⁹ Siirakin kirjan ohjeet siitä, miten pidoissa tulee käyttäytyä, etenevät tämän järjestyksen mukaisesti. Ensin annetaan ohjeita syömisestä (Sir. 31:12–24) ja sitten juomisesta (Sir. 32:25–31). Pidoissa oli tärkeää valita oman statuksen mukainen paikka (Paed. 2.1.4.5; Luuk. 7:7–11).¹⁵⁰ Sekä Siirakin kirjassa, että Clemens Aleksandrialaisen teksteissä varoitetaan ylensyönnistä ja kaikenlaisesta huonosta käytöksestä ruoan äärellä (Paed. 2.1; Sir 31:16–21). Yleensä pitojen juomaosuuden aluksi vieraista valittiin eräänlainen seremoniamestari (”symposiarch”), joka oli kuin puheenjohtaja, joka määräsi juominkien kulun, viinin sekoitussuhteen, juotavien annosten suuruuden ja milloin niitä juotiin.¹⁵¹ Kaanaan häissä oli pitojen valvoja, joka tarkasti Jeesuksen tekemän viinin ennen kuin se vietiin tarjolle (Joh. 2:8). Siirakin kirjassa varoitetaan, että pitojen valvojaksi valittu ei saa ylpistyä, vaan hänen on oltava kuin yksi muista, pitää huolta kaikkien tarpeista ja asetettava aterialle vasta kun kaikki tarvittava on tehty (Sir. 32:1–2).

Muodollisen aterian toinen osa, juomajuhlat, saattoi kestää pitkään ja sen aikana seurasi illan ohjelma tai keskustelu.¹⁵² Siirakin kirjan pitoja koskevista ohjeista lähes kolmannes käsittelee pitojen tätä osuutta eli viinin juomista, humalassa olemista ja juopuneisiin suhtautumista (Sir. 31:25–31, 32:5–6). Ohjeissa käsitellään myös juomajuhlien ohjelmaa, tässä tapauksessa musiikkia ja keskustelua (Sir. 32:3–13). Clemens Aleksandrialaisen kirjoituksessa *Kuinka käyttäytyä pidoissa* (Paed. 2.4.) ei käsitellä syömistä kuin otsikossa. Kirjoituksen ohjeet koskevat käytännössä kokonaan pidoissa juomista ja niissä soitettavaa musiikkia. Juomajuhlissa, symposiumissa, ei ollut kyse vain aterian jatkeesta, vaan se oli yhtä tärkeä osa pitoja kuin itse ruoan syöminenkin.

¹⁴⁹ Smith 2003, 27, 30–31.

¹⁵⁰ Smith 2003, 33.

¹⁵¹ Smith 2003, 33.

¹⁵² Smith 2003, 27, 30–31.

Clemens Aleksandrialainen ohjeistaa, että pidoissa veljellisen juomisen tai iloisen juomisen (πότον φιλοφροσύνη) tulee olla kaksijakoista rakkauden kaksoiskäskyn mukaisesti. Tulee siis juoda Jumalan kunniaksi ja Häntä kiittäen sekä ylevän veljellisen kanssakäymisen vuoksi (Paed. 2.4.43.1). Tämä hyvän juomatoveruuden korostus ei ole Clemensin oma keksintö. Ystävyys oli antiikin Välimeren maailmassa keskeinen yhteiseen ateriointiin liitetty arvo. Esimerkiksi ensimmäisellä vuosisadalla kirjoittanut Plutarkhos esittää pöytäpuheissaan, miten tärkeää pidoissa on niiden luoma mahdollisuus ystävyyden syntymiseen ja miten viinin juomisella on tässä oleellinen rooli.¹⁵³ Myös Siirakin kirjan juomaohjeissa kehoitetaan kohtelemaan juomakumppaneitaan hyvin. Kielletään naureskelemasta sellaisen kustannuksella, joka on jo ”hilpeällä mielellä” sekä kehoitetaan välttämään pilkkaamista ja velkojen karhuamista kun viiniä on juotu (Sir. 31:31). Viinipidoissa tuli siis kiinnittää huomiota hyvän tunnelman rakentamiseen ja välttää mahdollisesti riitaa aiheuttavia aiheita. Eräs pitoihin liittyvä tapa olikin nostaa maljaa vuorotellen vieressä istuville tai juoda heidän terveydekseen.¹⁵⁴

Ystävyys ja aterioitsijoiden välinen solidaarisuus liittyivät oleellisesti hyvään tunnelmaan tai juhmalliseen iloon, jonka onnistuneissa pidoissa tuli vallita. Tämä pitojen keskeinen ulottuvuus yhdistettiin usein paitsi hyvän seurauksen tuomaan iloon myös viiniin.¹⁵⁵ Kun Clemens Aleksandrialainen kirjoituksessaan *Juomisesta* sallii ikääntyneille viininjuonnin, hän kirjaimellisesti sanoo, että he voivat ottaa osaa pitoihin. Hän käyttää sanaa εὐωχία, joka voidaan kääntää sekä pidoiksi että hyväntuuliseksi yhdessä olemiseksi, tässä tapauksessa viinin äärellä.¹⁵⁶ Clemens Aleksandrialainen myös lainaa Siirakin kirjaa, jossa sanotaan, että kohtuullinen viininjuonti on ihmiselle kuin elämä itse ja että viini on luotu ihmisen iloksi (Sir. 31:27; Paed. 2.2.23.3). Niin Siirakin kirjan ohjeissa, Clemens Aleksandrialaisen teksteissä kuin muissakin pitoja koskevissa kristillisissä kirjoituksissa korostuvat kuitenkin kohtuullisuuden vaatimus ja varoitukset liiallisesta viininjuonnista. Liiallisen juopottelun ikävistä seurauksista varoitetaan erityisesti Juudan testamentissa, jota käsittelen tämän luvun lopussa.

¹⁵³ Smith 2003, (9–10, 11–12,) 55; Plutarkhos, *Quaestiones convivales* 660B.

¹⁵⁴ Smith 2003, 34.

¹⁵⁵ Smith 2003, 12, 80–81.

¹⁵⁶ Liddell & Scott antavat käännökseksi ”good cheer, feasting”. Termiä good cheer on vaikea kääntää suomeksi. Lähimmäksi tässä yhteydessä ehkä päässee tekstissä käyttämäni kuvailu.

3.1.1 Viinirituaalit, rukous ja humala

Antiikin Välimeren kulttuurissa maallinen ja transsendentti olivat kietoutuneet yhteen lähes kaikessa. Niinpä ateriatilanteitakaan ei voida erottaa uskonnollisiin ja maallisiin aterioihin. Suurin osa muodollisista ateriatilanteista sisälsi molempia piirteitä aivan kuten koko kulttuuri. Juomauhrit ja rukoukset kuuluivat arkisiinkin aterioihin.¹⁵⁷ Pitojen kahden osan väliin kuului viinin sekoittamiseen ja tarjoiluun liittyviä tapoja ja rituaaleja. Niiden järjestys, määrä, muoto ja tarkka sijoittuminen pitojen kulussa vaihtelivat, mutta vähintään ruokailussa käytettyjen pöytien pois vieminen ja juomauhri kuuluivat asiaan. Sekoittamattoman maljan omistaminen ”hyvälle jumaluudelle” tai Dionysokselle ja sen kiertäminen vieraiden keskuudessa oli myös tyyppillistä. Ensimmäinen malja sekoitetusta viinistä saatettiin myös omistaa jollekin jumalalle ja jakaa ruokailijoiden kesken.¹⁵⁸ Juomauhrina viiniä kaadettiin tippa maahan tai tuleen. Uhrin yhteydessä saatettiin laulaa laulu, jolla lienee ollut uskonnollinen merkitys.¹⁵⁹ Juomajuhla saatettiin myös päättää rukoukseen.¹⁶⁰ Myös juutalaiset noudattivat ajan tapaa ja siunasivat ruoan ja rukoilivat aterian yhteydessä. Heillä oli tapana rukoilla myös pitojen symposium-osuuden aikana.¹⁶¹

Kristittyjen keskuudessa aiemmin noudatetut pakanalliset tai juutalaiset rukoukset ja viinirituaalit väistyivät kristillisten rukousten tieltä. Varhaisimmat kuvaukset kristittyjen aterioinnista löytyvät Paavalin kirjeistä. Ensimmäisessä kirjeessä korinttilaisille kuvaillaan myös kristittyjen viiniin liittyviä rukouksia (1. Kor 10:16; 11:25).¹⁶² Kun Paavali on moittinut korinttilaisten käytöstä aterialla, hän antaa ohjeet oikeaan Herran aterian viettoon, johon kuului Jeesuksen esimerkin mukaisesti viinimaljan siunaus (1. Kor. 11:23–34). Paavali kertoo Jeesuksen siunanneen ensin leivän ja maljan vasta aterian jälkeen (1. Kor. 11:25). Smith näkee kuvauksen viittaavan muodollisen aterian kahteen osaan ja niiden väliin luontevasti sijoittuvaan viinin siunaamiseen.¹⁶³ Ensimmäisten kristittyjen kokoontumisia tukineen Valery Alikinin mukaan kuvaukset viimeisestä ehtoollisesta eivät kuitenkaan välttämättä vastaa kristittyjen aterioilla luettuja rukouksia. Hänen mukaansa Herran aterian viettoon liittyvät rukoukset sijoittuivat

¹⁵⁷ Smith 2003, 6; Alikin 2010, 228.

¹⁵⁸ Smith 2003, 28–29.

¹⁵⁹ Smith 2003, 30. Tällaisia rituaaleja suoritettiin myös aivan tavallisilla ”maallisilla” aterioilla. Smith 2003, 6.

¹⁶⁰ Alikin 2010, 228, 230.

¹⁶¹ Alikin 2010, 228–229.

¹⁶² Alikin 2010, 230.

¹⁶³ Smith 2003, 188; Alikin 2010, 233–234.

aterian alkuun, niin viinin kuin leivänkin osalta.¹⁶⁴ Tavat kuitenkin vaihtelivat. Erilaisten kristittyjen yhteisöjen monenlaisista rukouksista ja tavoista kehittyi vasta vähitellen vakiintunut muodollinen ehtoollisliturgia.¹⁶⁵

Kristityillä oli ruoan ja juoman siunaamisen lisäksi monenlaisia rukouksia pitojen juomaosuutta ja sen vapaampaa ohjelmaa varten (esimerkiksi 1. Kor 14:13, 14, 15, 23).¹⁶⁶ Ensimmäisen korinttilaiskirjeen seurakunnan kokoontumisia ja niissä rukoilua koskevien ohjeiden onkin tulkittu koskevan muodollisen aterian jälkimmäisen osuuden ohjelmaa (1. Kor 14:26–40).¹⁶⁷ Smith jopa arvelee, että Paavali antoi korinttilaisille selkeät ohjeet kokoontumisten hengellisen ohjelman järjestyksestä siksi, että heidän kokoontumisissaan oli ollut humaltumisesta johtuvaa epäjärjestystä (1. Kor 11:21; 14:27–33).¹⁶⁸

Paavalin mukaan siunattu viini oli ”yhteys Kristuksen vereen” (1. Kor 10:16). Ei voida tietää, pidettiinkö viiniä Kristuksen verenä vain tietyn siunatun maljan aikana vai oliko kaikki aterialla juotu viini erityistä. Tätä ei ehkä ole tarpeellistakaan tietää, sillä kuten jo sanottu, maallinen ja jumalallinen olivat toisiinsa erottamattomasti kietoutuneita.¹⁶⁹ Paavali kuitenkin varoittaa siunatun viinin väärinkäytöstä sen jälkeen kun on torunut seurakuntalaisia humaltumisesta (1. kor 11:27–30).

Myös 80–90-luvulla kirjoitetun Efesolaiskirjeen juopumiskielto liittyy seurakunnan yhteisen aterian kontekstiin (Ef. 5:18–20).¹⁷⁰ Kirjeessä juopumisen sijaan lukijoita kehoitetaan täyttymään Hengellä, laulamaan, soittamaan ja ylistämään. Humaltuminen ei siis sopinut seurakunnan kokouksiin. Jos jotkut humaltuivat aterialla siunatusta viinistä, he ehkä ottivat väärällä tavalla osaa yhteiseen jumalanpalvelukseen. Ehkä jotkut kristityt hakivat Hengellä täyttymisen kokemusta humalan avulla.¹⁷¹ Joihinkin antiikin mysteerikultteihin, erityisesti Dionysos- ja Bacchus-kulttiin, liittyi rituaalinen humaltuminen. Asettamalla humaltumisen ja hengellä täyttymisen toisensa pois sulkeviksi vastakohtiksi Efesolaiskirjeen kirjoittaja on ehkä halunnut tehdä eroa kristinuskon ja näiden kulttien välille.¹⁷² Hänen mukaansa oli tärkeää, että aterialla ei humalluttu, jotta

¹⁶⁴ Alikin 2010, 232–234.

¹⁶⁵ McGowan 1999, 11–12; Alikin 2010, 230, 247–248, 253.

¹⁶⁶ Alikin 2010, 230–231, 246–249.

¹⁶⁷ Smith 2003, 200; Alikin 2010, 62–63.

¹⁶⁸ Smith 2003, 201.

¹⁶⁹ McGowan 1999, 12–13.

¹⁷⁰ Best 1998, 45, 507, 509.

¹⁷¹ Best 1998, 509.

¹⁷² Best 1998, 507.

Pyhän Hengen toiminta ei estyisi. Humala ja vilpitiön rukous olivat toisensa poissulkevia asioita.¹⁷³

Sekä Efesolaiskirjeen humaltumiskiellossa että Ensimmäisen korinttilaiskirjeen ohjeissa on nähty yhtymäkohtia antiikin yhdistysten järjestyssääntöihin, joissa usein oli sääntöjä myös viininkäyttöä ja liiallista humaltumista varten.¹⁷⁴ Toisella vuosisadalla kirjoittanut Tertullianus kuvaakin kristittyjen ateriaa yhdistyksen ateriana, jossa ei juoda liikaa ja joka alkaa ja päättyy rukoukseen (Apol. 39).

Pitoja seurakuntakontekstin ulkopuolelle kuvaavalle Clemens Aleksandrialaiselle antiikin jumaluuksiin liittyvät viinirituaalit olivat tuttuja. Hän kuvailee miten ”muinaisten helleenien” pidoissa laulettiin heprealaisten hymnien tapaan ja annettiin maljan kiertää. Clemens kehottaa hylkäämään maalliset laulut ja laulamaan hengellisiä hymnejä (Paed 2.4.44.3–4). Hän kertoo, että aivan kuten ruoasta on sopivaa kiittää kaiken luoja, on häntä sopiva ylistää myös juodessa ja tähän tarkoitukseen sopi psalmi (Paed. 2.4.44.1–2).¹⁷⁵

3.1.2 Viini, soitto ja laulu

Pitoihin liittyvissä kirjoituksissaan Clemens Aleksandrialainen varoittaa juovuksissa rellestämisen lisäksi musiikista, jota pidoissa soitetaan ja lauletaan. Pitojen toiseen osaan kuuluikin paitsi viinin nauttiminen hyvässä seurassa myös jonkinlaista ohjelmaa. Tämä ohjelma saattoi olla esimerkiksi soittoa, laulua tai teatteria, tai jos niin päätettiin, voitiin keskittyä filosofisiin keskusteluihin.¹⁷⁶ Musiikki oli yleinen ohjelmanumero.¹⁷⁷ Huilun soitto ja huilutyöt olivat lähes erottamaton osa pitoja ja niiden rituaaleja.¹⁷⁸ Musiikki ja humaltuminen liittyvät yhteen myös monissa kristillisissä teksteissä. Clemens Aleksandrialainen suhtautuu musiikkiin kielteisesti, varsinkin soitinmusiikkiin, jonka hän yhdistää kohtuuttomaan humaltumiseen (Paed. 2.4.40.2 sekä 41.1). Hengen läsnä ollessa pidoissa tuli hänen mielestä vain laulaa. (Paed. 2.4.42). Jostakin syystä Clemens Aleksandrialaisen mukaan erityisesti kromaattiset harmoniat kuuluvat häpeämättömän juopottelun piiriin (Paed. 2.4.44.5). Myös ensimmäisellä

¹⁷³ Best 1998, 509. Kielillä puhuminen ja humaltunut käytös liittyvät toisiinsa Ensimmäisen korinttilaiskirjeen ja Efesolaiskirjeen lisäksi myös Apostolien teoissa, jossa kielillä puhuvien kristittyjen arvellaan olevan humalassa. Apt. 2:13.

¹⁷⁴ Best 1998, 509; Smith 2003, 206.

¹⁷⁵ Sen sijaan juutalaisella Filonilla ei ilmeisesti ollut tarvetta korvata pakanallisia juomarukouksia juutalaisilla. The Embassy to Gaius, 88–89.

¹⁷⁶ Smith 2003, 12, 34–36.

¹⁷⁷ Alikin 2010, 212.

¹⁷⁸ Smith 2003, 12, 34.

vuosisadalla kirjoittanut Plutarkhos kertoo, että musiikki saattaa juovuttaa kuin viini ja saada ihmiset käyttäytymään holtittomasti. Kuitenkin arvokas ja ylevä musiikki oli pitoihin sopivaa.¹⁷⁹ Toisella vuosisadalla ennen ajanlaskun alkua kirjoitetussa Siirakin kirjassa musiikin ja viininjuonnin yhteys nähdään positiivisempana: ”Kuin rubiinisinetti kultakorussa on viinipidoissa muusikkojen soitto. Kuin kultaan istutettu smaragdisinetti on laulun ääni viiniä nauttiessa” (Sir. 32:5–6).

Kristityt omaksuivat omiin kokoontumisiinsa tavan soittaa ja laulaa yhteisen aterian jälkimmäisessä osassa.¹⁸⁰ Musiikin katsottiin olevan hyvä keino hillitä liikaa juopottelua. Tertullianus kertoo, että seurakunnan aterian päätteeksi kehoitetaan jokaista vuorollaan nousemaan ja laulamaan, jotta saadaan selville kuinka paljon jokainen on juonut (Apol. 39). Myös Efesolaiskirjeessä kehoitetaan viinistä juopumisen sijaan täyttymään Hengellä, soittamaan ja laulamaan (Ef. 5:18–19). Ohjeessa todennäköisesti tarkoitetaan seurakunnan yhdessä viettämien aterioiden ohjelmaa.¹⁸¹

Viinin ja musiikin suhteesta ei siis lähdeaineiston tekstien perusteella vallinnut yksimielisyyttä. Se kuului pitoihin niin uskonnollisen ohjelman kuin viihteenkin muodossa. Musiikilla saatettiin pyrkiä sekä kiihdyttämään että hillitsemään viininjuontia ja juhlintaa.

3.2 Viini ja juopuminen seurakunnan kokoontumisissa

Teidän kokoontumisenne eivät ole oikeaa Herran aterian viettämistä, koska jokainen syö omia ruokiaan, niin että toinen on nälissään ja toinen juovuksissa. 1. Kor. 11:20–21.

Korinttolaiskirjeen yhdennessätoista luvussa Paavali moittii korinttilaisten käytöstä seurakunnan yhteisellä aterialla ja antaa ohjeita oikean Herran aterian viettämisestä. Luvusta alkaa pidempi jakso ohjeita seurakunnan kokoontumisiin (1. Kor. 12–14).¹⁸² Myös Efesolaiskirjeen kirjoittaja antaa ymmärtää, ettei humaltuminen sovi seurakunnan kokoontumisiin. Sen vaihtoehtoksi tarjotaan, Pyhällä Hengellä täyttymistä, musiikkia ja Jumalan ylistämistä. Hengellä täyttymisen kokemusta, johon musisointi tässä liittyy, saatettiin ehkä hakea humaltumisen kautta. Tämä ei kuitenkaan ollut kristityille sovelias.¹⁸³ Myös Tertullianus kuvailee Apologiassaan kristittyjen yhteistä ateriaa, jota kutsutaan

¹⁷⁹ Questiones convivales 706E

¹⁸⁰ Alikin 2010, 214.

¹⁸¹ Best 1998, 509; Alikin 2010, 213, 224.

¹⁸² Smith 2003, 200–201.

¹⁸³ Best 1998, 509.

agapeksi. Ensimmäisten kristittyjen kokoontumisiin liittyikin aina yhteinen ateriointi.¹⁸⁴ Näihin aterioihin liittyivät myös viininjuonti ja juopuminen. Samoin kuin Korintissa ja Efesossa, Tertullianuksen kuvailemalla aterialla juodaan viiniä, ehkä runsaastikin, koska sen loppupuolella osallistujien humalatilaa on tarpeen arvioida. Juopua ei sopinut kovin paljon. Tertullianus korostaa sitä, miten selväpäisinä kristittyjen aterialta lähdettiin (Apol. 39).

Ensimmäiset seurakunnat toimivat kuin antiikin yhdistykset ja myös ymmärsivät itsensä sellaisina.¹⁸⁵ Yhdistyksiä perustettiin monista eri syistä - niitä omistettiin jumalille, oli käsityöläisten kiltoja, filosofisia keskustelukerhoja, hautajaisyhdistyksiä sekä pelkästään syömiselle ja juomiselle omistettuja yhdistyksiä. Kaikkia näitä yhdistivät säännölliset kokoontumiset yhteisen aterian äärelle.¹⁸⁶ Aterioiden tarkoituksena oli vahvistaa jäsenten välistä yhteenkuuluvuudentunnetta.¹⁸⁷ Samalla ne tarjosivat monille mahdollisuuden monipuolisempaan ja parempaan ruokaan kuin arkisin.¹⁸⁸ Viinillä oli tällaisilla aterioilla tärkeä merkitys. Joidenkin yhdistysten jäsenmaksunkin saattoi suorittaa viinillä.¹⁸⁹ Yhdistysten kaltaisesti toimivien seurakuntien yhteiset ateriat olivat kokonaisia muodollisia aterioita, jotka alkoivat ruokailuosuudella ja jatkuivat juomaosuudella.¹⁹⁰ Tällaista aterialla kuvaillessaan Tertullianus kuitenkin korostaa, että seurakunnan varoja ei käytetty juominkien ja mässäilyjen rahoittamiseen (Apol. 39). Hän kertoo, että aterialla ”syödään niin paljon kuin nälkä vaatii ja juodaan niin paljon kuin siveän on hyödyllistä juoda” (Apol. 39).

3.2.1 Korintin seurakunnan ateria

Korintin seurakunnan ateria poikkesi Tertullianuksen kuvailemasta ihanteesta. Siellä osa jäi nälkäisiksi ja osa joi itsensä juovuksiin (1. Kor. 11:21). Jakeen 21 alussa Paavali syyttää korinttilaisia siitä, että jokainen syö omia ruokiaan.¹⁹¹ Korintin seurakunnan ongelmaa on tutkittu paljon ja selitetty hyvin monista

¹⁸⁴ Smith 2003, 174; Malina & Pilch 2006, 109.

¹⁸⁵ Alikin 2010, 4, 17; McRae 2011, 166.

¹⁸⁶ Smith 2003, 87; Alikin 2010, 18.

¹⁸⁷ Smith 2003, 88.

¹⁸⁸ Alikin 2010, 19.

¹⁸⁹ Smith 2003, 99.

¹⁹⁰ Smith 2003, 177.

¹⁹¹ ”ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν”. Vuoden 1992 suomenkielisessä käännöksessä δεῖπνον on käännetty yleisesti ruoaksi. Sanan tarkoittaa kuitenkin myös yhteistä ateriointitilannetta, päivällistä, pitoja tai pitojen ateriointiosuutta. Liljeqvist 2007, 89; Liddell Scott-Jones online.

näkökulmista.¹⁹² On esitetty, että seurakunnan yhteinen ateria olisi toiminut jonkinlaisella nyyttikestiperiaatteella ja tuotuja ruokia ei olisikaan jaettu tasan.¹⁹³ Tilannetta on selitetty myös erilaisilla seurakunnan varakkaiden ja köyhien jäsenten välisillä ongelmilla.¹⁹⁴ Köyhyyttä ei kuitenkaan tekstikatkelmassa mainita. Seurakunnan kokoontumisten ruoan ja kokoontumispaikan saattoi tarjota yhteisössä korkeammassa asemassa oleva suojelija tai muu yhteisön varakas jäsen.¹⁹⁵ Saman ruoan tarjoaminen isännän puolesta kaikille aterialle osallistuville olisi ollut kallista.¹⁹⁶ Ajan tavan mukaan isäntä ja kunniavieraat saattoivatkin nauttia suuremman määrän ja laadukkaampaa ruokaa ja juomaa kuin alemman statuksen vieraat.¹⁹⁷ Tapa oli Roomassa yleinen, mutta myös yleisesti tuomittu. Se oli vastoin ideaa tasa-arvoisesta kumppanuudesta yhteisen aterian äärellä.¹⁹⁸

Sosiaalisella statuksella on arveltu olleen suuri merkitys Korintin ongelmassa. Craig Keenerin mukaan Paavali oli närkästynyt siitä, että korinttilaiset eivät noudattaneet hänen välittämäänsä traditiota vaan söivät kuin missä tahansa pidoissa. Herran aterialla tasavertaisuuden ihanteiden olisi pitänyt mennä muiden ateriakäytänteiden edelle. Korintin aterialla noudatettu istumajärjestys ja paikalla olevien kohtelu vastasivat kuitenkin pitokäytäntöjä, joissa vieraita kohdeltiin heidän statuksensa mukaisesti.¹⁹⁹ Tavallisissa pidoissa paikkojen jakaminen ilman statuksen huomioon ottamista olisi ollut skandaali. Paavalin mielestä asia oli päinvastainen.²⁰⁰ Korintissa paremmin syövien käytös oli vähintäänkin ylimielistä ja nöyryyttävää niille, joilla ruokaa oli vain vähän.²⁰¹ Smithin mukaan Paavali tasapainottelee kommentteissaan statuksen mukaisen järjestyksen huomioimisen ja raja-aidat rikkovan tasavertaisuuden välillä.²⁰²

Korintin seurakunnan ongelmaa on tarkasteltu myös antiikin uskonnollisten yhdistysten näkökulmasta. Rachel McRaen mukaan seurakunnan sisäiset kiistat liittyivät rooleihin ja tehtäviin ja niiden tavoitteluun yhdistyksen hierarkiassa. Paavali yritti yhteisillä aterioilla estää kilpailua ja vallantavoittelua vähentämällä

¹⁹² Ongelmien syyksi on epäilty muun muassa nälänhädän aiheuttamia lieveilmiöitä (Winter 2001, 157–158) seurakunnan sisäisiä ryhmittymiä (Keener 2006, 9; Malina & Pilch 2006, 59, 109) ja juutalaisten puhtaussääntöjä (Smith 2003, 180–181).

¹⁹³ Smith 2003, 177–178; Keener 2005, 98; Malina & Pilch 2006, 109.

¹⁹⁴ Keener 2005, 9; Malina & Pilch 2006, 110.

¹⁹⁵ Smith 2003, 193.

¹⁹⁶ Smith 2003, 31; Keener 2005, 98.

¹⁹⁷ Smith 2003, 193; Keener 2005, 98.

¹⁹⁸ Smith 2003, 45.

¹⁹⁹ Keener 2005, 95; Malina & Pilch 2006, 109.

²⁰⁰ Keener 2005, 96, 98.

²⁰¹ Malina & Pilch 2006, 110.

²⁰² Smith 2003, 217.

statuksen merkitystä ateriatilanteessa.²⁰³ Smith puolestaan on sitä mieltä, että aterioiden ongelmat liittyvät niin Korintissa kuin muissakin Paavalin ateriointiteksteissä aterioiden yhteisön rajoja luovaan ominaisuuteen. Paavali kommentoi statukseen liittyviä kysymyksiä, mutta korostaa tasavertaisuutta ja toveruutta, jotka ovat yhteisöä rakentavia tekijöitä.²⁰⁴ Koska ykseys kuului sisäsyntyisesti kaikkiin oikealla tavalla toteutettuihin aterioihin, minkä tahansa kiistan ratkaisuksi kävi se, että syödään yhdessä. Yhteyden vaaliminen oli myös Paavalin ratkaisu Korintin seurakunnan ongelmaan. Tuli odottaa toisia ja syödä sitten yhdessä, kun kaikki ovat valmiita (1. Kor. 11:33).²⁰⁵

Huolimatta Korintin ateriakiistan saamasta huomiosta tutkimuksissa ei kuitenkaan juuri pohdita sitä, miksi Paavali syyttää joitakin seurakunnan jäseniä nimenomaan humaltumisesta eikä esimerkiksi mässäilystä, vaikka se olisi ollut luonteva vastapari jakeessa 21 mainituille nälkäisille. Monien antiikin yhdistysten säännöissä ja ohjeissa käsitellään juomista ja humaltumista pidoissa ja sitä, miten humaltumisen lieveilmiöiden kanssa tulee toimia.²⁰⁶ Ei siis ihme, että aihe tulee esiin myös kristittyjen aterioiden yhteydessä, muuallakin kuin vain korinttilaiskirjeessä. Esimerkiksi Efesolaiskirjeessä kehoitetaan välttämään humaltumista (Ef. 5:18). Ensimmäisen korinttilaiskirjeen yhdennentoista luvun ateriaohjeita seuraavat seurakunnan kokoontumisia koskevat ohjeet voidaan ymmärtää pitojen jälkimmäisellä, symposium osuudella tapahtuvaa toimintaa koskeviksi.²⁰⁷ Smith esittääkin, että Ensimmäisen korinttilaiskirjeen jakeissa 14:27–33 mainittu toisten päälle puhuminen ja yleinen epäjärjestys johtuivat läsnäolijoiden humalatilasta.²⁰⁸

Kuitenkin, vaikka humaltuminen mainitaan, Korintin seurakunnan ongelmat eivät vaikuta liittyneen suoranaisesti viininjuontiin. Ensimmäisessä korinttilaiskirjeessä mainitaan useampaan kertaan hajaannus tai riita seurakunnan keskuudessa (esimerkiksi 1:11–12, 3:3–4, 11:18). Tämä hajaannus tuli näkyviin myös seurakunnan yhteisellä aterialla. Kun osa joi itsensä juovuksiin asti ja osalla ei ollut edes kunnon aterian verran syötävää, on seurakunnan kokoontumisissa ollut käynnissä kuin useammat erilaiset pidot samanaikaisesti. Toisissa käyttäydyttiin ehkä päihtyneenä riehakkaasti, toisissa selvin päin hillitysti.

²⁰³ McRae 2011, 166, 172–173, 174–175, 177–181.

²⁰⁴ Smith 2003, 174–175.

²⁰⁵ Smith 2003, 196, 198.

²⁰⁶ Smith 2003, (101–102, 119–120,) 124–125.

²⁰⁷ Smith 2003, 200–201.

²⁰⁸ Smith 2003, 201.

Jakeessa 11:21 mainittu yhteisellä aterialla humaltuminen oli oire varsinaisesta ongelmasta: aidon yhteisöllisyyden puutteesta.

3.2.2 Viinistä pidättäytyminen aterioilla

Jo varhaisimmissa kristillisissä lähteissä on esimerkkejä viinistä pidättäytymisestä. Esimerkiksi Roomalaiskirjeessä Paavali kirjoittaa: ”Sinun on hyvä olla syömättä lihaa ja juomatta viiniä ja välttää muutakin, mikä loukkaa veljeäsi” (Room. 14:21). Smithin mukaan jakeissa on kysymys Rooman seurakunnan yhteisestä ateriasta, jossa osa noudatti juutalaisten ruokavaliorajoituksia ja osa ei. Näin seurakunnan aterioilla osa vetäytyi syömisen ajaksi erilleen.²⁰⁹ Juutalaisten puhtaussäännösten mukaan epäjumalille uhratut liha, viini ja öljy tai veren kaltaiset epäpuhtaat ruoka-aineet olivat kiellettyjä.²¹⁰ Antiikissa kaiken tarjolla olevan lihan teurastamiseen oli useimmiten liittynyt uskonnollinen rituaali.²¹¹ Aterioilla taas suoritettiin lähes poikkeuksetta juomauhri.²¹² Tämä vaikeutti yhteistä ateriointia.

Kristityt pyrkivät kuitenkin aterioillaan korvaamaan juomauhrin omalla rukouksellaan, joten juomauhrin ei olisi pitänyt vaikuttaa viinin juomiseen.²¹³ Jakeet voivatkin viitata aterioihin, joille kristityt osallistuivat ei-kristittyjen seurassa. Ruokarajoitukset eivät kuitenkaan välttämättä estäneet juutalaisiakaan osallistumasta aterioille muiden kanssa. He saattoivat kieltäytyä ruoasta ja juomasta, jonka puhtaudesta eivät olleet varmoja ja syödä vain kasviksia (Room. 14:2).²¹⁴ Aterioilla ei-kristittyjen seurassa viinistä pidättäytyminen olisi osoittanut erottautumista muusta ruokaseurueesta, mutta kuulumista kristittyjen joukkoon. Paavali kuitenkin korostaa, että ainoa syy viinistä kieltäytymiselle oli pyrkimys olla pahoittamatta sellaisen kanssakristityn mieltä, joka ei uskonut kaikkien ruokien olevan puhtaita (Room. 14:15–21). Ruokaan liittyvistä kiistoista ei saanut tehdä liian isoa numeroa eikä ehdoin tahdoin ärsyttää toisia omilla itsevarmoilla ruokatavoillaan (Room. 14:3, 15). Paavali kirjoittaa, että ”Jumalan valtakunta ei ole syömistä ja juomista” (Room. 14:17) ja käyttää sanoja, jotka tarkoittavat aivan tavallista syömistä ja juomista, ei mässäilyä tai juopottelua.²¹⁵ Kyse oli arkisista

²⁰⁹ Smith 2003, 177, 184, 214–215.

²¹⁰ Smith 2003, 180.

²¹¹ McGowan 1999, 60–63.

²¹² Smith 2003, 180.

²¹³ Katso sivut 36–38.

²¹⁴ Smith 2003, 180–181.

²¹⁵ βρῶσις f. yks. nom, ruoka, liha, πόσις mask, yks. nom. juoma, juominen. LSJ online.

asioista, ei taivaallisista pidoista.²¹⁶ Näissä ohjeissa korostuvat ateriointiin liittyvä ystävyyden arvo ja hyvä tunnelma pidoissa. Rooman seurakunnan tapauksessa yhteys aterialla oli tärkeämpää kuin viini.

Alikinin mukaan Roomalaiskirjeen kiellot liittyivät ehtoollisaterioihin. Hänen mukaansa kristityt eivät juuri koskaan syöneet aterioillaan lihaa ja että Roomalaiskirjeen jae 14:21 viittaisi sellaisiin poikkeustapauksiin, jossa lihaa oli tarjolla.²¹⁷ Andrew McGowan taas ei näe jakeiden viittaavan seurakunnan ateriointiin ollenkaan.²¹⁸ Hänen mukaansa kyse on lihasta ja viinistä ylipäätään.²¹⁹ McGowan esittää, että jae ja sitä ympäröivä ruokakeskustelu viittaavat aluillaan olevaan traditioon, jossa ehtoollisella nautittiin leipää ja vettä.²²⁰

Clemens Aleksandrialaisen aikaan toisen vuosisadan lopulla enkratiittien kaltaiset vain vettä ja leipää syövät ryhmät olivat jo vakiinnuttaneet asemiaan.²²¹ Humalaa ankarasti vastustava Clemens Aleksandrialainen vastustaa myös pelkän veden käyttöä ja muistuttaa, että Jeesus itse oli syömäri ja viininjuomari (Paed. 2.2.32–33.1). Ateriointiin, myös seurakuntien aterioihin, viini liittyi aivan oleellisesti. Niinpä kristityn elämän käytännön ohjeiksi tarkoitetuissa Paedagogouksen kirjoituksissa Clemens korostaa pito-ohjeissaan ennen kaikkea itsehillintää, mutta kertoo ihailevansa ja pitävänsä parhaana vaihtoehtona elämäntapaa, jossa viinistä pidättäytytään kokonaan (Paed. 2.2.20.1). Kokonaan viinistä pidättäytyminen oli ilmeisesti kuitenkin sen tason itsehillintää, jota kaikilta kristityiltä ei voitu odottaa.²²² Avoimeksi jää, miten tämä sopii yhteen enkratiittien kaltaisten ryhmien vastustamisen kanssa.

3.2.3 Naiset ja naisten juominen pidoissa

Naiset ja heidän juomisensa mainitaan tutkielman lähdeteksteissä harvoin ja satunnaisesti, merkkejä heidän läsnäolostaan on kuitenkin nähtävissä. Antiikin Kreikan ihanteiden mukaan naisten ei olisi tullut osallistua muodollisiin aterioihin lainkaan, elleivät he sattuneet olemaan huilunsoittajatyttöjä tai prostituoituja.²²³ Uuden testamentin kirjoitusten syntyaikoihin mennessä ihanteet ja käytänteet naisten osallistumisesta olivat kuitenkin merkittävästi muuttuneet. Ensimmäisen

²¹⁶ Toisin kuin esimerkiksi jakeissa Luuk. 13:29 tai 14:15–24, joissa taivasta kuvataan ylellisenä ateriana.

²¹⁷ Alikin 202010, 61, 61 n.220

²¹⁸ McGowan 1999, 277,

²¹⁹ McGowan 1999, 228–229.

²²⁰ McGowan 1999. 230–231, 143–144.

²²¹ McGowan 1999, 160. Erästä ruokarajoituksia harrastavaa ryhmää kutsuttiin enkratiiteiksi.

²²² Clemens Aleksandrialaisen kahden tason etiikasta sivu 79 ja 79 n.416.

²²³ Smith 2003, 35, 42.

vuosisadan Roomassa naiset saattoivat jo olla mukana aterioimassa miesten kanssa ja nauttia ateriansa sohvilla maaten, eivät lattialla istuen kuten aiemmin. Muutos oli nähtävissä kaikkialla Välimeren alueella.²²⁴ Naiset siis saattoivat osallistua julkisiin tilanteisiin, joissa nautittiin viiniä ja humalluttiinkin. Kuitenkin läpi kreikkalaisroomalaisen ajan kulki ajatus, että pitoihin osallistui vain maksullisia naisia tai viihdyttäjiä. Osallistumalla pitoihin nainen asetti itsensä edelleen alttiiksi juoruille.²²⁵

Useasta Uuden testamentin kertomuksesta voi päätellä, että naiset ovat olleet aterioilla läsnä, joskus keskeisemmässä roolissa, joskus taustalla. Esimerkiksi Luukkaan evankeliumissa syntinen nainen pesee Jeesuksen jalat aterian aikana (Luuk. 7:36–38) ja Martha tarjoilee hänelle ruokaa Marian kuunnellessa opetusta (Luuk. 10:38–40 ja Joh. 12:2–3). Kaanaan häissä Jeesuksen äiti on kutsuvieraana ja ehkä yksi juopuneista juhlijoista (Joh. 2:1–11). Ensimmäisten seurakuntien kokoontumisissa naiset olivat mukana täysivaltaisina jäseninä.²²⁶ Käytäntö ei ollut tavallisin, mutta ei mitenkään erityisen poikkeava. Myös monissa muissa yhdistyksissä oli naisia täysivaltaisina jäseninä.²²⁷ Yhdistyksillä oli usein ohjeita jotka koskivat viininjuontia ja päihtymistäkin. Ensimmäisen korinttilaiskirjeen naisten puhekielto (1. Kor. 14:33–36) on sijoitettu keskelle pitojen juomaosuutta käsittelevää tekstikokonaisuutta. Tekstikatkelma sisältää paljon tulkinnallisia ongelmia ja monet arvelevat sen olevan myöhempi lisäys.²²⁸ Kuitenkin samaan tapaan kuin jakeiden 14:27 kehoitus puhua hyvässä järjestyksessä seurakunnan kokouksessa, voisi puhekiellon tulkita tarkoittavan seurakunnan aterialla viinin kirvoittavin kielin pulisevia naisia.

Yksiselitteisesti naisten juominen mainitaan vain Tiituksen kirjeen seurakunnan järjestystä koskevissa ohjeissa. Niissä sanotaan, että vanhat naiset eivät saa olla viinin orjia (Tit. 2:3). Joissain tapauksissa jakeen on katsottu jopa viittaavan ikääntyneiden naisten keskuudessa yleiseksi ongelmaksi muodostuneeseen juopotteluun.²²⁹ Se oli kuitenkin vanhoihin naisiin lähinnä satiireissa ja pilkkakirjoitukissa heihin liitetty pahe ja tuskin todellinen ongelma.²³⁰ Juopuneena esiintymistä ei arvostettu ja vanhojen naisten esiintymistä

²²⁴ Smith 2003, 42–43, 208–209.

²²⁵ Smith 2003, 44.

²²⁶ Smith 2003, 207. 1. Kor. 11:2–16.

²²⁷ Smith 2003, 208–209.

²²⁸ Muiden muassa Smith 2003, 208. Jakeita koskevan interpolaatioteorian pitävyyttä analysoi Katariina Ojanperä pro gradu- tutkielmassaan 2014.

²²⁹ Katso sivut 64–65.

²³⁰ Parkin 2003, 86, 246.

juopuneena pidettiin erityisen nolona. Tiituksen kirjeen ohjeiden tarkoituksena olikin seurakunnan maineen säilyttäminen ulkopuolisten silmissä. Käsittelen tätä tarkemmin tutkielman neljännessä luvussa.

Clemens Aleksandriaisen naisia ja pitoja koskevista ohjeista heijastuvat perinteiset kreikkalais-roomalaiset ihanteet naisten hillitystä ja alistuvasta käytöksestä.²³¹ Hän käsittelee naisia ja viiniä pidoissa *Paedagoguksen* kirjoituksessa *Ohjeita yhdessä eläville* (Paed. 2.7) ja kertoo, että sekä nuorten poikien että tyttöjen tulisi välttää juhlia, joissa juodaan viiniä (Paed. 2.7.53.5). Tämän jälkeen hän viittaa Siirakin kirjan ohjeeseen, jossa sanotaan, että pidoissa, erityisesti viiniä juodessa, tulisi välttää istumista toisen miehen vaimon vieressä (Paed. 2.7.54.1). Kirjoitus antaa ymmärtää, että naineet naiset saattoivat siis olla läsnä pidoissa. Naimattomien naisten läsnäolo sen sijaan oli erittäin paheksuttavaa, erityisesti jos miehet olivat viinin vaikutuksen alaisia (Paed. 2.7.54.2). Naisten juomisesta ei tässä kirjoituksessa sanota varsinaisesti mitään. Kirjoituksessaan *Juomisesta* Clemensin kertoo kuitenkin, että naisten juominen on rumaa ja hän on sitä mieltä, että sanonta ”humalainen nainen on kuin jumalan viha” on aivan syystä syntynyt (Paed. 2.2.33). Hän vastustaa naisten juomista ja yhdistää sen tahallisesti viettelevään käytökseen. Seksuaalisten hairahdusten vaara vaikuttaa olevan niin Clemens Aleksandrialaisen kuin muidenkin antiikin kirjoittajien teksteissä sopimattoman viininjuonnin vakavin seuraus.

3.3 Mässäily ja juopottelu, ylellisten pitojen paheellisuus

Aivan riittämiin te menneenä aikana elitte niin kuin pakanat tahtovat, ryvitte irstaudessa ja himoissa, juoppoudessa, mässäilyssä ja juomingeissa ja palvelitte epäjumalia jumalattomin menoin. 1. Piet. 4:3.

Yhteisillä aterioilla oli suuri merkitys koko antiikin Välimeren kulttuurissa ja myös ensimmäisten seurakuntien toiminnalle ja kehittyvälle kristinuskolle. Aterioihin, ja varsinkin niiden loppupuolen ohjelmalliseen viininjuontiosuuteen, liittyi myös riskejä. Siirakin kirjan varoitukset liiallisesta juomisesta kuuluvat juuri pitoja käsittelevään kokonaisuuteen: ”Mieli katkeroituu, jos viiniä juo liikaa ja vielä vihoissaan ja kiihdyksissään. Viini kiihottaa juopottelijan tyhmyrin tekoihin, se vie voimat ja hän kolhii itsensä verille” (Sir. 31:29–30). Clemens Aleksandrialainen kehottaa pitämään holtittoman rellestyksen, humalan, riehakkaan musiikin ja häpeämättömän käytöksen poissa pidoista (Paed. 2.4.40). Seurakuntien kokoontumisia ei saanut sekoittaa minkä tahansa yhdistyksen

²³¹ Corley 1993, 78.

pitoihin. Kun Tertullianus kuvailee seurakunnan aterialla, hän kertoo, että aterian päätyttyä lähdetään kotiin, ”ei jouduta joukkotappeluihin, ei jäädä hälisten harhailemaan, eikä retkahdeta riettauksiin... ikään kuin ei oltaisikaan oltu aterialla vaan nauttimassa opetusta” (Apol. 39).

Antiikin ihannekuva pitojen juomaosuudesta, symposiumista, oli filosofien pidot, joissa nautittiin vain vähän juomaa ja keskityttiin sivistyneeseen keskusteluun ja hyvään seuraan.²³² Vastakkainen stereotypia holtittomasta ryypäämisestä ja seksuaalisista hurjasteluista toistuu kirjoituksissa yhtä usein kuin filosofien pitojen ihannekuva.²³³ Humaltumisen, yliampuvan ja himokkaan käytöksen kuvaaminen olivat antiikin ateriakirjallisuuden vakiaiheita. Pitojen juomaosuuksista tuli pahamaineisia, niihin liittyi ylilyövä, outo ja rivo käytös niin viihdyttäjien kuin vieraidenkin osalta.²³⁴ Myös todellisuudessa pitokulttuuriin kuului viinistä humaltuminen. Juomiseen panostettiin paljon: humala oli usein pitoihin osallistumisen suora seuraus ja hyvä tekosyy muussa yhteydessä erikoiselle käyttäytymiselle.²³⁵ Ei siis ihme, että juopumisesta ja sen vaaroista niin voimakkaasti kristillisissäkin lähteissä varoitetaan.

Kun Clemens Aleksandrialainen kuvaa pidoissa remuamista ja ryypiskelyä, hän käyttää sanaa κῶμος (Paed. 2.4.40). Sana toistuu myös Uuden testamentin pahelistoissa juopottelun aisaparina.²³⁶ Sana on alun perin tarkoittanut Dionysoksen tai Bacchuksen kunniaksi tarkoitettuja juhlapitoja tai juhlakulkuetta.²³⁷ Käsittelemissäni teksteissä sanalla viitataan ennen kaikkea juopotteluun ja rellestykseen negatiivisessa mielessä. Galatalaiskirjeen pahelistaa (Gal 5:19–21) lukuun ottamatta viitteitä epäjumalanpalvelukseen ei ole, paitsi että sanalla kuvattu toiminta on ”jumalatonta”, ei sopivaa kristitylle.²³⁸

²³² Smith 2003, 37. Platon, *Pidot* 176.

²³³ Smith 2003, 36–37. Esimerkiksi Platonin *Pidot* sisältävät kuvauksen molemmista. Myös Ensimmäisellä vuosisadalla kirjoittanut Plutarkhos viittaa Pitojen arkkityypeiksi muodostuneisiin hahmoihin. Platon, *Pidot* 176 ja 223; Plutarkhos *Questiones convivales* 710C; Smith 2003, 36.

²³⁴ Smith 2003, 32, 36, 37.

²³⁵ Smith 2003, 36.

²³⁶ Gal. 5:21 μέθαι fem. mon. nom, κῶμοι mask. mon. nom. Juopottelu ja remuaminen; 1. Piet. 4:3 κόμοις, πότοις mask.mon.dat, vuoden 1992 raamatunkäännöksessä sanat on käännetty ”mässäilyissä ja juomingeissa”. Room. 13:13 μὴ κῶμοις fem.mon.dat. καὶ μέθαις mask. mon dat ”ei remuten eikä juopotellen”; Clemens Aleksandrialainen lainaa Roomalaiskirjeen listaa Paed. 2.4.40.

²³⁷ Horst & Gerhard 1990, 333; Danker 2000, 625; Liljeqvist 2007, 215.

²³⁸ Syöminen, juominen ja epäjumalanpalvelus liittyvät yhteen jakeessa 1. Kor. 10:7, jossa kuvaillaan ilmeisesti jonkin pakanajumalalle omistetun yhdistyksen tai temppelissä nautitun aterian kulkua tavalla, joka sopii riehakkaiden pitojen kuvaukseen.

Antiikin pitojen paheellisuuteen kuului juopottelun lisäksi myös mässäily.²³⁹ Kristillisissäkin teksteissä juopottelu ja mässäily kuuluvat usein yhteen. Hermaan paimenen neljästä pahelistasta kolmessa ne esiintyvät peräkkäin samassa järjestyksessä.²⁴⁰ Hermaan paimen kritiikki kaikkea hillittömyyttä kohtaan kohdistui todennäköisesti myös roomalaisten kuuluisiin yltiöpäisiin pitoihin, joissa niin mässäiltiin kuin ryyppiskeltiin.²⁴¹ Ylensyöminen ja juopottelu liitetään yhteen myös kahdessa Q-lähteestä peräisin olevassa katkelmassa: jo aiemmin käsitellyssä lauselmassa Jeesuksesta syömärinä ja juomarina (Luuk. 7:34) sekä vertauksessa isäntäänsä odottavasta palvelijasta (Luuk. 12:45), jossa huono palvelija alkaa syödä, juoda ja juopotella eli viettää pitoja isäntänsä rahoilla.²⁴² Käytännönläheisesti ylensyöntiä lähestytään Siirakin kirjassa, jossa ennen juomaohjeita annetaan ohjeet kohtuulliseen syömiseen ja myös sen varalta, että tulee ahmineeksi liikaa: silloin pitää käydä oksentamassa välillä (Sir. 31:16–21). Clemens Aleksandrialainen kiteyttää syömisohjeissaan ytimekkäästi koko Paedagoguksen kirjoitusten eettisen linjan: liiallisuus, joka kaikessa on pahasta, on erityisen tuomittavaa ruoassa. (Paed. 2.1.11.4–12.1).

3.3.1 Seksuaalinen holtittomuus, humalan pahin seuraus

Pidoissa juopottelun odotettiin johtavan kontrolloimattomaan käytökseen, rellestykseen, ja sen taas muihin ongelmiin: riitelyyn, tappeluihin ja holtittomaan seksuaaliseen käyttäytymiseen. Juopottelua ei mainitakaan ilman jonkun muun paheen seuraa lähdeteksteissä kuin Ensimmäisessä tessalonikalaiskirjeessä (1. Tess. 5:7). Samoissa pahelistoissa, joissa mainitaan pitoihin liittyvä rellestys, mainitaan myös jokaisessa seksuaaliset synnit, riettaus ja himokkuus. Pahelistoissa toistuvia seksuaalisia painotuksia on tutkittu paljon mutta siihen, miten ne liittyvät juopotteluun ja rellestykseen, ei ole juuri kiinnitetty huomiota.²⁴³ Myös muissa teksteissä kuin pahelistoissa ryyppiskely ja riettaudet kuuluvat yhteen. Kun Clemens Aleksandrialainen kirjoittaa juhlien paheellisuudesta, on rellestyksen seurauksena paitsi humala myös himot ja ”röyhkeys häpeällisissä teoissa” (Paed. 2.4.40). Clemensin mukaan erityisesti nuorissa ihmisissä viini saa aikaan hallitsemattomia seksuaalisia impulsseja (Paed. 2.2.20–21). Tertullianus

²³⁹ Smith 2003, 37. Kirjallisena esimerkkinä oiva on Trimalkionin pidot, joissa tarjoillaan jos jonkinlaista epätavallista ja pröystäilevän ylellistä herkkua.

²⁴⁰ Herm. Mand. 36.5; 38.3; 45.1. ἐδεσμάτων πολλῶν ruokien paljous, Herm. Mand. 36.5.

²⁴¹ Smith 2003, 37.

²⁴² Järvinen 1997, 140.

²⁴³ Katso luku 4.1. Ainoastaan Jewett yhdistää kommentaarissaan Roomalaiskirjeen listassa (Room. 13:13) esiintyvät paheet pitoihin. Jewett 2006, 835.

kertoo, että kristittyjen pidoista lähdetessä kukaan ei retkahda riettauksiin vaan siveydestä pidetään yhdessä huolta (Apol. 39). Efesolaiskirjeessä viininjuontia tulee välttää sen seurauksien eli ”riettaan menon” vuoksi (Ef. 5:18).²⁴⁴

Varhaisten kristittyjen keskuudessa käytetyssä Juudan testamentissa humala ja seksuaaliset harha-askeleet liittyvät erityisen selkeästi yhteen.²⁴⁵ Koko kirjoituksen tarkoitus on kertoa humalan, siveettömyyden ja rikkauden vaaroista. Testamentissa kerrotaan Juudan urotöistä, mutta ennen kaikkea hänen epäonnistumisistaan, joihin kaikkiin liittyvät naiset ja pahimpiin naisten lisäksi humala. Testamentin kahdeksannessa luvussa kerrotaan miten Barsaba, Adullamin kuningas, piti Juudalle juomajuhlat ja antoi niiden aikana hänelle tyttärensä Saban vaimoksi (Juud. test. 8).²⁴⁶ Vaimo osoittautui viekkaaksi ja pahantahtoiseksi. Myöhemmin kerrotaan miten Juuda valittaa, että tiesi jo vaimoa ottaessaan kanaanilaisten olevan pahoja mutta oli silloin paitsi nuoruuden sokaisema myös humalassa (Juud. test. 11). Vielä luvussa 13 Juuda palaa katumaan tuota iltaa ja kertoo, miten tytön isä oli näyttänyt hänelle myötäjaisiksi luvatut kullat, pukanut tytön koruihin ja pistänyt kaatamaan Juudalle viiniä aterialla.²⁴⁷ Viini oli vääristänyt Juudan katseen ja himo pimentänyt sydämen, ja hän oli nainut tytön ennen kuin kysyi omalta isältään (Juud. test. 13).

Juudan testamentissa kuvatuissa pidoissa jo aterian aikana juotiin runsaasti viiniä ja itse kuninkaan tytär toimi viininkaatajana (Juud. test. 13), palvelijan tai ehkä jopa prostituoidun tehtävässä.²⁴⁸ Kertomuksessa Juudan hahmo syyttää humalaa myös sekaantumisestaan Tamariin, poikiensa leskeen (Juud. test. 12). Opettavaisten tarinoiden ydin tiivistyy neljännen luvun alkuun:

Ja nyt, lapseni, älkää juopuko viinistä, sillä viini vie mielen harhaan totuudesta, nostaa himon impulssit ja johtaa silmät virheiden poluille. Sillä siveettömyyden hengellä on viini kuin palvelijanaan mielensä haluille. Juud. test. 14²⁴⁹

Juudan testamentissa humala johtaa suurempiin ongelmiin. Se viehättää aviorikokseen eikä kunnioita ketään. Howard C. Kee on kääntänyt englanniksi ja

²⁴⁴ Jakeessa käytetty sana ἄσωτία voidaan kääntää myös tuhlaamiseksi tai hillittömyydeksi (LSJ online). Efesolaiskirjeen kohdalla sen on tulkittu viittaavan nimenomaan seksuaaliseen hillittömyyteen. Suomenkieliset käännökset 1992 ja 1933/38. Lincoln 1990, 344.

²⁴⁵ Kee 1989, 777–778, 780.

²⁴⁶ Tässä kohdassa illasta käytetään sanaa πότον joka viittaa juopotteluun.

²⁴⁷ Tässä kohdassa illasta käytetään sanaa δειπνον joka viittaa pitojen ruokailuosuuteen.

²⁴⁸ Smith 2003, 16. Kertomus on syntynyt aikana, jolloin naisten osallistuminen aterioille ei vielä ollut välttämättä kovin yleistä. Katso sivut 44–46.

²⁴⁹ “Καὶ νῦν, τέκνα μου, μὴ μεθύσκεσθε οἴνω· ὅτι ὁ οἶνος διαστρέφει τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐμβάλλει ὀργὴν ἐπιθυμίας, καὶ ὁδηγεῖ εἰς πλάνην τοὺς ὀφθαλμοὺς. τὸ γὰρ πνεῦμα τῆς πορνείας τὸν οἶνον ὡς διάκονον πρὸς τὰς ἡδονὰς ἔχει τοῦ νοῦς.” The Testaments of the Twelve Patriarchs. A Critical Edition of the Greek Text. M. de Jonge, Pseudepigrapha Veteris Testamenti Graece 1.2. Leiden: Brill, 1978.

tutkinut Kahdentoista patriarkan testamenttia, jonka osa Juudan testamentti on. Hänen mukaansa testamenteissa korostetaan juutalaisen lain noudattamista, mutta teoksessa mainitut hyveet viittaavat stoalaisiin hyveisiin: rehellisyys (Juud. test. 23:5), hurskaus, suoraselkäisyys, anteliaisuus, myötätuntoisuus, työteliäisyys ja itsehillintä. Pahin synti puolestaan on seksuaalinen siveettömyys, johon puututaan kehottamalla kohtuullisuuteen ja asketismiin. Keen mukaan syntiin johtaa paitsi Beliariksi kutsuttu paha henki, myös viha, kateus ja ahneus. Naiset ovat testamenteissa lähtökohtaisesti pahoja ja houkuttavat miehiä syntiin. Hyveelliseen elämään auttaa omatunto, Jumalan uskollisuus ja kyky voittaa paha. Veljellinen rakkaus on yksi korkeimmista hyveistä.²⁵⁰ Kee ei mainitse juopottelua. Sitä Juudan testamentissa kuitenkin syytetään pahimmista siveettömyyteen liittyvistä virheistä. Viinistä pidättäytymisen kerrotaan olevan varmin tie kaikkien virheiden välttämiseen (Juud. test. 16).

Viininjuonnin keskeisyys antiikin Välimeren kulttuurissa tulee esiin Juudan testamentin humalaa ja viininjuontia käsittelevissä konkreettisissa ohjeissa. Niissä kerrotaan, että viiniä voi juoda, kunhan pysyy asiallisessa kunnossa (Juud. test. 14). Myös juomapitoihin yhdistetyn ”hyvän mielen” vuoksi juominen on sallittua, mutta Jumalan pelko on pidettävä mielessä (Juud. test. 16).²⁵¹ Kokonaan viinistä pidättäytymistä Juuda suosittelee sellaiselle, joka haluaa pysyä siveänä ja välttää muita humalaisia erehdyksiä (Juud. test. 16).

Seksuaalisten riettauksien ja muiden humalaisten ylilyöntien kuvaus oli vakioaihe myös antiikin symposiumien kuvauksissa. Erityisesti vaasimaalauksissa seksuaaliset aiheet kukoistivat. Kirjallisuuden ja vaasimaalauksien kuvaukset olivat kuitenkin kärjistettyjä. Platonin pitojen humalainen kutsumaton vieras Alcibiades, joka haikailee Sokrateen lempeä, sekä koko Trimalcionin pidot ovat hyviä esimerkkejä tällaisista kärjistyksistä.²⁵² Humalaisten ylilyöntien kuvauksen tarkoituksena oli usein myös edistää kohtuullisuutta. Niissä ihannoitiin ylevää keskustelua ja itsehillintää.²⁵³ Tällaisessa tarkoituksessa toimivat myös Juudan testamentin kuvaukset hänen humalaisista toilailuistaan ja kehotukset itsehillintään ja kohtuullisuuteen. On vaikea sanoa, kuinka usein juopottelu todellisuudessa johti seksuaalisiin hairahduksiin mutta niitä epäilemättä tapahtui.

²⁵⁰ Kee 1989, 779.

²⁵¹ ἐν εὐφροσύνῃ Smith 2003, 12, 80–81.

²⁵² McGowan 1999, 48; Smith 2003, 32, 36–37. Platon, Pidot 223.

²⁵³ McGowan 1999, 51; Smith 2003, 37.

Yhteiskunnassa, jossa seksuaalisella käyttäytymisellä oli suora suhde henkilön kunniaan ja statukseen, humalaisia harharetkiä tuli kaikin tavoin välttää.

3.4 Yhdessä juomisen ilot ja vaarat

Valtaosa tämän tutkimuksen aineistona olevista teksteistä voidaan tavalla tai toisella liittää pitokontekstiin. Yhteisillä aterioilla oli keskeinen merkitys sekä antiikin Välimeren kulttuurissa että varhaisessa kristinuskossa. Niillä paitsi osoitettiin yhteisön jäsenten paikka sosiaalisessa hierarkiassa myös vaalittiin veljellistä yhteyttä yli sosiaalisten rajojen. Viinillä oli keskeinen tehtävä hyvän tunnelman ja yhteenkuuluvuuden tunteen luojana. Lähdeaineistosta löytyy niin pitoja yleisesti kuin seurakuntienkin aterioita koskevia ohjeita.

Ajan tavan mukaisesti ensimmäisten kristittyjen yhteisiin aterioihin kuuluivat niin ruokailuun kuin juomiseen ja ohjelmaankin varattu osuus, sekä niihin liittyvät rituaalit. Aterioilla juotiin viiniä ja siitä humalluttiin, joskus myös enemmän kuin oli soveliaista, sillä seurakuntia oli siitä tarpeen varoittaa ja nuhdella. Seurakunnan aterioiden suurin merkitys oli uskon vakaumuksen jakaminen ja yhteenkuuluvuudentunteen vahvistaminen. Tällaisella aterialla sopimattomalla tavalla humaltumisessa tiivistyi huono käytös. Humaltunut ei kunnioittanut tilanteen luonnetta, jossa ydin oli Jumalan läsnäolo ja yhteisessä vakaumuksessa vahvistuminen, ei nautinto. Ensimmäisen korinttilaiskirjeen nuhteissa korostuu se, että humaltunut ei kunnioittanut ruokatovereitaan. Hän ei jakanut juomaa tasan, otti itselleen enemmän kuin muille ja vaipui omaan humalaiseen maailmaansa. Korinttilaiskirjeen humaltumissyytös liittyy oleellisesti seurakunnan varsinaiseen ongelmaan: aidon yhteisöllisyyden puutteeseen.

Kristillisissä teksteissä varoitetaan juopottelusta ja rellestyksestä pidoissa hyvin selväsanaisesti koska ne johtavat muihin ongelmiin. Erityisen usein juopuminen liitetään seksuaaliseen hillittömyyteen. Ylilyöntien liioittelulla pyrittiin usein edistämään kohtuullisuutta. Vaikka humalan vaaroista varoitetaan paljon, teksteistä heijastuu myös antiikin näkemys siitä, että viinistä kokonaan pidättäytyminen kuului asketismiin ja sellaiseen äärimmäiseen käyttäytymiseen, jota ei voinut odottaa jokaiselta.²⁵⁴ Kohtuullisuutta ja itsehillintää sen sijaan voitiin. Kaikki liiallisuus oli antiikin ihanteiden mukaisesti pahasta. Viinin juominen kuului aterioihin eikä humaltuminen sinänsä ollut pahasta, mutta liika humaltuminen oli aina.

²⁵⁴ McGowan 1999, 44.

4 Juoppous paheena ja opetus sen vastaisista hyveistä

Tässä luvussa käsitellään viininjuonnin, juopottelun ja juopumisen esiintymistä osana eettistä opetusta. Tutkielman lähdeteksteistä tähän kategoriaan kuuluu joukko pahelista, pastoraalikirjeiden käytösohjeita ja Jumalan valtakunnan odotukseen liittyviä tekstejä sekä laajempia aihetta käsitteleviä kirjoitelmia.²⁵⁵ Juoppous ja raittius eivät tässä luvussa käsiteltävissä teksteissä välttämättä liity todellisen historiallisen tilanteen tai henkilön kuvaamiseen. Tekstit toistavat muualta antiikin kirjallisuudesta ja Uudesta testamentista tuttuja muotoja, rakenteita ja tyypillisiä aiheita. Juoppous ja raittius ovat teksteissä jollekin ihmiselle tai ihmisryhmälle tunnusomaisia piirteitä, joita kristittyjä kehoitetaan välttämään tai tavoittelemaan. Miksi juuri tämä pahe, tai hyve, haluttiin yhdistää näihin listoihin ja henkilökuvauksiin? Mitä se kertoo asenteista ja mielikuvista, joita juopumiseen ja raittiuteen liittyi?

Kirjalliselta tyyliltään hyvin erilaisiin konteksteihin kuuluvia kristillisten tekstien juopumismainintoja yhdistää se, että niistä valtaosa kuuluu laajempaan eettisen opetuksen kokonaisuuteen. Humaltuminen ja juopottelu esitetään teksteissä pääasiassa paheina, joita tulee välttää. Kaanaan häät (Joh. 2:1–10) sekä Jeesuksen sanat itsestään ja Johannes kastajasta (Luuk. 7:33–34) vaikuttavan olevan ainoat maininnat humaltumisesta, joihin ei liity opetusta sen välttämisestä tai sen selväsanaista tuomitsemista. Ensimmäisten kristittyjen tuottama ja käyttämä kirjallisuus ei syntynyt tyhjiössä, niin kuin ei mikään muukaan osa uudesta uskosta. Kirjeissä ja muissa kirjoituksissa käytettiin muusta antiikin kirjallisuudesta omaksuttuja tyyli- ja tehokeinoja.²⁵⁶ Paavalin kirjeistä esimerkiksi Tessalonikalaiskirje on hyvä esimerkki siitä, miten kirjoittaja on käyttänyt antiikin retoriikan tarjoamia välineitä mutta soveltanut niitä omaan tilanteeseensa sopiviksi.²⁵⁷ Tutkimusteksteissäni viinin juominen ja juopuminen sekä raittius mainitaan usein juuri osana tällaista vakiintunutta kirjallista mallia tai tyypillistä tematiikkaa, esimerkiksi osana pahelistaa.

Kristilliselle moraalille opetukselle on tunnusomaista, että se on suunnattu

²⁵⁵ Pahelistat: Room. 13:13; 1. Kor. 5:11; 1. Kor. 6:9-10; Gal. 5:19-21; 1. Piet. 4:3; Herm. mand. 36.5; 38.3 ja 45.1; Juud. test. 16.1. Pastoraalikirjeiden käytösohjeet: 1. Tim. 3:2–7; 1. Tim. 3:8–13; Tit. 1:5–9; Tit. 2:1–10. Jumalan valtakunnan odotus: Room. 13:13; 1. Tess. 5:7; Luuk. 12:45; Luuk. 21.34. Laajemmat eettiset kirjoitukset: Paed. 2.2; Paed. 2.4.; Juud. test. Katso myös taulukko s.7.

²⁵⁶ Lisää aiheesta esimerkiksi Malherbe 1986 tai Aune 1988.

²⁵⁷ Meeks 1993, 80.

tietylle ryhmälle, ei yleiseksi moraaliseksi opetuksiksi, kuten monien samaan aikaan kirjoittaneiden filosofien kirjoitukset.²⁵⁸ Opetus oli suunnattu jo kristityksi kääntyneille.²⁵⁹ Myös juominen ja juopuminen esiintyvät osana tällaista omalle sisäpiirille suunnattua moraaliopetusta. Niissä juopottelun paheen esitetään kuuluvan joko entiseen (1Piet 4:3, 1.Kor 6:11) tai yhteisön ulkopuolisten (1 Kor 5:11) elämään. Hermaan paimenen pahelistoissa esiintyvä juopuminen on osa seurakunnan jäsenille suunnattuja käskyjä ja niiden selityksiä.²⁶⁰ Pastoraalikirjeiden käytösohjeissa raittius ja juopottelu ovat osa seurakunnan jäsenille ja vastuutehtävissä toimiville suunnattuja ohjeita. Myös Jumalan valtakunnan odotukseen liittyvissä ohjeissa korostuu se, että ne koskevat vain valittua joukkoa. Tämän yhdistävän piirteen lisäksi teksteistä löytyy niiden omia painotuksia. Seuraavaksi tarkastellaankin näitä tekstien kirjallisen tyylin ja sosiaalisen kontekstin esiintuomia erityispiirteitä ja yhtymäkohtia muuhun antiikin opetukseen. Lopuksi kootaan yhteen niitä arvoja ja ihanteita, joita juopumiseen ja raittiuteen näissä teksteissä liitetään.

4.1 Humala ja juomingit pahelistoissa

Nyt täsmennän vielä: jos jotakuta sanotaan veljeksi mutta hän on siveetön tai ahne, epäjumalanpalvelija, pilkkaaja, juomari tai riistäjä, älkää olko missään tekemisissä hänen kanssa. Älkää edes aterioiko tällaisen kanssa. 1. Kor. 5:11

Hyve- ja pahelistat ovat yleinen ilmiö niin varhaisessa kristillisessä, kuin muussakin antiikin kirjallisuudessa.²⁶¹ Erityisesti ne kukoistivat stoalaisen filosofian parissa, jonka vaikutukset näkyvät myös kristillisissä kirjoituksissa. Niin antiikissa yleensä kuin kristillisissäkin teksteissä pahelistoja esiintyy monessa eri yhteydessä ja muodossa, aina opetuksesta hautakirjoituksiin. Myös niiden sisältö vaihtelee suuresti.²⁶² Kristilliset hyveiden ja paheiden listaukset eivät juuri eronneet muista aikansa vastaavista.²⁶³ Wayne Meeks on vertaillut kahdeksantoista Uudesta testamentista löytyvän pahelistan paheita muihin antiikin pahelistöihin. Kristillisissä listoissa esiintyy hiukan muita useammin seksuaaliseen moraalittomuuteen viittaavia paheita. Niissä mainitaan epäjumalanpalvelus kohdissa, joissa pakanallisissa listoissa voisi olla jumalien

²⁵⁸ Malherbe 1986, 23.

²⁵⁹ Meeks 1993, 23, sekä Esler 2003, 56

²⁶⁰ Meeks 1993, 75. Malherbe määrittelee Hermaan paimenen käskyt tutkielmiksi tai esseiksi. Malherbe 1986, 68.

²⁶¹ Malherbe 1986, 138; Fitzgerald 1992, 857; Meeks 1993, 67.

²⁶² Betz 1979, 282; Malherbe 1986, 138; Fitzgerald 1992, 857; Meeks 1993, 67.

²⁶³ Betz 1979, 281–282; Malherbe 1986, 138; Meeks 1993, 68.

häpäiseminen. Meeksin mukaan kirjoittajat vaikuttavat usein valinneen listojensa sisällön lähinnä retorisisista syistä.²⁶⁴

Uudessa testamentissa määritellään olevan, tutkijasta riippuen, vähän alle tai vähän yli kaksikymmentä hyve- ja pahelistaa, joista kahdeksassa mainitaan juopottelu.²⁶⁵ Hermaan paimenen kaikki neljä juomismainintaa ovat pahelistoissa.²⁶⁶ Lisäksi Juudan testamentissa on listoja paheista, jotka humala saa aikaan.²⁶⁷ Vaikka juopumus ja juopottelu toistuvat listoissa usein, sen merkitykselle on niiden tutkimuksessa annettu vain vähän painoarvoa. Seuraavaksi tarkastellaan, millaisia piirteitä humalan ja raittiuden näkökulma nostaa teksteistä esiin.

4.1.1 Juopottelu Paavalin kirjeiden pahelistoissa

Paavalin kirjeissä juopottelu mainitaan neljässä pahelistassa. Roomalaiskirjeessä jakeessa 13:13, Ensimmäisen korinttilaiskirjeen jakeissa 5:10–11 ja 6:9–11 sekä Galatalaiskirjeessä jakeissa 5:19–21. Näiden listojen tutkimuksessa juopottelulla ei ole nähty olevan kovin suurta merkitystä. Esimerkiksi Hans Conzelmann mainitsee juopumisen Ensimmäisen korinttilaiskirjeen viidessä luvussa ohimennen yleisenä paheena.²⁶⁸ William Orrin ja James Waltherin mukaan päihtyminen on kohdassa pahelistan jatke ja laajentaa sen kuvaamaan seurakunnassa vallinnutta yleistä moraalittomuutta.²⁶⁹ Kummatkaan edellä mainituista eivät kommentoi juopumista korinttilaiskirjeen kuudennen luvun pahelistassa mitenkään.²⁷⁰ Bruce Malinan ja John Pilchin taas eivät kommentoi juopumusta lainkaan Ensimmäisen korinttilaiskirjeen viidennen luvun kohdalla. Kuudennen luvun listan paheet vastaavat heidän mukaansa kymmenen käskyn sisältöjä, mutta juopuminen jää tällä tavoin vaille selitystä.²⁷¹

Paavalin kirjeiden pahelistat eivät vaikuta olevan systemaattisia eivätkä kaiken kattavia. Usein listojen loput jätetään avoimiksi ja niihin on koottu vain keskeisimmät asiat: Galatalaiskirjeen lista päättyy sanoihin ”ja muu sellainen”.²⁷²

²⁶⁴ Meeks 1993, 68.

²⁶⁵ Esimerkiksi Betz 1979, 281 n.91; Fitzgerald 1992, 858; Elliot 2000, 722 n.458. Fitzgeraldin listassa on yli 30 raamatunkohtaa, mutta siihen sisältyvät myös esimerkiksi pastoraalikirjeiden ohjeet, joita tässä käsitellen erikseen. Juopottelu mainitaan seuraavissa pahelistoissa: Room.13:13; 1. Kor. 5:11; 1. Kor. 6:9-10; Gal. 5:19-21; 1. Piet. 4:3; 1. Tim. 3:2–7; 1. Tim. 3:8–13; Tit. 1:5–9.

²⁶⁶ Herm. Mand. 36.5; 38.3; 45.1 ja 65.5.

²⁶⁷ Juud. test. 16.1.

²⁶⁸ Conzelmann 1975, 102.

²⁶⁹ Orr & Walther 1976, 190–192.

²⁷⁰ Conzelmann 1975, 106; Orr & Walther 1976, 199–201.

²⁷¹ Malina&Pilch 2006, 81, 83.

²⁷² Meeks 1993, 68, 69. Malherbe 138.

Roomalaiskirjeessä ja Galatalaiskirjeessä juopottelu toimii esimerkkinä paheesta muiden joukossa. Vaikka retoriikka vaikuttikin listojen sisältöön, valitut paheet ja hyveet saattoivat tuoda esille myös kirjoittajan arvoja. Esimerkiksi pakanallisissa listoissa yleistä humaaniuden hyvettä ei juuri esiinny juutalaisissa tai kristillisissä listoissa. Pitkämielisyys esiintyy taasen ainoastaan niissä.²⁷³

Ensimmäiseen korinttilaiskirjeeseen juopottelu ei vaikuta päätyneen sattumalta. Sen molempien pahelistojen lisäksi juominen ja ateriointi mainitaan useita kertoja muualla kirjeessä.²⁷⁴ Myös ensimmäisen vuosisadan lopulla kirjoitetussa Kleemensin kirjeessä korinttilaisille on Paavalin kirjeiden listoja muistuttava pahelista, jossa myös varoitetaan juopumuksesta (1. Klem. 31.1). Paavalin aikoihin Korintti oli Rooman siirtokunta sekä elinvoimainen, monikulttuurinen ja vilkas kauppakaupunki.²⁷⁵ Kaupunki oli kasvanut ja rikastunut voimakkaasti juuri ennen Paavalin saapumista sinne 50-luvulla.²⁷⁶ Korintilla oli maine jo varhaisemmilta ajoilta moraalittomana kaupunkina. Roomalaisajan vaurastuminen ja vilkas kauppaliikenne ovat saattaneet elvyttää tätä mainetta.²⁷⁷ Sekä Paavalin omat tavoitteet että ensimmäisten seurakuntien sosiaaliset kontekstit heijastuvat Paavalin kirjoittamissa kirjeissä. Pidot, viinin juominen ja myös siitä juopuminen olivat osa sitä maailmaa, jossa seurakunnat elivät. Kansainvälisen kauppakaupungin vilkas elämänmeno ja yöelämäkin olivat osa Korintin seurakunnan elämäntodellisuutta. Korinttiin liiallisen juopottelun pahe on Paavalin teksteissä yhdistetty selvästi useammin kuin vaikka Roomaan tai Tessalonikiin.

Galatalaiskirjeen pahelistassa olevan humaltumismaininnan merkityksestä ollaan montaa mieltä. Hans Dieter Betz kommentoi listan sisältöä vain kertomalla, että se edustaa kaikkea yleensä paheksuttua, ei vain kristittyjen paheksumaa. Pahelista on tarkoituksellisesti kaoottinen lista ikäviä asioita seuraavissa jakeissa olevan hyvin strukturoidun Pyhän Hengen hedelmien listan vastaparina.²⁷⁸ Louis Martyn on listan muodosta aivan vastakkaista mieltä. Hän esittää, että Galatalaiskirjeen paheet on tarkasti valittu ja että niissä korostuvat yhteisöä vahingoittavat paheet, kuten juoppous.²⁷⁹ Myös Philip Esler kiinnittää huomiota

²⁷³ Malherbe 1986, 138.

²⁷⁴ 1. Kor. 10:7, 31; 11:21, 24–29.

²⁷⁵ Keener 2005, 6–7; Keener 2011, 47–48.

²⁷⁶ Keener 2005, 7.

²⁷⁷ Keener 2011, 48.

²⁷⁸ Betz 1979, 282–283.

²⁷⁹ Martyn 1997, 497.

paheiden yhteisöllisyyttä rikkovaan luonteeseen mutta ei taas lue juopottelua tällaiseksi.²⁸⁰ Olivat paheet sitten tarkkaan valikoituja tai Paavalille sattumalta mieleen juolahtaneita, Galatalaiskirjeen kantava teema, kristittyjen vapaus juutalaisen lain alaisuudesta, ei näytä erityisesti vaikuttaneen juuri juopumisen mainitsemiseen listassa.

Sekä Galatalaiskirjeessä että Roomalaiskirjeessä varoitetaan tarkalleen ottaen juomingeista ja rellestyksestä.²⁸¹ Robert Jewett onkin yhdistänyt Roomalaiskirjeen pahelistassa mainitut muut paheet antiikin pitoihin liittyvään tapakulttuuriin ja siihen liitettyihin ylilyönteihin, rellestykseen, riettauksiin ja humalaisiin tappeluihin.²⁸² Erityisesti roomalaiset olivat kuuluisia ylellisistä ja ylilyövästäkin pidoista.²⁸³ Jewett ei kuitenkaan mainitse humalaa eikä sen merkitystä listassa erikseen.²⁸⁴ Roomalaiskirjeen lista poikkeaa muista tässä työssä käsitellyistä Paavalin kirjeiden pahelistoista siinä, että se on lista toimista, joita kristityn tulee välttää. Ensimmäisen korinttilaiskirjeen listoilla kuvataan kristittyjen ryhmään kuulumattomia ja Galatalaiskirjeen pahelistoilla kuvataan henkilöitä, jotka antavat ”lihan” johdattaa itseään. Erityisen Roomalaiskirjeen pahelistasta tekee myös sen konteksti osana Jumalan valtakunnan odotukseen liittyvää tekstiä.²⁸⁵

Kohtuuton juominen edusti antiikin itsehillinnän ihanteen vastaista toimintaa, kuten myös pahelistoissa toistuvat kiihkoilu, siveettömyys ja ahneus. Galatalaiskirjeen pahelistan vastaparina olevassa hyvelistassa mainitaankin muiden hyveiden joukossa myös itsehillintä (ἐγράτεια). Yhdessä Paavalin kirjeiden pahelistojen vastaparina olevista hyvelistoista ei kuitenkaan mainita viinistä pidättäytymistä tai edes kohtuullisuutta sen juomisessa. Viinistä humaltuminen sinänsä ei siis vaikuta olevan ongelma vaan humalainen, toisista piittaamaton ja hillitön käyttäytyminen. Ainoastaan Roomalaiskirjeen luvussa 14 kehoitetaan pidättäytymään viinistä, mutta sielläkin syynä on heikomman veljen huomioon ottaminen, ei humaltuminen. Paavalin hyveitä kokevassa opetuksessa korostuu veljellinen toisten huomioon ottaminen. Onkin esitetty, että Paavalille

²⁸⁰ Esler 1998, 228.

²⁸¹ Gal. 5:21 μέθαι, κῶμοι mon. nom. juomingit, rellestykset. Room. 13:13 μὴ κῶμοις καὶ μέθαις, ei rellestyksissä eikä juomingeissa.

²⁸² Jewett 2006, 825.

²⁸³ Smith 2003, 37. Pitokulttuurin paheellisuudesta katso sivut 46–51.

²⁸⁴ Jewett 2006, 825. Myös esimerkiksi Philip Esler ohittaa aiheen kokonaan. Esler 2003.

²⁸⁵ Tähän teemaan palataan luvussa 4.3 sivulla 67.

päähyve on agape, rakkaus, eikä mikään antiikin perinteisistä päähyveistä.²⁸⁶

4.1.2 Ensimmäisen Pietarin kirjeen kolminkertainen juopottelu

Uuden testamentin kirjeiden pahelistoissa juopottelu mainitaan Paavalin kirjeiden lisäksi ensimmäisen vuosisadan loppupuolella kirjoitetussa Ensimmäisessä Pietarin kirjeessä. Sen pahelistassa juopottelu saa erityistä painoarvoa sillä se liittyy listan kuudesta paheesta peräti kolmeen (1. Piet. 4:3). Lista alkaa riettauksilla ja himoilla. Sen jälkeen seuraa juoppous tai humalaisuus (οἰνοφλυγία)²⁸⁷ sekä pitojen juomajuhliin viittaavat rellestys ja juomingit (κώμοις ja πότοις)²⁸⁸. Lista päättyy kaiken kruunaavaan epäjumalanpalvelukseen. Miksi juopottelua korostetaan listassa näin paljon?

Ensimmäinen Pietarin kirje on kirjoitettu tilanteessa, jossa seurakunta oli joutunut vainon kohteeksi ja taisteli oman olemassaolonsa puolesta. Paul Achtmeierin mukaan pahelistan kokonaisuuden merkitys onkin siinä, mitä se kertoo kristittyjen suhteesta ympäröivään kulttuuriin ja sen sosiaaliseen elämään, käytännössä siitä eristäytymisestä.²⁸⁹ Pidot ja niihin liittyvät juomajuhlat olivat tärkeitä monille yhdistyksille ja kaikki Ensimmäisen Pietarin kirjeen pahelistassa mainitut asiat voidaan yhdistää yhdistysten pitoihin. Teksti voi viitata siihen, että seurakunnan jäsenet olivat olleet aiemmin erilaisten yhdistysten jäseniä.²⁹⁰ Kirjeen tilanteessa kristityt vetäytyivät niistä eivätkä enää osallistuneet ympäröivän yhteisön normaaliin toimintaan. Se leimattiin säädyttömäksi ja epäjumalanpalvelukseksi.²⁹¹ Listassa käytetty sana κώμος on alun perin liittynyt Dionysoksen kunnaksi pidettyihin juhlakulkueisiin ja karnevaaleihin.²⁹² John Elliot esittääkin, että tässä yhteydessä sana edelleen viittaisi Dionysos-kulttiin.²⁹³

Toisin kuin minkään muun tässä työssä käsitellyn pahelistan kohdalla, Ensimmäisen Pietarin kirjeen pahelistan juopottelumainintojen vastapuolena esitetään kehotus pysyä raittiina (1. Piet. 1:13 ja 4:7 νήφω). Kuitenkin sekä Paul Achtmeier että Elliot tulkitsevat raittiuskehotuksen pahelistaa seuraavassa jakeessa 4:7 tarkoittavan pysymistä valppaana ja tervejärkisenä eli raittiina

²⁸⁶ Esler 2003, 58, 60. Antiikin perinteiset päähyveet olivat viisaus, itsehillintä, oikeudenmukaisuus, rohkeus. Fitzgerald 1992, 857.

²⁸⁷ fem. mon. dat. οἰνοφλυγία juoppous.

²⁸⁸ Molemmat mask. mon. dat. κώμος rellestys ja πότοις juomingit. Suomenkielisessä vuoden 1992 raamatunkäännöksessä κώμοις on käännetty mässäilyiksi. Ajatus ylilyönnistä pitokontekstissa säilyy.

²⁸⁹ Achtmeier 1996, 282-283.

²⁹⁰ Elliot 2000, 725.

²⁹¹ Achtmeier 1996, 282.

²⁹² Balz & Schneider 1990, 333; Danker 2000, 580; Elliot 2000, 723-724.

²⁹³ Elliot 2000, 724.

vertauskuvallisessa mielessä. He liittävät sen jakeesta alkavaan, ei sitä edeltävään, testikokonaisuuteen.²⁹⁴ Raittiusmaininta ja siitä alkava jakeet 4:7–11 käsittävä jakso toimii kuitenkin vastaparina sitä edeltävälle jakeet 4:1–6 käsittävälle kokonaisuudelle. Ensin kuvataan mitä elämä oli ennen mutta ei ole enää: juopottelua ja juhlintaa. Sitten kuvataan mitä elämä on nyt: raittiutta sekä humalan vastakohtana että henkisenä ja moraalisenä valppautena. Tyhjiä sosiaalisten suhteiden tilalle on tullut aito ateria- ja rakkauden yhteys muihin kristittyihin (4:8–11). Kirjeessä korostetaan eroa vanhan ja uuden elämäntavan sekä vanhojen ja uusien sosiaalisten sidosryhmien välillä.

4.1.3 Hermaan paimen ja kristityn valinta

Toisen vuosisadan alkupuolella Roomassa kirjoitettu Hermaan paimen niminen kristillinen kirjoitus sisältää neljä pahelistaa, joissa varoitetaan juopottelusta ja juovuttavista juomista.²⁹⁵ Hermaan paimen jakautuu kolmeen osaan: näkyihin, käskyihin ja vertauksiin.²⁹⁶ Sen kolme ensimmäistä pahelistaa löytyvät käskyistä kuusi, kahdeksan ja kaksitoista (Herm. Mand. 36,5. 38,3 ja 45,1). Kaikissa näissä juovuttavista juomista varoitetaan samalla sanalla (μέθυσμα). Juopuminen (κραπάλη) mainitaan vain kerran, edellä mainittujen varoitusten lisäyksenä käskyssä kuusi (Herm. Mand. 36,5). Jokaisessa näistä kolmesta listasta esiintyy myös rikkauteen liittyvä ylellisyys, seksuaaliset halut ja ruoan paljous. Neljäs pahelista on Hermaan paimenen kuudennen näyn selityksessä (Herm. Mand 65,5). Siellä juomari (μέθυσος) on muun muassa avionrikkojan, ahnehtijan ja riistäjän ohella sellainen, joka ”tyydyttää sairaalloista himoan”.

Hermaan paimenen ajatusmaailma on hyvin dualistinen. Kirjassa käytetään tyypillistä kahden tien retoriikkaa: ensin dualistinen esipuhe, sitten hyve- ja pahelistoja sekä lopuksi eskatologinen yhteenveto.²⁹⁷ Myös jokainen kirjan juopumisvaroituksista on osa kokonaisuutta, jossa neuvotaan valinnan tekemisestä kahden vaihtoehdon välillä. Kuudes käsky käsittelee vanhurskauden enkelin ja pahuuden enkelin vaikutuksia (Herm. Mand. 35–36), kahdeksas käsky hyvää ja huonoa itsehillintää (Herm. Mand. 38) ja kahdestoista käsky hyvää ja pahaa himoa/halua (Herm. Mand. 44–46,1). Kuudennessa vertauksessa taas on kyse hyvästä ja pahasta hekumasta (Herm. Mand. 61–65). Jokaisen neljän pahelistan

²⁹⁴ Achtmeier 1996, 294; Elliott 2000, 748–749.

²⁹⁵ Kirja on syntynyt useassa vaiheessa. Se on aloitettu jo vuosisadan vaihteen tienoilla, mutta lopullisen muotonsa se on saanut vasta vuosisadan puolenvälin tienoilla. Koskenniemi 1989, 217, Lipsett 2011, 4. Osiek 1999, 18, 20.

²⁹⁶ Sisällön puolesta nämä kuitenkin sekoittuvat toisiinsa. Koskenniemi 1989, 218.

²⁹⁷ Osiek 1999, 31–32.

vastaparina on listoja hyveistä ja hyvistä teoista. Päihdyttävien juomien ja humaltumisen vastaparina ei kuitenkaan esitetä raittiutta tai viinistä pidättäytymistä. Kumpaakaan ei mainita kirjoituksessa kertaakaan. Sen sijaan itsehillintää (ἐγκράτεια) korostetaan hyveenä paljon.²⁹⁸

Hermaan paimenen neljässä pahelistassa on yksi huomattava eroavaisuus Uuden testamentin pahelisiin verrattuna. Uuden testamentin listoissa paheellisen elämän tuntomerkit kohdistuvat seurakunnan ulkopuolisiin tai liittyvät seurakuntalaisten maineeseen ulkopuolisten silmissä. Niiden tavoitteena on ryhmän identiteetin vahvistaminen. Hermaan paimenen listoissa on kyse kristityn sisäisestä elämästä. Juovuttaviin juomiin ja juominkeihin lankeaminen ovat merkki itsessä vallalle päässeestä pahasta.²⁹⁹ Koko Hermaan paimenen pääsanoma on kehoitus kääntymiseen ja parannuksen tekoon.³⁰⁰ Verbi μετανοέω, katua, muuttaa mielensä, ja substantiivi μετάνοια, mielenmuutos, parannus, esiintyvät tekstissä yhteensä yli 130 kertaa, kaikissa sen kolmessa osassa.³⁰¹ Hermaan paimenen teksteissä parannuksella tarkoitetaan kokonaisvaltaista sydämen asenteen ja elämäntavan muutosta. Painotus on nimenomaan käytännön asioissa, ei teologiassa.³⁰² Tämä painotus heijastanee kirjan syntyaikana seurakunnissa tapahtunutta voimakasta kasvua ja siitä seuranneita haasteita. Uudet jäsenet olivat vain löyhästi sitoutuneita uskoon ja kristillisen elämäntavan ihanteisiin.³⁰³

Hermaan paimenen pahelistoissa toistuu neljä aihetta; ”halu vieraaseen naiseen tai mieheen, rikkauden tarjoamaan ylellisyyteen, moniin turhanaikaisiin ruokiin ja päihdyttäviin juomiin” (Herm. Mand. 45.1).³⁰⁴ Näiden neljän lisäksi listoissa toistuvat röyhkeys, kerskuminen ja ylipäättään toisista pahan puhumiseen liittyvät paheet. Uuden testamentin listoille tyypillistä epäjumalanpalvelusta ei listoissa mainita eikä samaa sukupuolta olevien seksuaalisuhteita. Sekä Diane Lipsett että Carolyn Osiek mainitsevat ylellisyyksien, asiattomien seksuaalisuhteiden ja ylensyönnin toistumisen Hermaan paimenen listoissa, mutta kumpikaan ei kiinnitä huomiota siihen, että myös juopuminen mainitaan toistuvasti.³⁰⁵ Heidän mukaansa listoihin valittujen paheiden toistuminen ei ole

²⁹⁸ Sana esiintyy kirjassa 31 kertaa. Kahdeksas käsky on omistettu itsehillinnälle.

²⁹⁹ Osiek 1999, 32–33.

³⁰⁰ Koskenniemi 1989, 218; Osiek 1999, 28–29; Lipsett 2011, 19–20.

³⁰¹ Esimerkiksi Herm. Vis. 15.5; Herm. Mand. 30.2; Herm. Sim. 61.3.

³⁰² Osiek 1999, 22, 30; Lipsett 2011, 20.

³⁰³ Koskenniemi 1989, 218.

³⁰⁴ Hermaan paimenen käännöksissä käytän Heikki Koskennimen käännöstä. Koskenniemi 1989.

³⁰⁵ Hermaan paimenessa on kuusi pahelistaa. Seuraavissa niistä mainitaan juopuminen: Herm. Mand. 36.5; 38.3; 45.1; 65.5. Kohdasta Herm. Mand. 43.12 löytyvässä listassa mainitaan

sattumaa. Osiek esittää, että paheiden järjestykselläkin on saattanut olla merkitystä: pahimmat ensin ja lievemmat lopuksi.³⁰⁶ Tällainen järjestys korostaisi entisestään joka kerta listojen alkupäässä esiintyvän juomisen merkitystä. Juomista ei mainita kirjassa muualla kuin pahelistoissa. Ruoka mainitaan Hermaan paimenessa yhteensä 12 kertaa, kuitenkin pahelistoissa syömiseen viitataan vain kolmesti.³⁰⁷ Liiallinen juominen on myös saattanut sekä ajatuksellisesti että käytännössä liittyä yhteen ylensyönnin kanssa. Oliko siis ryypiskely Hermaan paimenessa yhtä suuri huolenaihe kuin muut mainitut paheet?

Kuudennen käskyn listassa on kaksi juopumiseen viittaavaa pahetta. Lisäksi listassa varoitetaan erityisesti kalliin ruoan paljoudesta. Osiek on tulkinut, että tämän listan varoitukset liittyisivät erityisesti pitoihin ja niihin liittyviin ylilyönteihin.³⁰⁸ Juopottelu ja pidoissa rellestys yhdistetään toisiinsa myös aiemmin käsitellyissä Galatalaiskirjeen, Roomalaiskirjeen ja Ensimmäisen Pietarin kirjeen pahelistoissa. Antiikin pitokulttuuriin yleisesti liitetyn paheellisuuden lisäksi Hermaan paimenen ankaruutta ylellisiä ruokia ja juomia kohtaan voi selittää kirjan roomalainen konteksti. Erityisesti roomalainen yläluokka oli tullut kuuluisaksi pröystäilystään pitopöytien äärellä.³⁰⁹ Hermaan paimenen on kuitenkin esitetty heijastavan tavallisten kristittyjen, ei yläluokan, elämäntapaa.³¹⁰ Heillä ei ehkä olisi ollut mahdollisuuttakaan ottaa osaa ylellisiin pitoihin, mutta ei olisi poikkeuksellinen ilmiö maailmassa sekä ihannoida että kritisoida elämäntapaa, johon todellisuudessa ei ole varaa.

Kun Hermaan paimenessa viitataan juopumiseen, puhutaan ”juovuttavista juomista” (μέθυσμα). Sana ”viini” (οἶνος) esiintyy Hermaan paimenessa vain neljä kertaa ja ainoastaan vertauskuvalisessa merkityksessä. Käskyssä 10 viini kuvaa rukousta ja etikka surua (Herm. mand. 42.3). Käskyssä 11 tyhjä viiniruukku kuvaa tyhjää profeetta, täysi oikeaa profeettaa (Herm. mand. 43.15). Käskyssä 12 vajaat viiniruukut kuvaavat uskossa heikkoja, täydet uskossa vahvoja (Herm.

toistuvista teemoista vain ylellisyydet. Kohdan Herm. Mand. 34.4 listassa ei mainita toistuvia teemoja lainkaan.

³⁰⁶ Osiek 1999, 129.

³⁰⁷ Kolmannen näyn yhteydessä kahdesti jossa liika sekä liian vähäinen ruoka on pahasta (Herm. Vis. 17.3). Käskyn 5 yhteydessä se on arkisen riidan aihe (Herm. Mand. 34,2). Ruoka mainitaan kuusi kertaa orjaa koskevassa viidennessä vertauksessa (Herm. Mand. 55.9–11; 56.7 ja 58.3). Näiden lisäksi se mainitaan kolmessa pahelistassa yhdessä juovuttavien juomien kanssa (36.5; 38.3; 45.1).

³⁰⁸ Osiek 1999, 124.

³⁰⁹ Smith 2003, 37.

³¹⁰ Osiek 1999, 30.

mand. 48.3). Viini edustaa näissä vertauksissa jotain hyvää ja positiivista. Hermaan paimenessa viiniin ei suhtauduta kielteisesti, mutta sen liiallisen juomisen laita on toisin.

4.2 Raittius ja runsas viininjuonti pastoraalikirjeissä

Seurakunnan kaitsijan tulee olla moitteeton, yhden vaimon mies, raitis, harkitseva, rauhallinen, vieraanvarainen ja taitava opettamaan, ei juomiseen taipuvainen, ei väkivaltainen eikä rahanahne vaan lempeä ja sopuisa. Hänen on pidettävä hyvää huolta perheestään, kasvatettava lapsensa tottelevaisiksi ja saavutettava kaikkien kunnioitus. 1. Tim. 3:2–4.

Pastoraalikirjeet, eli Ensimmäinen ja Toinen kirje Timoteukselle sekä kirje Tiitukselle, sisältävät neljä listaa seurakunnan vastuutehtävissä toimiville sopivista ja sopimattomista ominaisuuksista (1. Tim. 3:2–7; 3:8–10, 12; 3:11; Tit. 1:6–9). Lisäksi Tiituksen kirjeessä annetaan ohjeita seurakuntalaisten käyttäytymiselle antiikin kotitalouden järjestämistä koskevien ohjeiden muodossa (Tit. 2:1–10). Jokaisessa näistä ominaisuuksien listoista kehoitetaan joko välttämään liikaa viinin juomista tai olemaan raittiita. Sana raitis (νηφάλιος) esiintyy pastoraalikirjeissä kolmessa edellä mainituista listoista mutta ei kertaakaan muualla Uudessa testamentissa.³¹¹ Lisäksi jakeesta Tit. 1:6 alkavassa listassa seurakunnan vanhimman lapset eivät saa olla hillittömiä (ἄσωτος), joka Efesolaiskirjeessä on liian viininjuonnin seuraus (Ef 5:18).³¹² Pastoraalikirjeiden listoista ainoastaan oikeiden leskien ominaisuuksien listassa (1. Tim. 5:9–10) viininjuontia ei mainita.

Tutkijat ovat tehneet pastoraalikirjeiden viininjuonti- ja raittiusmaininnoista erilaisia johtopäätöksiä. Esimerkiksi Martin Dibelius ja Hans Conzelmann pitävät aihetta jakeessa 1. Tim. 3:3 yleisluontoisena eivätkä pohdi sitä lainkaan muiden pastoraalikirjeiden mainintojen kohdalla.³¹³ Luke T. Johnson korostaa Ensimmäisen Timoteuksen kirjeen kommentaarissaan, että kirjassa puhutaan liiallisesta viininjuonnista todellisuudessa. Hänen mukaansa juopottelun välttäminen ja raittius ovat yleisesti ottaen hyvän johtajan perusominaisuuksia.³¹⁴ Tiituksen kirjeen vanhojen naisten viininjuontia koskeva ohje taas on saanut useammankin tutkijan päättelemään alkoholismien olleen todellinen ongelma, johon ohjeella pyrittiin puuttumaan.

³¹¹ Dibelius & Conzelmann 1972, 52.

³¹² Quinn 1990, 79. ἄσωτος fem. yks. gen. ἄσωτια irstaus, riettaus, hillittömyys.

³¹³ Dibelius & Conzelmann 1972, 51, 52.

³¹⁴ Johnson 2001, 215, 236.

On siis syytä tarkastella miksi ohjeet juopottelun välttämiseksi ja kehotukset raittiuteen toistuvat pastoraalikirjeiden ohjeissa? Viittaavatko ne todelliseen sosiaaliseen ongelmaan vai ovatko ne yleisiä paheita ja hyveitä jo valmiissa kirjallisessa mallissa, samaan tapaan kuin juopottelu pahelistoissa monesti on?

4.2.1 Seurakunnan paimenen ominaisuudet

Pastoraalikirjeissä on neljä ohjetta seurakunnan vastuutehtävissä toimiville.

Liiallisen viininjuonnin välttämiseen neuvotaan kolmessa ohjeessa (1. Tim. 3:3, 8 ja Tit. 1:7) ja raittiuteen kehoitetaan kahdessa (1. Tim. 3:2, 11). Tällaisia ohjeita ei löydy vain pastoraalikirjeistä. Usein niiden vertailukohdaksi nostetaan hyvin samankaltainen Onasanderin lista hyvän kenraalin valintaperusteista.³¹⁵ Myös tuossa listassa kenraalin tehtävään valittavan tulee olla raitis tai valpas (νήπιος).³¹⁶ Tutkijoilla on erilaisia mielipiteitä siitä, mitä raittiudella pastoraalikirjeiden ohjeissa tarkoitetaan. Esimerkiksi Ensimmäisen Timoteuksen kirjeen jakeen 3:2 kohdalla sen on toisaalta katsottu tarkoittavan juuri raittiutta humalan vastakohtana. Se toimii vastaparina seuraavassa jakeessa mainittavalle viininjuonnin välttämiseksi.³¹⁷ Toisaalta, koska viinin juominen mainitaan seuraavassa jakeessa, sen on katsottu tarkoittavan ylipäätään valppautta ja tervehenkisyyttä.³¹⁸ Sanan kaksi merkitystä eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois vaan antavat erilaisia tulkinnan mahdollisuuksia. Tässä tutkielmassa raittiutta tarkastellaan kuitenkin liiallisen viininjuonnin vastakohtana.

Myös pastoraalikirjeiden ohjeiden kristillisuus jakaa tutkijoiden mielipiteitä. Ohjeiden mallia ja sisältöä voidaan pitää antiikille yleisenä ja sen vuoksi niiden ei ole katsottu sisältävän mitään erityisen kristillisiä painotuksia.³¹⁹ Toisaalta esimerkiksi William D. Mouncen ja Jerome D. Quinnin ovat sitä mieltä, että yleiseen malliin on tehty sekä kristillisiä että kirjeiden vastaanottajien kontekstiin liittyviä lisäyksiä.³²⁰ Quinn esittää, että juopottelun vastustaminen on tunnusomainen aihe raamatullisille ja paavalilaisille kirjoituksille.³²¹ Mouncen

³¹⁵ Teksti löytyy Dibeliuksen ja Conzelmannin kommentaarin liitteistä. Bibelius & Conzelmann 1972, 158, liite 3. Tekstin mainitsevat Dibelius & Conzelmann 1972, 50; Johnson 2001, 213; Mounce 2000, 166–167. Mouncen mielestä yhtäläisyydet ovat sattumaa.

³¹⁶ Sana juontuu samasta raittiina olemista tarkoittavasta verbistä νηφω kuin pastoraalikirjeiden raittista tarkoittava sana νηφάλιος. LSJ online; Quinn 1990, 118.

³¹⁷ Dibelius & Conzelmann 1972, 52–53; Quinn 1990, 130–131.

³¹⁸ Johnson 201, 214. Saman merkityksen jakeessa Tit. 2:2 antaa Mounce 2000, 409.

³¹⁹ Dibelius & Conzelmann 1972, 50–51.

³²⁰ Mounce 2000, 160, 166; Quinn 1990, 89.

³²¹ Quinn 1990, 131. Mutta Tit. 1:7 listan paheet, joista viininjuonti on yksi, ovat hänen mielestään koottu sattumanvaraisesti esimerkeiksi retorisissa tarkoituksissa, eivätkä vaadi sen kummempaa analyysiä. Quinn 1990, 89–90.

mukaan viininjuontiin viitataan listoissa siksi, koska se oli ongelma sekä Efesosssa että Kreetalla. Myös muut ovat nähneet Timoteuksen viinistä pidättäytymisen vastalauseena häntä ympäröivälle juopottelukulttuurille (1. Tim. 5:23).³²²

Olivatko siis pastoraalikirjeiden viini- ja raittiusmaininnat johdonmukaista ongelmaan puuttumista vai valmiiksi muotoillun listan toistamista? Toisaalta juopottelu ja raittius mainitaan muiden hyveiden ja paheiden joukossa aivan kuten esimerkiksi edellä käsitellyssä Galatalaiskirjeen pahelistassa. Juopottelu on pahasta, koska se liittyy muihin synteihin kuten väkivaltaan, pahan puhumiseen ja seksuaaliseen siveettömyyteen (esimerkiksi 1. Tim. 3:3).³²³ Toisaalta todelliseen historiallisessa kontekstissa olevaan ongelmaan voisi viitata se, että esimerkiksi Polykarpoksen kirjeessä filippiiläisille olevissa samankaltaisissa ohjeissa seurakunnan eri rooleissa toimiville viininjuontia tai raittiutta ei mainita (Pol. fil. 4.2–6.1). Kuten jo todettu, pastoraalikirjeissä raittius ja liika viininjuonti mainitaan toistuvasti.

Vaikka pastoraalikirjeiden ohjeissa kehoitetaan raittiuteen, niissä voidaan nähdä myös kannanottoja täydellistä absolutismia vastaan. Esimerkiksi Ensimmäisen Timoteuksen kirjeen viidennessä luvussa jakeessa 23 Timoteusta kehoitetaan juomaan viiniä eikä vain vettä, terveytensä vuoksi. Mouncen mukaan kommenttia ei kuitenkaan voida pitää kohtuullisen viinin käytön hyväksymisenä. Hänen mukaansa humaltuminen on Uudessa testamentissa poikkeuksetta paha asia ja viininjuontiin suhtaudutaan kielteisesti tai korkeintaan ”neutraalisti”, kuten esimerkiksi ehtoolliskertomuksissa.³²⁴ Mounce ei kuitenkaan ota huomioon viinin juomisen merkitystä antiikin Välimeren kulttuurissa esimerkiksi aterioilla ja pidoissa. Ben Witherington onkin tulkinnut, että raittiudella ei esimerkiksi jakeessa Tit. 1:7 tarkoiteta raivoraittiutta vaan sitä, että viinin kanssa ei ylen määrin läträtä.³²⁵ Tällainen tulkinta vahvistaa raittiuden merkityksen tulkittamista tervehenkisyydeksi yleisellä tasolla.

Uuden testamentin muissa pahelistoissa juoppous kuvaa kristittyjen joukkoon kuulumattomia. Kun pastoraalikirjeissä kuvataan ulkopuolisia, varsinkin poleemisesti vielä, juomista ei mainita.³²⁶ Pastoraalikirjeissä ohjeet liian

³²² Mounce 2000, 175, 390. Druille 2011, 83. Mounce tosin myös päättelee että myös Timoteuksen vastustajat olisivat jakeen 1 Tim 4:3 perusteella olleet kovia ryypäämään, vaikka suhtautuivat askeettisesti ruokaan. Tällaiselle päätelmälle ei kuitenkaan ole esitetty uskottavia.

³²³ Quinn 1990, 80; Johnson 2001, 236.

³²⁴ Mounce 2000, 175,

³²⁵ Witherington 2006, 112.

³²⁶ Jakeissa 1. Tim. 1:9–10 ja 4:2-3. Jakeessa 4:3 vastustajia moititaan siitä, että he kieltävät syömästä ruokia, jotka Jumala on tarkoittanut ihmisten nauttaviksi. Tämä voisi viitata myös

viininjuonnin välttämiseksi koskevat kristittyjä. Tämä antaa ymmärtää ensinnäkin, että viini kuului kristittyjen elämään siinä missä muidenkin, toisaalta sitä, että kohtuuttomuutta viininjuonnissa ei heiltä hyväksytty. Viininjuonnin rajoittamiseen kehoitetaan seurakunnan vastuutehtävissä toimivia ja ikääntyneitä (Tit. 2:2–3), siis kunnioitetussa asemassa olevia ja sellaisia, joiden toiminta näkyi myös seurakunnan ulkopuolelle. Pastoraalikirjeiden ohjeissa toistuu viininjuonnin ja raittiuden lisäksi myös perheen hyvä maine.

4.2.2 Raittius ja viininjuonti Tiituksen kirjeen huoneentaulussa

Myös Tiituksen kirjeen toisesta luvusta löytyvälle ohjeelle seurakunnan jäsenten tehtävistä löytyy vertailukohtia niin Uudesta testamentista kuin muualta antiikin kirjallisuudestakin.³²⁷ Ne muistuttavat kotitalouden järjestämistä koskevia huoneentauluja, mutta poikkeavat niistä siinä, että ohjeita ei anneta kotitalouden roolien mukaisesti (vaimo, mies) vaan ikä- ja sukupuoliryhmissä: vanhat miehet, vanhat naiset, nuoret naiset, nuoret miehet ja orjat. Tämän perusteella on päätelty, että ohje koskeekin seurakunnan järjestäytymistä hyvän kotitalouden periaatteiden mukaisesti.³²⁸ Muista Uuden testamentin huoneentauluista Tiituksen kirjeen ohjeet poikkeavat myös siinä, että vain niissä mainitaan viininjuonti ja raittius.³²⁹ Tiituksen kirjeen huoneentaulussa toistuu sana $\sigma\omega\phi\rho\omega\nu$ kaikkien ikä- ja sukupuoliryhmien paitsi orjien kohdalla. Sanan toinen merkitys on olla järkevää mutta Tiituksen kirjeessä se merkitsee lähinnä itsensä hillitsevää ja siveellistä.³³⁰ Vanhojen naisten kohdalla sana on muodossa $\sigma\omega\phi\rho\nu\acute{\iota}\zeta\omega$, joka merkitsee palauttaa järkiinsä, hillitä tai rohkaista.³³¹

Vaikka kehoitus raittiuteen ja viininjuonnin välttämiseen toistuu lähes kaikissa pastoraalikirjeiden ohjeissa, juuri Tiituksen kirjeen vanhoja naisia koskeva ohje on saanut usean tutkijan nostamaan liiallisen juopottelun esiin antiikin ongelmana, joko yleisesti, erityisesti ikääntyneiden, tai juuri ikääntyneiden naisten parissa.³³² Bruce Winterin ja William D. Mouncen mukaan

siihen, että viinistä kieltäytyminen oli pahasta, olihan se oleellinen osa kunnan ateriaa. Mounce tosin tutkitsee tämän jakeen niin, että vaikka vastustajat olivat askeetteja ruoan suhteen, he olivat tunnettuja juopottelustaan. Mounce 2000, 175.

³²⁷ Uuden testamentin huoneentauluja: Kol. 3:18–4:1; Ef. 5:21–6:9; 1. Piet. 2:18–3:7.

Huoneentauluista lisää ks. Balch 1988, 25–50.

³²⁸ esim. Quinn 1990, 128. Perusteellisemmin; Witherington 2006, 130–132.

³²⁹ Kol. 3:18–4:1; Ef. 5:21–6:9; 1. Piet. 2:18–3:7.

³³⁰ Liljeqvist 2011, 348; Lindell & Scott 1958, 1752.

³³¹ Mounce 2000, 407. Lindell & Scott, 1958, 1751; Liljeqvist 2011, 348.

³³² Quinn 1990, 131; Witherington 2006, 134–135. Molemmat kiinnittävät aiheeseen vain vähän huomiota muissa pastoraalikirjeiden kohdissa. Mounce taas on alkoholivastainen järjestelmällisesti, myös tässä. Mounce 2000, 410.

ongelma vaivasi erityisesti kreetalaisia.³³³ Väitteiden tueksi esitetyt perustelut eivät kuitenkaan ole aivan aukottomia. Witherington ja Quinn viittaavat esimerkiksi pilkallisiin tai runollisiin hautakirjoituksiin ja juopuneiden vanhus hahmoihin kreikkalaisissa komedioissa.³³⁴ Tällaisten tekstien perusteella on kuitenkin vaikea tehdä johtopäätöksiä todellisten ihmisten elämästä. Lisäksi monissa hautakirjoituksissa vainajan iästä ei kerrota mitään.³³⁵ Vanhuuteen ei antiikin maailmassa elänyt kuin pieni osa väestöstä ja ikääntyneiden elintavoista on hyvin vaikea saada luotettavaa tietoa kirjallisten kuvausten perusteella.³³⁶ Lisäksi on myös pohdittava, mitä vanhuudella Tiituksen kirjeessä ylipäätään tarkoitetaan.³³⁷

Mielenkiintoisen vertailukohdan Tiituksen kirjeen vanhojen naisten viininjuonnille antaa vanhalle kreetalaiselle naiselle omistettu hautakirjoitus, jossa hänen kerrotaan olleen paitsi kova puhumaan ja hyvää juomaseuraa myös vaimo ja hyvä tekemään töitä.³³⁸ Puhuminen ja juominen toistuvat myös Kreetalle sijoitetun Tiituksen kirjeen ohjeissa vanhoille naisille. Nämä tukevat väitettä, jonka mukaan muihin Välimeren alueisiin verrattuna Kreetalla naiset olivat aktiivisia toimijoita omassa yhteisössään ja myös tunnettuja viininjuonnistaan.³³⁹ Hautakirjoitus antaa ymmärtää, ettei runsas viininjuonti ollut ongelma. Sekä kristillisestä että ei-kristillisestä aineistosta löytyy myös tekstejä joiden mukaan kohtuullinen viininjuonti sopi vanhuksille ja oli heille hyväksi. Monissa teksteissä viiniä pidetään erityisen vaarallisena nuorille, ei vanhoille.³⁴⁰

Kuten on jo aiemmin todettu, pastoraalikirjeiden toistuvat kehotukset raittiuteen ja liiallisen viininjuonnin välttämiseen koskevat sellaisia seurakunnan jäseniä, jotka todennäköisimmin toimivat julkisesti. Koko kirjeiden kantava teema

³³³ Mounce 2000, 410; Winter 2003, 145, 152, 153.

³³⁴ The Greek Anthology B. Quinn 1990, 130; Witherington 2006, 134–135. Hautakirjoituksista esimerkiksi Anth. Pal. 7.348 (ja 7.353?) on todennäköisemmin pilkkaruno kuin aito hautakirjoitus. Rawles 2013, 197. Kirjoituksessa 7.452 kehoitetaan juomaan malja itsensä hillinneelle Eubulukselle.

³³⁵ Esimerkiksi Anth. Pal. 7.355 ja 7.384. Lisäksi kirjoituksessa 7.452 kehoitetaan juomaan malja itsensä hillinneelle Eubulukselle, eikä puhuta mitään ongelmista.

³³⁶ Parkin 2003, 4, 50, 58.

³³⁷ Parkin on käsitellyt perusteellisesti antiikin käsityksiä vanhuudesta. Vanhuuden alkamisesta katso Parkin 2003, 15–35.

³³⁸ ”The jay, stranger, will tell you I was ever a woman of many words, ever talkative, and the cup that I was of a convivial habit. The bow proclaims me Cretan, the wool a good workwoman, and the snood that tied up my hair shows that I was grey-headed. Such was the Bittis that this tomb with its stele covers, the wedded wife of ... But, hail, good sir, and do us who are gone to Hades the favour to bid us hail likewise in return.” The Greek Anthology 7.423.

³³⁹ Winter 2003, 141–144.

³⁴⁰ Parkin 2003, 253. Tätä käsitellen tarkemmin luvussa 5 sivuilla 73–75.

on seurakunnan uskottavuus ulkopuolisten silmissä.³⁴¹ Ensimmäisen vuosisadan lopulta alkaen kristityt alkoivat olla huolissaan heihin kohdistetusta vihamielisyydestä. Kristittyjen perheiden ja yhteisöjen suhteet ulkopuolisiin korostuivat ja paine sopeutua ympäröivään yhteiskuntaan kasvoi.

Pastoraalikirjeiden ja muiden Uuden testamentin huoneentaulujen ohjeissa seurakuntia kehoitetaan järjestäytymään yhteiskunnan ihanteiden mukaisesti ja välttää kaikenlaista hillitöntä ja pahennusta herättävää käytöstä. Parasta oli osoittaa omalla käytöksellä, ettei ulkopuolisten moitteille ollut sijaa.³⁴²

Seurakunnan tärkeissä rooleissa olevat, vanhimmat ja kunnioitetut jäsenet olivat todennäköisimmin niitä, jotka osallistuivat pitoihin ja erilaisiin juhliin, siis tilaisuuksiin, joissa saatettiin juoda runsaastikin viiniä. Siksi erityisesti heille teroitettiin kohtuullisuutta sen käytössä. Humalassa toikkaroiva seurakunnan vanhin tuskin olisi herättänyt kenenkään kunnioitusta.

4.3 Raittius ja Jumalan valtakunnan odotus

Emme siis saa nukkua niin kuin muut, vaan meidän valvottava ja pysyttävä raittiina. Ne jotka nukkuvat, nukkuvat yöllä; ne, jotka juovat, ovat juovuksissa yöllä. Mutta meidän, jotka kuulumme päivälle, on pysyttävä raittiina... 1. Tess. 5:6-8.

Uudessa testamentissa on useita kohtia, joissa yhdistyy juopumus ja Jumalan valtakunta. Edellä lainatun Tessalonikalaiskirjeen lisäksi Roomalaiskirjeen pahelista kuuluu katkelmaan, jossa kehoitetaan hylkäämään yöhön ja pimeyteen kuuluvat paheet, kuten esimerkiksi juopuminen, ja elämään niin kuin päivällä. On herättävä unesta sillä hetki on jo käsillä (Room. 13:11–14). Yö ja päivä, valo ja pimeys tematiikka toistuvat Efesolaiskirjeessä ja Ensimmäisessä Pietarin kirjeessä (Ef. 5:5, 8–20 ja 1. Piet. 1:13; 4:7 ja 5:8). Q-lähteestä peräisin olevassa vertauksessa isäntäänsä odottavasta taloudenhoitajasta huono taloudenhoitaja alkaa odottaessa juopotella (Luuk. 12:39–46)³⁴³. Luukkaan evankeliumin jakeissa 21:34–36 varoitetaan juopottelusta ja päihtymyksestä, jotka voivat turruttaa aistit. Herran tuloa pitää odottaa kuin päivällä, selvin päin ja valveilla. Jumalan valtakunta ja juopottelu liittyvät yhteen myös Galatalaiskirjeen ja Ensimmäisen korinttilaiskirjeen kuudennen luvun pahelistoissa. Niiden mukaan juopottelijat eivät pääse Jumalan valtakuntaan (Gal. 5:21; 1. Kor. 6:9–10). Tällaiset tekstit avaavat jälleen uuden näkökulman siihen, millaisia mielikuvia, arvoja ja ihanteita

³⁴¹ Mounce 2000, 408.

³⁴² MacDonald 1999, 242–243.

³⁴³ Järvinen 1997, 140.

viininjuontiin ja juopumiseen liittyi.

Robert Jewettin mukaan kehoitus käyttäytyä kuin päivällä liittyi Roomalaiskirjeessä pidoissa tapahtuvaan juopotteluun. Kristityt tapasivat iltaisin ja heidän yhteiset ateriansa ja uskonnolliset menonsa saatettiin yhdistää paheksuttuihin kulttiuskontoihin. Jotta näin ei kävisi, piti kristittyjen käyttäytyä kuin päivällä, avoimesti ja kunnioitettavasti.³⁴⁴ Myös Efesolaiskirjeen juopumiskiellossa, jossa myös toistaa valo ja pimeys teema, on nähty pyrkimystä erottautua erityisesti Dionysoksen ja Bacchuksen kulteista, joihin mahdollisesti liittyi rituaalinen humaltuminen.³⁴⁵ Tessalonikalaiskirjeessä elämäntavoissa esiin tuleva moraalinen valppaus tai uneliaisuus ja humala paljastivat kuuluiko ihminen yölle vai päivälle, meihin vai niihin toisiin.³⁴⁶

Abraham J Malherbe on kiinnittänyt huomiota valvomisen ja raittiuden kielikuvien esiintymiseen muussa antiikin kirjallisuudessa. Paavali on ensimmäinen Uuden testamentin kirjoittajista, joka yhdisti nämä toisiinsa.³⁴⁷ Yhdistelmää on kuitenkin käytetty myös antiikin moralistien kirjoituksissa.³⁴⁸ Paavali käytti kirjeissään paljon sellaisia opettamisen tapoja ja populaarifilosofian traditioita, jotka olivat hänen kuulijakunnalleen tuttuja. Tessalonikalaiskirjeessä tämä näkyy selvästi.³⁴⁹ Raittius kuului myös epikurolaiseen onnellisuuden ihanteeseen. Heitä kuitenkin pilkattiin nautinnonhaluisesta juopottelusta ja Malherben mukaan yhdistämällä raittiuden ja valppaana olemisen tällä tavoin Paavali kirjoittaa heitä vastaa.³⁵⁰

Kun juopumisesta puhutaan Jumalan valtakuntaan liittyvissä tekstikatkelmissa, sillä ei välttämättä varoiteta konkreettisesta viinin juomisen aiheuttamasta humalatilasta.³⁵¹ Humala ja yö ovat vertauskuva valmistautumattomuudelle: olotilalle, jossa aistit eivät ole kirkkaat ja epäoleelliset asiat vievät huomion. Raittius, valvominen ja päivä taas kuvaavat oikealla tavalla Jumalaan suuntautunutta olotilaa. Raittiuden, valppauden ja kunnollisuuden ja toisaalta humalan ja yöllisen menon, oli se sitten nukkumista tai moraalitonta rellestystä, yhdistäminen olivat epäilemättä toimivia kielikuvia ensimmäisten

³⁴⁴ Jewett 2006, 825.

³⁴⁵ Best 1998, 507.

³⁴⁶ Malherbe 2000, 296.

³⁴⁷ Malherbe 2000, 295.

³⁴⁸ Malherbe 2000, 296–297; Malherbe 2014a, 373–734. Esim. Plutarkhos ”to uneducater ruler” 781D.

³⁴⁹ Malherbe 2014b, 268.

³⁵⁰ Malherbe 2014a, 374.

³⁵¹ Erityisesti Room 13:13; 1 Tess 5:6–8 ja 1. Piet 1:13.

kristittyjen keskuudessa.

4.4 Antiikin filosofian vaikutukset kristilliseen opetukseen

Tessalonikalaiskirjeen epikurolaisuuden vastaiset viittaukset eivät ole ainoa kerta kun antiikin moraalifilosofian vaikutukset näkyvät kristittyjen viininjuontia ja juopumista käsittelevissä teksteissä. Juopuminen ja juopottelu eettisen opetuksen aiheena ei ollut tyypillinen vain kristilliselle ajattelulle vaan se oli yleinen aihe ensimmäisten vuosisatojen filosofien kirjoituksissa. Clemens Aleksandriaisen juomista koskeva kirjoitus muistuttaa sitä, miten aiheesta kirjoittivat esimerkiksi Plutarkhos pöytäpuheissaan ja Filon kirjoituksissaan Nooasta ja Juopumisesta. Sisältönsä puolesta ensimmäisellä vuosisadalla kirjoitettu Senecan 83. kirje Luciliukselle tarjoaa mielenkiintoisen vertailukohdan kristilliselle opetukselle. Sekä Juudan testamentissa että Senecan kirjeessä otetaan esiin humala ja salaisuuksien pitäminen.³⁵² Juuda kertoo, että viini paljastaa ihmisten ja Jumalan salaisuudet (Juud. test. 16). Seneca kertoo saman sisältöisestä stoalaisen koulukunnan perustaneen Zenonin sanonnasta mutta osoittaa sen vääräksi kertomalla tarinan kaupunginprefekti Cossuksesta (83,7). Cossus oli niin viiniin vajonnut, että kerran hänet piti kantaa sammuneena ulos senaatista, jonne hän oli tullut suoraan pidoista. Siitä huolimatta Cossukselta ei lipsahtanut mikään yksityinen tai valtiollinen salaisuus (83.15).

Sekä Cossus että tätä ennen mainittu Lucius Piso ovat Senecan esimerkkejä vastuutehtävissä toimivista, jotka juopottelusta huolimatta hoitavat tehtävänsä hyvin. Pastoraalikirjeissä taas juopottelun ei katsota sopivan vastuutehtävissä toimiville ollenkaan. Seneca vastustaa juopottelua mutta ei hyväksy vastustamisen perusteluksi tyhjiä syllogismeja. Juopumusta tulee välttää, koska se päästää muut paheet valloilleen ja johtaa onnettomuuksiin (83.18–21). Sama ajatus on nähtävissä myös kristillisessä opetuksessa. Aivan kuten kristilliset lähteetkin, Seneca liittyy juopumuksen seksuaaliseen siveettömyyteen, väkivaltaisuuteen, röyhkeyteen ja muihin paheisiin ja muotoilee ne listaksi (83.20).

Seneca listaa myös viinin vaikutuksia ihmisen fyysiseen olemukseen kohdassa 83.21 hyvin samaan tapaan kuin Clemens Aleksandrialainen (Paed. 2.2.24.1). Clemens Aleksandrialaisen kirjoituksessa *Juomisesta* voi nähdä myös viittauksia esimerkiksi Plutarkhokseen.³⁵³ Clemens Aleksandrialaisen vaikuttaa

³⁵² Seneca, Kirjeitä Luciliukselle 83.

³⁵³ Esimerkiksi Paed. 2.4.41 ja Plutarkhoksen *Questiones convivales* 704F sekä Paed. 2.2.25.1 ja *Questiones convivales* 619D–E.

antavan viinin juomisesta kahden tasoisia ohjeita. Ylimpänä ihanteena on täydellinen pidättäytyminen, ilmeisesti muusta paitsi ehtoollisella nautitusta viinistä (Paed. 2.1.11.1 ja Paed. 2.2.20.2). Kaikilta kristityiltä ei kuitenkaan odoteta näin tiukkojen ihanteiden noudattamista ja heitä koskevat ohjeet viinin kohtuullisesta käytöstä, niin lääkkeenä kuin osana ruokavaliotakin. Clemensin etiikassa tulee kautta linjan esiin kahden tason eettiset ihanteet. Alemmalla tasolla pyritään tunteiden ja halujen hillitsemiseen (μετριοπάθεια) ja ylemmällä tasolla niiden täydelliseen poistumiseen (ἀπάθεια). Tällainen ajattelu heijastaa keski- ja uusplatonilaisia sekä stoalaisia filosofioita.³⁵⁴

Nämä ja monet muut yhtymäkohdat kertovat siitä, että käytännön elämän lisäksi kristillinen kirjallinen kulttuuri oli jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Viinistä ja juomisesta kirjoitettiin tavalla, joka puhutteli ja oli ymmärrettävää antiikin ihmisille arjen tasolla ja jolla saattoi myös osallistua aikansa moraalifilosofiseen keskusteluun. Kristillisissä kirjoituksissa ja moraalisissa ihanteissa juomisen suhteen ei välttämättä ollut mitään uutta ja aivan erityislaatuista. Kristinuskon erityislaatuisuus tuli esiin jossain muussa.

4.5 Tavoitteet tekstien takana

Mitä siis edellä käsitellyt tekstit kertovat asenteista ja mielikuvista, joita juoppouteen ja raittiuteen liittyi? Miksi juoppous ja raittius haluttiin yhdistää näihin teksteihin, listoihin ja henkilökuvauksiin? Yhdeksi Uuden testamentin pahelistojen tarkoituksiksi on esitetty sosiaalisen identiteetin vahvistamista rajan tekemisellä sisäryhmän ja ulkopuolisten välille.³⁵⁵ Ajatus toimii myös juopottelun osalta. Listojen perusteella annetaan ymmärtää, että ne muut juopottelevat, me emme. Kristityt pysyvät selvin päin ja valppaina (Room 13:13). Juoppous ja humala ovat jotain, joka kuuluu entiseen elämään (1. Kor. 6:9-10; Gal. 5:19-21; 1.Piet 4:3), pelastuksesta osattomille (1. Kor. 6:9-10; Gal. 5:19-21) ja sellaisille joiden kanssa ei pidä enää olla missään tekemisissä (1. Kor. 5:11).³⁵⁶ Paheiden, myös viinin käytön, liioittelu auttoi tekemään rajaa uskosta osattomiin perheenjäseniin, naapureihin ja ystäviin, joiden kanssa muutoin oltiin jatkuvasti tekemisissä.³⁵⁷ Ensimmäisen Pietarin kirjeen lista korostaa seurakuntaan kuulumista selkeästi. Se antaa ymmärtää, että ateriat ja niiden jälkeinen

³⁵⁴ Lille 1979, 99–105. Myös väitöskirjaa valmisteleva Joonas Salminen on pohtinut Clemens Aleksandrialaisen käytännön ohjeiden etiikkaa laajemmasta näkökulmasta. Salminen 2010.

³⁵⁵ Orr & Walther 1976, 190–192; Meeks 1993, 69; Elliot 2000, 722.

³⁵⁶ Meeksin ja Malherben mukaan entiseen elämään viittaaminen ja opetus jo kääntyneille on ylipäättään kristilliselle moraaliopetukselle tyypillinen piirre.

³⁵⁷ Meeks 1993, 32.

hyväntuulinen yhdessäolo muualla kuin seurakunnassa ei ole todellista ateriayhteyttä vaan yhtä rellestystä ja paheissa rypemistä.

Pastoraalikirjeiden seurakunnan jäsenille suunnattujen ohjeiden tavoitteena oli suojella seurakunnan mainetta ja säilyttää ulkopuolisten kunnioitus.

Ensimmäisessä korinttilaiskirjeessä ja pastoraalikirjeissä viinin juomisen teeman toistuminen saattaa viitata myös todellisiin viininjuontiin liittyviin ongelmiin niissä yhteisöissä, joihin kirjeet oli tarkoitettu. Hermaan paimenen pahelistat eroavat muista siinä, että niissä ei kuvata ryhmän ulkopuolisia vaan kristittyä itseään. Sekä Hermaan paimenessa että pastoraalikirjeissä viini mainitaan ongelmien aiheuttajan lisäksi myös positiivisessa roolissa.

Vaikka lähes jokaisessa tässä luvussa käsitellyssä tekstissä paheille esitetään vastakohtaksi hyveitä, raittius tai viinistä pidättäytyminen eivät esiinny hyveinä mitenkään järjestelmällisesti tai yksiselitteisesti. Paavalin kirjeissä raittius liittyy vain kohtiin, joissa puhutaan Jumalan valtakunnan odotuksesta. Sekä Ensimmäisessä Pietarin kirjeessä että pastoraalikirjeissä raittiuskehotuksella voidaan tarkoittaa niin humalan vastakohtaa, tervehenkisiä elämäntapoja ylipäättään kuin moraalista valppauttakin. Hermaan paimenessa raittiutta ei mainita lainkaan.

Antiikin moraalifilosofian vaikutukset näkyvät monissa juopumista käsittelevissä teksteissä. Eslerin mukaan Uuden testamentin eettisten ohjeiden perusteella ei pitäisi yrittää määritellä tekoja tai käyttäytymistä, jota kristityille sallittiin tai ei sallittu.³⁵⁸ Hänen mukaansa Paavalin eettinen opetus muistuttaa antiikin moraalifilosofiaa, jossa oltiin enemmän kiinnostuneita henkilön hyveistä kuin teoista sinänsä.³⁵⁹ Tässä hyve-etiikassa keskeinen kysymys on, minkälainen ihminen minun tulisi olla, ei se, mitä minun pitäisi tehdä. Eettisistä periaatteista nousevat käytännön sovellukset opastivat yksittäisissä tilanteissa oikeisiin tekoihin. Ajatus oli, että ihmisistä tuli hyveellisiä toimimalla hyveellisesti. Eslerin mielestä tätä näkökulmaa pitäisi pitää esillä, kun tarkastellaan Uuden testamentin eettisiä ohjeita. Ei pitäisi etsiä moraalisia imperatiiveja vaan ohjeiden muodostamia periaatteita yhteisön hyveelliselle elämälle.³⁶⁰

Antiikin filosofiassa kardinaalihyveitä olivat viisaus, itsehillintä, oikeudenmukaisuus ja rohkeus. Paavalille päähyve oli rakkaus, agape. Se suuntasi ryhmän jäsenten käyttäytymistä niin, että toimittiin toisen hyväksi, ei omaa etua

³⁵⁸ Esler 2003, 55–56, 57.

³⁵⁹ Esler 2003, 58.

³⁶⁰ Esler 2003, 57.

tavoitellen. Tämä oli radikaalia.³⁶¹ Vaikka juopottelu kaikissa tässä luvussa käsittelemissäni kohdissa yksiselitteisesti tuomitaan, viininjuonti kielletään ainoastaan silloin, kun se sotii rakkauden vaatimusta vastaan (Room. 14:21).

Pahelistojen eettisestä opetuksesta on riskialtista vetää suoria johtopäätöksiä yksiselitteisistä käyttäytymissäännöistä, joita ensimmäiset kristityt olisivat pyrkineet noudattamaan. Huomio tulisi kiinnittää tekstien kokonaisuuteen ja siihen mitä se kertoo yhteisöstä jolle se on kirjoitettu, kirjoittajasta tai ohjeiden takana olevasta ajattelusta, ohjeiden hengestä. Juopumus mainitaan ohjeissa useimmiten muiden tekojen joukossa. Se edustaa itsehillinnän puutetta ja häpeällistä käyttäytymistä. Se on jotain, mikä herättää yleistä pahennusta, ei sovi vastuutehtävissä oleville ja jota ympäröivän yhteisön kanssa sovussa elämiseen pyrkivien kristittyjen tulee välttää. Tekstien eettisen opetuksen tavoitteena on kohtuullinen, ulkopuolisten arvioinnin kestävä ja oman ryhmän jäsenet huomioon ottava elämäntapa.

³⁶¹ Esler 2003, 58, 60.

5 Viini ja terveys

Antiikin maailmassa viini kuului niin arkeen, juhlaan kuin uskontoonkin.

Kahdesta aineistoni kristillisestä tekstistä käy ilmi myös viinin liittyminen terveyteen ja sairauteen: Ensimmäisessä Timoteuksen kirjeessä Timoteusta kehoitetaan juomaan viiniä vatsan ja toistuvien vaivojensa vuoksi (1. Tim. 5:23). Se on ainoa kerta Uudessa testamentissa kun viinistä yksiselitteisesti kerrotaan olevan hyötyä. Monien kielteisempien viinijuontiin liittyvien näkökulmien lisäksi Clemens Aleksandrialainen kertoo, että viini sopii kahteen tarkoitukseen: iän ja sään tuoman kylmyyden karkottamiseen ja lääkkeeksi vatsavaivoihin (Paed. 2.2.22.2 ja 2.2.29.2). Tässä luvussa käsitellään näistä kahdesta lähdetekstistä esiin nousevia käsityksiä viinin vaikutuksista ihmisen fysiologiaan. Miten käsitykset asettuvat antiikin lääketieteen kontekstiin?

Lähdetekstien lisäksi tukena käytetään pääasiassa Jaques Jouannan viiniä antiikin lääketieteessä käsittelevää teosta ”*Wine and Medicine in Ancient Greece*”.³⁶² Huolimatta siitä, miten runsaasti viiniä ja humalaa käsitellään antiikin filosofisissa ja lääketieteellisissä teksteissä erityisesti ensimmäisellä ja toisella vuosisadalla, sitä on tutkittu niissäkin vielä hyvin vähän.³⁶³ Jouannan artikkelin sekä aihetta sivuavan Paola Druillen artikkelin ”*En vino en el Pedagogo De Clemente*” lisäksi tutkimuksellista vertailuaineistoa ei juuri löydy.³⁶⁴ Sen vuoksi onkin kiinnostavaa, miten tässä luvussa käsiteltävät tekstit laajentavat entisestään kuvaa viiniin liitetyistä arvoista ja sen käyttötarkoituksista varhaisten kristittyjen toimintaympäristössä.

5.1 Viinin vaikutukset

”Käytä myös vähän viiniä” Apostoli sanoi Timoteukselle joka joi vain vettä, ”vatsasi vuoksi” sillä se on hyvin sopiva lääke käytettäväksi sairaalle ja heikolle ruumiille, hän kirjoitti vähän, ettei lääke huomaamatta suuren määrän vuoksi vaadi toista hoitoa. Paed. 2.2.19.1³⁶⁵

³⁶² Kirjasta Jaques Jouanna: *Greek Medicine from Hippocrates to Galen. Selected Papers.* Leiden/Boston: Brill, 2012.

³⁶³ Druille 2011, 85; Jouanna 2012, 172, 172 n.2; 175. Aiheesta kirjoittivat Celemensin lisäksi muiden muassa Galenos, Plutarkhos, Seneca ja Filon.

³⁶⁴ Paola Druille: *El Vino en El Pedagogo de Clemente de Alejandría.* Circe de Clásicos y Modernos, 15. Editorial de la Universidad Nacional de La Pampa.

³⁶⁵ "Οἶνον δὲ ὀλίγω χρῶ", τῷ Τιμοθέῳ ὑδροποτοῦντι, “διὰ τὸν στόμαχόν σου”, φησὶν ὁ ἀπόστολος, παγκάλως νοσηλευομένῳ καὶ πλαδῶντι σώματι κατάλληλον τὸ ἐπιστῦφον βοήθημα προσφέρων, ὀλίγον δὲ ἐγκρίνων τοῦτο, μὴ λάθῃ τὸ βοήθημα διὰ πλῆθος ἄλλης θεραπείας δεόμενον.

Clemens Aleksandrialainen kuvailee varsin yksityiskohtaisesti sekä viinin positiivisia että negatiivisia vaikutuksia ihmisen ruumiintoimintoihin ja käyttäytymiseen. Niissä heijastuvat antiikin lääketieteen käsitykset, joiden mukaan ihmisen olemus määriteltiin neljän ominaisuuden: kuumuuden, kylmyyden, märkyyden ja kuivuuden avulla. Terveellä ihmisellä nämä neljä ominaisuutta olivat tasapainossa hänen sukupuolensa, ikänsä ja temperamenttinsa mukaisesti. Esimerkiksi nuoret olivat lähtökohtaisesti kuumia ja naiset taas märkiä ja kylmiä.³⁶⁶ Kun viinin vaikutuksia arvioitiin henkilöön, tuli hänen yksilölliset ominaisuutensa ja niiden tasapaino ottaa huomioon.³⁶⁷ Sairauden heikentämälle viini piti tarjoilla hyvin laimeana.³⁶⁸ Viinin ajateltiin olevan ominaisuuksiltaan kuumaa ja kuivaa. Viinin lämmittävästä vaikutuksesta ollaankin melko lailla yksimielisiä antiikin lääketieteellisissä kirjoituksissa.³⁶⁹

Myös Clemens Aleksandrialaisen mukaan juuri lämpö oli se, mikä sai aikaan viinin vaikutukset. Hänen mielestään esimerkiksi pieni määrä viiniä teki miehestä hyvántahtoisemman ja mukavamman, kiltimmän kotiväelleen ja ystävällisemmän ystävilleen mutta liika viini teki hänestä väkivaltaisen.³⁷⁰ Viinin makeus ja lämpö liuottivat inhottavat saastat ja sekoittivat niiden höyryt miellyttävämpiin tuoksuihin (Paed. 2.2.23.2). Clemens kuvaa tekstissään myös käytännönläheisesti humalan oireita: puheen sammallusta, roikkuvia huulia ja harittavaa katsetta (Paed. 2.2.24.1). Clemens käyttää humalan vaikutusten kuvaamiseen myös teorioita siitä, missä kohdassa kehoa eri tunteet sijaittivat. Humala sai hänen mukaansa aivot valahtamaan alas, maksan ja sydämen tienoille. Näin ne joutuivat niissä sijaitsevien tunteiden, nautinnonhalun ja vihan, armoille (Paed. 2.2.34.2).

5.1.1 Viinin vaikutukset eri ikä- ja sukupuoliryhmiin

Clemens Aleksandrialainen käsittelee juomista koskevan kirjoituksensa alkupuolella viinin vaikutuksia eri-ikäisiin ja eri sukupuolta oleviin henkilöihin (Paed. 2.2.20.2–2.2.22.4). Tekstikatkelmasta heijastuu käsitys ihmisen olemuksesta neljän ominaisuuden tasapainotilana. Antiikin käsitysten mukaan viini ei sopinut lapsille ja nuorille.³⁷¹ Myös Clemens kertoo, että pojat ja tytöt on

³⁶⁶ Jouanna 2012, 181, 337,338.

³⁶⁷ Druille 2011, 89. Jouanna 2012, 179.

³⁶⁸ Druille 2011, 86.

³⁶⁹ Jouanna 2012, 177, 178.

³⁷⁰ Clemens käyttää sanaa *παροινηθεϊς*, juopunut (pass. part. 1aor.yks.mask.nom *παροινέω*), joka viittaa väkivaltaiseen tai vain ilkeään humalaiseen käyttäytymiseen. LSJ online.

³⁷¹ Jouanna 2012, 181.

pidettävä kaukana tästä myrkystä (του φάρμακου³⁷² τούτου), koska kuumimpaan elämänvaiheeseen ei pidä kaataa kuuminta nestettä. Se on kuin lisäisi tulta tuleen. Clemensin mukaan nuorten viinin juominen lisäisi heissä jo muutenkin vaikeasti hallittavia seksuaalisia impulsseja. Hän jopa kuvailee, miten viini saa rinnat ja sukupuolielimet turpoamaan ennen aikojaan (Paed. 2.2.20.3-4).³⁷³

Aikuisilta Clemens Aleksandrialainen kieltäisi juomisen päiväaterioilla kokonaan, siis myös muun kuin viinin (Paed. 2.2.21.2). Hän kertoo, että ylenmääräinen sylkeminen, hien pyyhkiminen ja kiire ulostamaan ovat merkkejä liiallisesta kosteudesta kehossa. Siksi aikuisten tulisi syödä vain kuivaa leipää ja janon yllättäessä vain hiukan vettä (Paed. 2.2.21.2-3.). Viinistä pidättäytymisen perusteluksi hän antaa sen päihdyttävän vaikutuksen: ajatustyötä tekevän pään ei sovi olla viinistä raskas. Illalla, päivällisaikaan viiniä taas voi juoda.³⁷⁴ Myös tälle ohjeelle selitys löytyy ihmisen neljästä perusominaisuudesta: illalla ilma viilenee ja viini tarjoaa lisälämpöä, mutta sitä tulee nauttia vain vähän (Paed. 2.2.22.2.).

Vanhetessaan ihmisen ruumiin ajateltiin menettävän sen neljän tärkeän elementin tasapainon. Lopputulos oli, että ruumis kylmeni ja kuivui.³⁷⁵ Tästä syystä myös Clemens Aleksandrialaisen mielestä viini sopi vanhuksille paremmin kuin muille ikäryhmille.³⁷⁶ Heille oli sallittua ”iloisemmin ottaa osaa juomiseen”³⁷⁷ lämmittääkseen viinillä iän heikentämän ruumiin kylmyyttä. Clemensin mukaan vanhusten tunteet eivät enää niin helposti kuumene ja iän tuoma viisaus auttaa välttämään humalaa (Paed. 2.2.22.3-4.) Vanhukset voivat ottaa osaa myös pitoihin, joissa juodaan viiniä. Heidän tulee kuitenkin pitää annoksensa sellaisina, ettei järki horju, muisti säilyy eikä viini huojuta kehoa (Paed. 2.2.22.4). Clemens Aleksandrialainen on kirjoituksessaan vahvasti juopumista vastaan ja pitää viinistä kokonaan pidättäytymistä parhaana vaihtoehtona (Paed. 2.20). Onkin mielenkiintoista, miten tästä huolimatta hän

³⁷² Liddell & Scott 1968, 1917. Sana voi tarkoittaa sekä parantavaa lääkettä tai myrkkyä. Clemens käyttää sitä molemmissa tarkoituksissa. Kohdassa Paed.2.20.2 se tarkoittaa lääkettä.

³⁷³ Myös pari vuosisataa myöhemmin Tiituksen kirjeen eri ikä- ja sukupuoliryhmille tarkoitetuista raittiusohjeista kirjoittaneet Krysostomos ja Hieronymus olivat sitä mieltä, että viini sai nuorissa naisissa aikaan juurikin hallitsemattomia seksuaalisia himoja. Vanhat naiset tulivat heidän mukaansa vain humalaan. Krysostomos, Saarna 4. Hieronymus, Tiituksen kommentaari Tiit 2:3-5.

³⁷⁴ Englanninkielisestä käännöksestä tämä eri ajankohtina nautittavien aterioiden ero ei käy niin selväksi kuin kreikankielisestä lähdetekstistä, jossa ensin puhutaan ateriasta nimellä τὸ ἄριστον, aamiainen tai päiväateria, ja myöhemmin nimellä τὸ δεῖπνον, jota käytetään useammin päivällisestä. ANF2 521, Marcovich 2002, 80; LSJ online. Mielenkiintoisen Tulkintavaihtoehdon antaa myös Liddel&Scottin sanakirjan antaman käännösvaihtoehto sanalle χρηστέον, täytyy tai tulee. Silloin ohje kääntyisi niin, että viiniä *tulee käyttää* illalla. LSJ online.

³⁷⁵ Parkin 2003, 251.

³⁷⁶ Erityisesti makeat, ei kuivat viinit. Parkin 2003, 253; Jouanna 2012, 181.

³⁷⁷ “ἰαρωτέρον ἐπιτρεπτέον μεταλαμβάνειν τοῦ ποτοῦ” Paed. 2.2.22.3.

tuntuu olevan sitä mieltä, että vanhuksille viini sopii paitsi sen lääkinnällisten ominaisuuksien vuoksi myös hyvän mielen ja huvin vuoksi.³⁷⁸

5.1.2 Viini lääkkeenä

Ensimmäisessä Timoteuksen kirjeessä viinin käyttöä suositellaan vatsan ja toistuvien vaivojen vuoksi (1. Tim. 5:23). Myös Clemens Aleksandrialainen tunsii Timoteuksen kirjeen ohjeet (Paed. 2.2.19.1). Timoteuksen terveyttä koskeva jae eroaa pastoraalikirjeiden muista viinimaininnoista sekä sisällöltään että tekstikontekstiltaan. Muut ohjeet on suunnattu ryhmille ja niissä kehoitetaan raittiuteen tai välttämään liikaa juomista.³⁷⁹ Tämä jae on suunnattu henkilökohtaisesti Timoteukselle ja siinä kehoitetaan juomaan.³⁸⁰ Usein jae on tulkittu kannanotoksi askeettista elämäntapaa kannattavaa kristillisyyttä ja siihen liittyvää täydellistä viinistä pidättäytymistä vastaan.³⁸¹ Jakeessa viinin on kuitenkin ennen kaikkea vaivaan auttava lääke vaikka se olisikin ollut osana terveyttä edistävää ruokavaliota.

Antiikin lääketieteessä viinin liiallisen käytön riskit tiedostettiin ja niistä varoitettiin mutta sen katsottiin myös auttavan mitä moninaisimpiin vaivoihin, sisäisesti ja ulkoisesti.³⁸² Antiikin kuuluisimpien lääkäreiden, Hippokrateen ja Galenoksen, teksteissä on erittäin runsaasti mainintoja viinin käytöstä.³⁸³ Eräs antiikin lääkäri, Asclepiades Bithynialainen, sai jopa lisänimen ”viinin antaja”.³⁸⁴ Lääkekäytössäkin viiniä juotiin useimmiten veteen sekoitettuna, jos sitä kehoitettiin käyttämään sekoittamattomana, niin hyvin pieniä määriä. Lääkeeksi tarkoitettuun viiniin sekoitettiin usein myös monia muita aineita jauhoista

³⁷⁸ Katso luku 3.1 s 34 . Ikääntyvien juomista käsitellään myös Tiituksen kirjeen huoneentaulussa (Tit 2:2–3) jossa vanhoja miehiä kehoitetaan raittiuteen ja naisia kielletään juomasta liikaa. Mielenkiintoista on, että vaikka viinin vahingollisimpien vaikutusten uskottiin kohdistuvan nuoriin ja hyödyllisimpien vanhoihin, nuorille ei tekstissä anneta viininjuontiohjeita. Jouannan mukaan naisille suositeltiin heidän luontaisen kylmyyden ja märkyuden vuoksi sekoittamattoman viininjuontia Jouanna 2012, 181. Jos tämä oli yleinen tapa, saattaa se liittyä ehkä jotenkin Tiituksen kirjeen ankaran oloiseen suhtautumiseen vanhojen naisten juomista kohtaan.

³⁷⁹ Näistä enemmän luvussa 4.

³⁸⁰ Jae on osa pidempiä suoraan Timoteukselle suunnattuja ohjeita (1. Tim. 5:17–24), joista muut käsittelevät hänen toimintaansa seurakunnassa. Ainoastaan jae 23 kohdistuu Timoteuksen henkilökohtaiseen elämään. Jae vaikuttaa sitä ympäröivästä tekstistä irralliselta. Tämä mainitaan useissa tekstiä käsittelevissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Mounce 2000, 318; Johnson 2001, 281; Glancy 2003, 244.

³⁸¹ Esimerkiksi Conzelman & Dibelius 1972, 80–81; McGowan, 1999, 231; Corrington Streete 1999, 310; Johnson 2001, 281–282. Johnsonin mukaan aiheesta ei voi sanoa mitään, jos se on vain käytännöllinen ohje lääkittä vatsavaivoja viinillä. Hänen mukaansa mikään pastoraalikirjeissä ei ole ilman syvempää merkitystä ja niin on tämänkin jakeen laita. Johnson 2001, 281–282.

³⁸² Jouanna 2012, 173, 184–185, 191–192.

³⁸³ Jouanna 2012, 173, 174.

³⁸⁴ Jouanna 2012, 175.

yrtteihin.³⁸⁵ Antiikin lääketieteen viiniohjeissa mainitaan usein kohtuullisuuden merkitys.³⁸⁶

Viiniä pidettiin erityisesti vahvistavana mutta usein se mainitaan myös ruoansulatusta edistävänä aineena. Sitä käytettiin jopa laksatiivina tai oksennuslääkkeenä.³⁸⁷ Vettä pidettiin ominaisuudeltaan kylmänä ja siksi sen ajateltiin aiheuttavan ummetusta, johon viini puolestaan auttoi.³⁸⁸ Ei siis ihme, että sekä ensimmäisessä Timoteuksen kirjeessä että Clemens Aleksandrialaisen teksteissä viini mainitaan juuri vatsavaivalääkkeenä. Paola Druille esittääkin, että Clemens Aleksandrialainen olisi tarttunut Timoteuksen vatsavaivaohjeisiin likaisen veden aiheuttamien vatsaoireiden vuoksi, jotka Aleksandrian kokoisessa kaupungissa olivat todennäköisesti yleisiä.³⁸⁹ Clemens ei vatsavaivoja eikä liikaista vettä kuitenkaan mainitse. Ylipäätään hän mainitsee viinin lääkkeenä ainoastaan kahdessa lyhyessä katkelmassa (Paed. 2.2.19.1 ja 2.2.29.2).³⁹⁰

Jos viiniä käytettiin lääkkeenä, sitä käytettiin pieniä määriä. Myös Clemens Aleksandrialainen korostaa Apostolin kirjoittaneen ”vähän”, ettei liian suuri määrä lääkettä vaadi muuta parantamista (Paed. 2.19.1). Clemens Aleksandrialaisen koko kirjoituksen läpäisevä teema on kohtuullisuuden korostus ja liiallisuuden välttäminen. Myös Druille pistää tämän merkille.³⁹¹ Hänen mukaansa Clemens Aleksandrialainen nimittää viiniä lääkkeeksi (βοήθημα) silloin kun sitä käytetään vähän ja sillä on positiiviset vaikutukset. Silloin viini on siunaus.³⁹² Kun viiniä juodaan liikaa tai väärällä tavalla, sekoittamattomana, se muuttuu myrkyksi, (φάρμακον).³⁹³ Tosin Clemens käyttää samaa sanaa vedestä kun hän nimittää sitä maltillisuuden lääkkeeksi (Paed. 2.2.20.2), joten ihan näin yksinkertaista Clemensin ajattelu ei ole. Totta on kuitenkin se, että hän ajatteli viinistä selvästi olevan sekä haittaa että hyötyä.

³⁸⁵ Jouanna 2012, 188–190.

³⁸⁶ Jouanna 2012, 193.

³⁸⁷ Druille 2011, 83, 86, 87; Jouanna 2012, 186. Viinin vatsalääkkeenä mainitsee myös Plutharkos, *Moralia* 652 B.

³⁸⁸ Druille 2011, 85–86.

³⁸⁹ Druille 2011, 84.

³⁹⁰ Tämä huomio myös Druille 2011, 88.

³⁹¹ Druille myös esittää, että Clemens olisi sallinut viininjuonnin ainoastaan lääkinnällisistä syistä. Druille 2011, 84. Muut Paedagoguksen tekstit tosin osoittavat tämän väitteen vääräksi. Itse juomistekstissäänkin Clemens vastustaa viinistä pidättäytymistä vähintäänkin ehtoollisella (Paed. 2.2.31–32.1).

³⁹² Druille 2011, 85.

³⁹³ Druille 2011, 93.

5.1.3 Viini myrkynä

Kun Clemens kääkee nuoria pysymään erossa viinistä, hän nimittää sitä myrkyksi. (Ped. 2.2.20.3.) Tämä myrkyn vaikutukset ovat oireiden muotoon puettu kuvaus käytöksestä villoissa juopottelujuhliissa: myrkky saa kehoon ilmestymään ruhjeita, seksuaaliset himot heräämään ja elimet paisumaan. Katkelman loppupuolella viiniä kutsutaankin sytytysnesteeksi ja bakkanaalien vaaraksi (τὸ ὑπέκκαυμα, τὸ τῆς ἀπειλῆς βακχικόν. Paed 2.21.1).³⁹⁴ Tähän nuoruuden paloon tulisi viinin sijaan kaataa hillitsevää vastalääkettä, mitä se sitten tarkoittaakaan.

Antiikin lääketieteessä hulluus, sekavuus ja harhat liitettiin liialliseen viinin juontiin.³⁹⁵ Myös viininjuontiin ja jopa humalaan melko myönteisesti suhtautuva Filonkin myöntää, että liikaa käytettynä se on myrkky, joka vie hulluuteen.³⁹⁶ Jotkut antiikin kirjoittajat pohtivakin, onko viinistä enemmän haittaa vai hyötyä.³⁹⁷ Viinissä uskottiin olevan erityisiä ominaisuuksia, joiden ajateltiin aiheuttavan fysiologisia häiriöitä jos sitä juotiin liikaa tai sekoittamattomana. Ensimmäinen tällainen häiriö oli tietysti humaltuminen.³⁹⁸ Humala oli taas puolestaan yksi sairauksien syy. Se vaikutti erityisesti ihmisen päähän mutta myös ”alempaan ruumiinonkaloon”.³⁹⁹ Viinin sakan ajateltiin aiheuttavan ripulia ja liian viininjuonnin vatsakipuja. Myös esimerkiksi hepatiitti tai keltatauti saatettiin laittaa viinin syyksi.⁴⁰⁰

Erilaisten viinilajien ajateltiin vaikuttavan erilailla eri ruumiinosiin, toisten enemmän päähän, toisten vatsaan.⁴⁰¹ Kaikkia viinejä ei pidetty yhtä vaarallisina. Viinin ominaisuuksiin vaikutti muun muassa väri, koostumus, tuoksu ja ikä.⁴⁰² Oli myös tilanteita, joissa viininjuontia tuli terveydellisten syiden vuoksi välttää. Pienikin määrä viiniä saattoi olla joissain tilanteissa vaarallista vaikka yleensä vaarallisena sitä pidettiin vain, kun sitä juotiin paljon.⁴⁰³ Ennen kaikkea lääkärit pitivät viiniä kuitenkin parantavana lääkkeenä.⁴⁰⁴

³⁹⁴ ὑπέκκαυμα Neutr. yks. nom. sytytysneste. τῆς ἀπειλῆς yks. fem. gen. ἀπειλῆ vaara, uhka. τὸ ... βακχικόν neutr. yks. nom. Βάκχειος α, ov, Bacchukseen tai hänen riitteihinsä liittyvä asia.

³⁹⁵ Jouanna 2012, 177–178.

³⁹⁶ Filon. Concernin Noah’s Work as a Planter 143–145, 162, 165. On Drunkenness 95, 96.

³⁹⁷ Jouanna 2012, 175.

³⁹⁸ Jouanna 2012, 176. Mielenkiintoista on, että Jouannan mukaan Hippokrateen nimiin laitetuissa kirjoituksissa ei kuitenkaan kertaakaan suoranaisesti tuomita humalaa.

³⁹⁹ Jouanna 2012, 177.

⁴⁰⁰ Jouanna 2012, 178.

⁴⁰¹ Jouanna 2012, 180.

⁴⁰² Jouanna 2012, 179–180, 184.

⁴⁰³ Jouanna 2012, 182.

⁴⁰⁴ Jouanna 2012, 183.

5.1.4 Viini osana ruokavaliota

Antiikin lääketieteessä oltiin hyvin kiinnostuneita siitä, miten ihmisen elintavat ja ruokavalio vaikuttivat terveyteen ja sairauksiin.⁴⁰⁵ Varsinainen ruokavalio mainitaan usein osana laajempaa elintapoja koskevaa kokonaisuutta.⁴⁰⁶ Tällaisissa pohdintoissa viiniä käsitellään usein yhdessä muiden ruoka-aineiden ja juomien kanssa.⁴⁰⁷ Clemens Aleksandrialainen pohtii ruokavaliota *Paedagogous* -teoksen ensimmäisessä luvussa, joka on otsikoitu *Syömisestä* (*Πῶς περὶ τὰς τροφὰς ἀναστρεπτέον*). Hän lainaa Roomalaiskirjettä ja kertoo, että ei ole hyväksi syödä lihaa tai juoda viiniä (Room 14:21) ja viittaa myös kasvissyönnistä tunnettuun Pythagorakseen.⁴⁰⁸ Clemens kuitenkin lisää, että henkilö joka kuitenkin syö lihaa ja juo viiniä ei tee syntiä, kunhan pysyy kohtuudessa (Paed. 2.1.11).

Lääketieteellisissä ruoka-aineiden listauksissa viini ja sen monenlaiset käyttötarkoitukset mainitaan usein. Listoissa varoitetaan liian viinin vaaroista, mutta niiden varsinaisena tarkoituksena on nostaa esiin viinin hyötyjä niin sairaan kuin terveen ruokavaliossa. Viiniä pidettiin hyvin ravitsevana.⁴⁰⁹ Se auttoi hedelmöittämisessä ja sillä nähtiin olevan yhteys vereen. Kalpean piti siis juoda punaviiniä. Viini vahvisti miesten voimia.⁴¹⁰ Kun viinin osuutta henkilön ruokavaliossa pohdittiin, piti tietenkin ottaa huomioon ikä ja sukupuoli.⁴¹¹ Esimerkiksi vanhusten ruokavaliioon ei suositeltu vettä mutta viinin katsottiin heille sopivan.⁴¹² Nuorille viiniä tuli antaa vähemmän kuin vanhoille. Ohjeisiin vaikutti myös se, oltiinko lämpimässä vai kylmässä ilmanalassa, oliko henkilö vahva vai heikko ja mikä vuodenaika oli kyseessä.⁴¹³ Kaiken takana oli käsitys kylmyyden, kuumuuden, kuivuuden ja märkyuden tasapainosta.

Druille tulkitsee sekä Ensimmäisen Timoteuksen kirjeen kirjoittajan että Clemens Aleksandrialaisen sallineen viininjuonnin kristityille vain terveyssyistä. Mutta koska viinillä oli niin suuri merkitys ihmisten arkielämässä, sen jokapäiväiselle käytölle oli tarpeen antaa ohjeita, siis kehotuksia pienissä määrissä

⁴⁰⁵ Druille 2011, 86. Jouanna käsittelee teemaa kokonaisen luvun verran kirjassaan *Greek Medicine From Hippocrates to Galen* 2012, 137–153. Jouanna 2012, 183.

⁴⁰⁶ Jouanna 2012, 139.

⁴⁰⁷ Jouanna 2012, 183.

⁴⁰⁸ Pythagoralaiset olivat tunnettuja kasvissyöjiä. Osa heistä ei myöskään juonut viiniä. McGowan 1999, 69–70.

⁴⁰⁹ Jouanna 2012, 183.

⁴¹⁰ Jouanna 2012, 184.

⁴¹¹ Jouanna 2013, 185.

⁴¹² Parkin 2003, 253.

⁴¹³ Jouanna 2012, 185.

pysymiseen.⁴¹⁴ Clemens Aleksandrialainen antaa kuitenkin sekä kirjoituksessaan syömisestä että kirjoituksessaan juomisesta yksiselitteisiä ohjeita vain humalasta: sitä tulee välttää ehdottomasti. Viinin juomisesta hän vaikuttaa antavan kahden tasoisia ohjeita. Ylimpänä ihanteena on täydellinen pidättäytyminen, ilmeisesti muusta paitsi ehtoollisella nautitusta viinistä (Paed. 2.1.11.1 ja Paed.2.2.20.2). Kaikilta kristityiltä ei kuitenkaan odotettu näin tiukkojen ihanteiden noudattamista. Heitä koskevat ohjeet viinin kohtuullisesta käytöstä, niin lääkkeenä kuin osana ruokavaliotakin. Clemensin mukaan vesi on ihmiselle välttämätöntä, viini hyödyllistä ja yhdessä ne edistävät terveyttä (Paed 2.23.3).⁴¹⁵

5.2 Viini vie terveyteen tai turmioon

Kristillisissä lähteissä viinin juomista suositaan harvoin mutta käsittelemässäni kahdessa tekstissä sillä kerrotaan poikkeuksellisesti olevan terveyttä edistäviä vaikutuksia. Tekstit laajentavat näkökulmaa viinin käyttötarkoituksista ja siihen liitetystä merkityksistä ensimmäisten kristittyjen maailmassa. Kovin syvälle meneviä johtopäätöksiä näistä kahdesta tekstistä ei voi tehdä mutta voidaan olettaa, että sekä Ensimmäisen Timoteuksen kirjeen kirjoittajalla että Clemens Aleksandrialaisella oli jokseenkin samankaltainen käsitys ihmisen fysiologiasta ja viinin terveystaikutuksista kuin muillakin aikansa kirjoittajilla.

Tässä luvussa käsiteltyjen kirjoitusten pääasiallisen aiheena ei ole terveys ja sairaus. Erityisesti Clemens Aleksandrialaisen tekstien tarkoitus on antaa ohjeita hyvään kristityn elämäntapaan. Kuitenkin sekä ruoalla että juomalla oli merkitystä tässä kokonaisuudessa. Kuten monissa muissakin kristillisissä teksteissä, Clemensin ja Timoteuksen ohjeissa korostuu kohtuullisuus. Pieni määrä viiniä on lääke, suurissa määrin siitä tulee myrkyä. Clemens Aleksandrialaisen tekstistä käy hyvin ilmi, että humala on yksiselitteisesti vahingollista niin ihmisen terveydelle, sosiaalisille suhteille kuin julkiselle maineellekin. Kuitenkin, vaikka teksteissä humala tuomitaan, Clemens Aleksandrialaisen kirjoituksista heijastuu myös hyvässä seurassa nautitun kohtuullisen viininmäärän elämänlaatua parantava arvo.⁴¹⁶

⁴¹⁴ Druille 2011, 84.

⁴¹⁵ Salvatore L. Lilla on pohtinut Clemens Aleksandrialaisen etiikan rakentumista. Clemensin teksteissä tulee esiin alemman tason eettiset ihanteet (μετριοπάθεια) ja ylemmän tason ihanteet (ἀπάθεια). Nämä heijastavat ajan uusplatonilaisia ja stoalaisia filosofioita. Tämän tason teoreettiseen pohdintaan en kuitenkaan tässä työssä mene vaikka aihe on mielenkiintoinen. Lille 1979, 104. Myös väitöskirjaa valmisteleva Joona Salminen on pohtinut Clemens Aleksandrialaisen käytännön ohjeiden etiikkaa laajemmasta näkökulmasta. Salminen 2010.

⁴¹⁶ Paed.2.2.22.4; Juud. test. 16.2; Sir. 31:27,31. Tätä käsitteelin luvussa 3.1, sivulla 35.

6 Kristittyjen juomakulttuuri ensimmäisellä kahdella vuosisadalla

Tässä pro gradu -tutkielmassa on tarkasteltu kristittyjen käyttämiä tai tuottamia viinin juomista ja juopumista käsitteleviä tekstejä. Aiheeseen johdattelen avauksen ja neljän temaattisen luvun jälkeen tässä luvussa viinin juomisen ja juopumisen ilmiötä ja siitä kertovia tekstejä tarkastellaan kokonaisuutena. Luvussa kootaan yhteen teksteistä nousseita havaintoja ja johtopäätöksiä sekä tarkastellaan juomakulttuurissa ensimmäisen kahden kristillisen vuosisadan aikana tapahtuneita muutoksia. Miten kristityt siis suhtautuivat viininjuontiin ja juopumiseen? Milloin juominen oli sopivaa? Milloin sitä pidettiin pahana? Lisäksi pohdin aiheen tutkimuksessa esiin nousseita haasteita sekä jatkotutkimusaiheita.

Ensimmäiset kristityt elivät kulttuurissa, jossa viinillä ja sen juomisella oli suuri merkitys. Tästä kertoo jo suuri kristillisten viiniin ja sen juomiseen liittyvien tekstien määrä. Antiikissa tärkein viininjuonin konteksti oli ateriointi. Viini kuului niin arkisiin kuin juhlavampiinkin ruokailutilanteisiin jos se vain oli mahdollista. Ateriakonteksti voidaan nähdä myös useimpien kristillisten viinimainintojen taustalla. Aivan ensimmäisten kristittyjen juomatavoista kertovat 50-luvun alussa kirjoitetun Ensimmäisen korinttilaiskirjeen lukuisat viinimaininnat. Ensimmäiset kristilliset seurakunnat toimivat antiikin yhdistysten tapaan ja yhdistysten toimintaan liittyivät oleellisesti yhteiset ateriat. Paavalin kirjeistä löytyvien ateriointia käsittelevien mainintojen perusteella voidaan päätellä, että myös ensimmäiset kristityt kokoontuivat aterioille, joissa juotiin viiniä ja joskus myös humalluttiin. Ensimmäisen korinttilaiskirjeen luvussa 11 Paavali kuvailee seurakunnan viettämää ateriaa ja antaa ohjeita oikeasta Herran aterian vieton. Korintin seurakunnan aterialla jotkut olivat juoneet itsensä humalaan ja tätä ei Paavali katsonut suopeasti.

Myös Q-lähteestä peräisin olevan lauselman Jeesuksesta syömärinä ja juomarina (Luuk. 7:34) juuret voidaan löytää kristinuskon ensimmäisistä vuosikymmenistä. Lauselma kertoo, että ensimmäiset kristityt noudattivat Jeesuksen esimerkin mukaisesti varsin tavanomaisia ruokailu- ja juomatapoja. He kokivat olevansa Jumalalle omistautuneita, mutta eivät osoittaneet tätä juutalaiselle uskonnollisuudelle tavanomaisella tavalla, eli paastoamalla, ja joutuivat puolustamaan tätä elämäntapavalintaansa.

Antiikin pitokulttuuriin liittyi piirteitä, joista kristityt katsoivat jo varhain tarpeelliseksi erottua. Ateriat jakautuivat tyypillisesti kahteen osaan, joista

ensimmäisen aikana nautittiin varsinainen ateria ja toisen aikana juotiin viiniä ja seurusteltiin. Osien väliin kuului viinin siunaamiseen liittyviä rituaaleja. Pitojen toiseen osaan liittyvä viininjuonti kuului myös kristittyjen aterioille, mutta heidän keskuudessaan se ei saanut olla pääasia. Viiniä juotiin ja sitä tuli olla tarjolla kaikille, niin seurakunnan korkea-arvoisille jäsenille, kuin orjillekin. Ylellisiin ja onnistuneisiin pitoihin liittyi usein mielikuva humaltumisesta. Mutta jo varhain tehtiin selväksi, että kristittyjen aterialla ei pidä humaltua. Se oli epäkohteliaista muita ruokailijoita kohtaan, se liitettiin usein yhteen seksuaalisten hairahdusten kanssa ja ennen kaikkea se ei sopinut yhteen rukoilun ja muun hengellisen ohjelman kanssa, joka oli tärkeä osa kristittyjen kokoontumisia. Pidoissa tapahtuvaan rellestykseen ja ryypiskelyyn yhdistettiin aina myös muita paheita ja ylipäätään häpeällistä käyttäytymistä. Ongelma ei välttämättä ollut humala sinänsä, vaan se mihin se johti. Humalan aiheuttamista ylilyönneistä teksteissä korostuu seksuaalinen holtittomuus.

Uuden testamentin kirjeiden juomis- ja juopumismaininnoista heijastuu ensimmäisten kristillisten seurakuntien identiteetin muodostuminen. Uusi usko kamppaili juutalaisesta perinteestä nousevien puhtaussääntöjen ja ympäröivän kreikkalais-roomalaisen kulttuurin ateriatraditioiden ja niihin liittyvän epäjumalanpalveluksen välimaastossa. Aterioilla suoritettiin lähes aina juomauhri jollekin jumaluudelle. Kristityt korvasivat jo varhain pakanalliset rukoukset omillaan. Paavali kertoo Ensimmäisessä korinttilaiskirjeessä jo tuossa vaiheessa ilmeisen vakiintuneista ruoan ja juoman siunaamisen tavoista (1. Kor. 10:16; 11:23–25). Roomalaiskirjeessä Paavali kehottaa olemaan ”syömättä lihaa ja juomatta viiniä ja välttää muutakin, mikä loukkaa veljeäsi” (Room. 14:21). Tämä kehoitus on mitä todennäköisimmin liittynyt epäjumalille uhratun viinin juomiseen. Viinistä ei kuitenkaan Paavalin ohjeen mukaan tule pidättäytyä sen epäpuhtauden tai humaltumisen riskin vuoksi vaan siksi, että ei pahoittasi ruokailusäännöistä epävarman kanssakristityn mieltä. Siinä onkin Paavalin juomaohjeiden ydin: on ateria mikä hyvänsä, tulee toimia lähimmäisen rakkauden periaatteen mukaisesti. Tulee juoda ja syödä niin, että se rakentaa yhteisöä.

Uuden testamentin kirjeiden pahelistoissa ja eettisessä opetuksessa juoppous ja rellestys esiintyvät usein paheina. Humala esiintyy usein retorisessa merkityksessä, eikä varsinaisesti konkreettisen toiminnan kuvauksena. Pahelistojen tavoitteena on tukea juuri syntyneiden kristillisten yhteisöjen identiteettiä leimaamalla ryhmään kuulumattomat paheellisiksi, muun muassa

juopotteleviksi juhlijoiksi. Näin vahvistettiin meidän ja muiden välistä eroa. Tämä näkyy esimerkiksi Paavalin kirjeiden pahelistoissa. Niissä juopottelu ja rellestys kuuluvat pelastuksesta osattomille (Gal. 5:19–21) ja sellaisille, joiden kanssa ei pidä olla tekemisissä (1. Kor. 5:11). Myös pahelistoissa juopottelu liittyy usein yhteen seksuaalisten syntien kanssa.

Ensimmäisen vuosisadan lopulla kirjoitetusta Ensimmäisessä Pietarin kirjeessä sekä toisen vuosisadan alussa syntyneissä pastoraalikirjeissä ja Hermaan paimenessa humaltumista, viininjuontia ja raittiutta käytetään myös retorisina tehokeinoina eettisten listojen muotoon puetuissa opetuksissa. Näissä teksteissä tavoitteet ovat kuitenkin Paavalin ajoista jo muuttuneet. Seurakuntien toiminta ja kristillinen identiteetti ovat edelleen muutosvaiheessa, mutta vakiintuneempia. Ensimmäisessä Pietarin kirjeessä humaltuminen ja juhlinta kuuluvat entiseen, valheiden ja itsepetoksen täyttämään elämään, jonka uusi elämä kristittyinä, vainoista huolimatta, voittaa. Vanhasta elämästä on syytä pysyä etäällä, jopa eristäytyä. Pastoraalikirjeiden kirjoittaja pyrkii ohjeistamaan seurakuntalaisia kunnialliseen käyttäytymiseen, jotta kristillinen seurakunta saisi hyvän maineen muiden silmistä ja välttyisi vainoilta. Hermaan paimenen tekstissä näkyy kristittyjen vakiintuneemman aseman tuoma tarve ja mahdollisuus kristityn sisäisen elämän tutkisteluun. Kyse ei ole enää seurakunnan ja muun yhteiskunnan suhteesta, vaan kristityn sisäisestä maailmasta.

Mielenkiintoisen poikkeaman humaltumiseen yksiselitteisen negatiivisesti suhtautuviin teksteihin tuo kertomus Jeesuksesta Kaanaan häissä. Ensimmäisen vuosisadan vaihteessa kirjoitetusta Johanneksen evankeliumista löytyvässä Kaanaan häiden kertomuksessa Jeesus on ongelmitta sijoitettu kertomukseen, jossa juhlavieraat joivat itsensä humalaan. Kertomuksen on ajateltu olleen haaste kristinuskon kanssa suosiota kilpailleelle Dionysos-kultille. Viitteitä muista kulttiuskonnoista erottautumiseen on nähtävissä myös muissa teksteissä. Mutta niissä kultteihin pyrittiin tekemään eroa leimaamalla niiden kokoontumiset moraalittomiksi ryyppyjuhliksi. Kaanaan häiden kertomuksessa sen sijaan Jeesus vaikuttaa haastavan viinijumalat tarjoamalla vielä enemmän viiniä kuin ne. Hän tarjoaa juhlat, joille ei löydy vertaista.

Myös eettisessä opetuksessa juopuminen ja juopottelu voidaan useimmiten yhdistää ateriakontekstiin. Hyveiden ja paheiden listauksissa ne esiintyvät usein yhdessä sellaisten paheiden kanssa, jotka liittyivät pitoihin. Esimerkiksi Ensimmäisen Pietarin kirjeen pahelistassa esiintyvillä piirteillä voidaan kuvata

holtittomasti pakanajumalille omistettujen yhdistysten aterioidella juopottelevia ja sen vuoksi humalapäissään seksuaalisiin synteihin lankeavia itsekeskeisiä henkilöitä. Toisen vuosisadan lopulla kirjoittanut Tertullianus kuvailee Apologia 39:ssä kristittyjen aterioita toisenlaisina. Hänen mukaansa niissä vallitsi aito veljellisyys, rukoiltiin ja laulettiin Jumalalle, juotiin vain kohtuullisesti ja pidettiin siveydestä huolta. Tarve huolehtia seurakuntien hyvästä maineesta ulkopuolisten silmissä ei siis vähentynyt toisen vuosisadan loppua kohden vaikka niiden toiminta ja asema muilla tavoin kehittyikin.

Ensimmäisen vuosisadan lopulla kirjoittaneen Clemens Aleksandrialaisen tekstissä näkyy kristillisen teologisen ajattelun ja juomaetiikan kehittyminen. Varhaisemmissa teksteissä viinin juominen ja humaltuminen esiintyivät usein sivuosassa tai toimivat näyttämönä jollekin tärkeämmälle asialle. Korintin seurakunnan aterialla humala oli oire yhteisöllisyyden puutteesta, Roomassa viini oli vain yksi valintatilanteita aiheuttaneista asioista, pahelistoissa juoppous oli useimmiten yksi pahe muiden joukossa. Toisen vuosisadan lopulla alkoi syntyä tarvetta ja mahdollisuuksia varsinaisen kristillisen juomaetiikan työstämiselle. Clemens Aleksandrialaisen *Opettaja* -teos oli vastaus tähän tarpeeseen. Kristityt käyttivät myös vanhempia juutalaisia tekstejä. Clemens Aleksandrialainen viittaa usein noin 200 eaa kirjoitettuun Siirakin kirjaan, jossa annetaan selkeitä ohjeita pidoissa juomisesta. Samoihin aikoihin Siirakin kirjan kanssa syntynyt Juudan testamentti oli myös toisen vuosisadan kristittyjen käytössä. Kaikissa näissä kolmessa kirjoituksessa puhutaan viinistä luonnollisena osana ateriaa. Siirakin kirjan pito-ohjeissa kerrotaan, että ”viini on luotu ihmisten iloksi” (Sir. 31:27). Humaltumiseen niissä kuitenkin suhtaudutaan järjestelmällisen kielteisesti. Pidoissa tapahtuvaan juomiseen liittyy teksteissä paljon varoituksia.

Sekä Siirakin kirjan juomaohjeissa että Juudan testamentin ankarissa viiniohjeissa heijastuvat klassiset pitokäytänteet ja stoalainen etiikka. Niissä ihannoidaan itsehillintää. Clemens Aleksandrialaisen eettiset kirjoitukset muistuttavat taas ensimmäisten vuosisatojen moraalifilosofien, esimerkiksi Plutarkhoksen, kirjoituksia samasta aiheesta. Kristittyjen juomakulttuurin arkiset käytänteet ja eettiset periaatteet syntyivät vuorovaikutuksessa sen laajemman kulttuuriympäristön kanssa, jonka osana he elivät. Kristittyjen parissa viinistä ja juomisesta kirjoitettiin tavalla, joka puhutteli ja oli ymmärrettävää antiikin ihmisille.

Kristinuskon varhaisimmassa vaiheessa viinistä pidättäytyminen oli hyvin marginaalinen ilmiö. Vaikka humaltuminen lähes kaikissa teksteissä tuomitaan, viinistä pidättäytymiseen kehoitetaan harvoin. Se oli poikkeuksellista ja usein merkki askeettisen elämäntavan valinnasta. Kristillistä elämäntapaa koskevana ihanteena pelkän veden juominen esiintyy aineistossa vasta toisen vuosisadan lopulla kirjoittaneen Clemens Aleksandrialaisen teksteissä. Tuolloin oli jo syntynyt useita erilaisia ihanteita tavoittelevia kristillisiä suuntauksia ja askeettisia liikkeitä. Viinistä kieltäytyvien ja askeettista elämäntapaa noudattavien enkratiitien kaltaisten ryhmien ilmaantuminen kertoo siitä, että viinin juominen tai siitä pidättäytyminen olivat muodostuneet toisenlaisiksi eettisiksi kysymyksiksi kuin aiheeseen liittyvissä Uuden testamentin kohdissa Jeesuksesta juomarina tai Roomalaiskirjeen jakeessa 14:21. Viininjuonnista toisen vuosisadan lopulla kirjoittaneen Clemens Aleksandrialaisen kirjoitusten ytimeksi nousee viinin juomisen ja humalan vastustaminen, mutta hän myös korostaa viinin merkitystä ja vastustaa enkratiittien kaltaisia ryhmiä (Paed. 2.33.1). Hän kertoo, että Jeesus todella itse joi ja siunasi viinin ehtoollisella (Paed. 2.32.2). Hän myös muistuttaa, että Jeesus otti osaa pitoihin ja opetti niissä muttei koskaan humalassa (Paed. 2.32.3).

Naiset ja heidän juomisensa mainitaan tutkielman lähdeteksteissä harvoin ja satunnaisesti mutta merkkejä heidän läsnäolostaan on kuitenkin nähtävissä. Jo Siirakin kirjassa annetaan ohjeita, joiden perusteella voidaan päätellä naisia olleen läsnä aterioilla, joissa juotiin viiniä (Sir. 9:9). Samoin Uuden testamentin tekstien perustella voidaan päätellä, että naisia oli läsnä seurakuntien aterioilla. Naisten juomisesta puhutaan kuitenkin yksiselitteisesti vain Tiituksen kirjeen käytösohjeissa, joissa kerrotaan, että vanhat naiset eivät saa olla viinin orjia. Tämän jälkeen vasta Clemens Aleksandrialainen antaa ohjeita naisten juomisesta, jonka hän siis kieltää. Hänen ihanteissaan naisten käytöksestä heijastuvat kuitenkin muualta antiikista nousevat ihanteet, eivät varsinaisesti kristilliset arvot tai seurakuntien käytännön todellisuus. Käytännössä naiset osallistuivat pitoihin ja ilmeisesti myös joivat viiniä. Sitä pidettiin kuitenkin aina moraalisesti arveluttavana. Näin tekemällä he asettivat itsensä alttiiksi huonolle maineelle.

Vaikka liika humaltuminen kristillisissä teksteissä tuomitaan, viinin juomisen vastakohtana vain harvoin mainitaan raittiutta tai edes viitataan viinistä pidättäytymiseen. Humala edustaa teksteissä itsehillinnän puutetta ja paheellista elämää. Sen vastakohtana kristillisissä teksteissä korostuu hallittu, toiset

huomioon ottava, yhteisön hyväksi toimiva ja ulkopuolisen tarkastelun kestävä käytös. Yleiset juomiseen liittyvät tavat, arvot ja ihanteet eivät vaikuta kristittyjen parissa merkittävästi poikenneen heitä ympäröivän kulttuurin vastaavista, vaan jokin muu teki kehittyvästä kristinuskosta erityisen. Viininjuontiin ja juopumiseen liittyvät tavanomaiset arvot, ihanteet ja tavat ovat saattaneet tehdä liikkeestä omalta osaltaan helposti lähestyttävän. Yhteiselle aterialla ja viinimaljan ääreen kokoontuminen oli jotain tuttua ja turvallista. Se oli kulttuuriin oleellisesti kuuluva tapa käydä tärkeitä keskusteluja, luoda ja vahvistaa ystävyys-suhteita, rentoutua, virkistyä ja, kristittyjen tapauksessa, vahvistua yhteisessä uskossa.

Viininjuontiin liittyi niin hyvässä kuin pahassakin aina sosiaalinen ulottuvuus. Kaiken kaikkiaan teksteissä korostuu viininjuonnin positiivisena ulottuvuutena sen yhteisöllisyyttä luova ominaisuus ja negatiivisena kontrollin menettämisen ja häpeään joutumisen vaara. Juominen ja juopuminen kietoutuvat osaksi ensimmäisten kristittyjen laajempaa sosiaalishistoriallista kontekstia, eikä niitä voidakaan käsitellä siitä irrallisena. Kristillisten tekstien tarkasteleminen viininjuonnin näkökulmasta on kuitenkin tuonut esiin sellaisen osan ihmisten arkista elämää, jota tutkimuksissa ei ole aiemmin käsitelty. Ensimmäisten kristittyjen viinin juomista ja humaltumista käsittelevät tekstit kertovat juomakulttuurista, jossa tunnettiin sekä yhdessä juomisen ilo että liiallisen humalan vaarat.

6.1 Juomakulttuurin tutkimuksen haasteita

Juomatekstien runsaudesta huolimatta kristittyjen juomakulttuuri ei ole juuri herättänyt tutkijoiden kiinnostusta. Uuden testamentin tutkimuksessa aihetta käsitellään vain ohimennen tai jonkun muun asian, kuten ateriointikulttuurin, yhteydessä. Antiikintutkimuksen osalta viinistä löytyy tietoa, mutta viinin käyttöä käsittelevää tutkimusta on vähän. Viininjuonnilla oli kuitenkin tärkeä asema antiikin Välimeren kulttuurissa, joten aiheen johdonmukainen ja perusteellinen tarkastelu on tarpeen.

Viinin juomista ja juopumista käsitteleviä lähdetekstejä niin kristillisistä kuin ei-kristillisistäkin lähteistä löytyy laidasta laitaan, sekä humaltumista ihannoivia että täydellistä viinistä pidättäytymistä ajaviakin. Ehkä juuri tekstien ja niiden edustamien suhtautumistapojen runsaus on vaikeuttanut teeman johdonmukaista käsittelyä. Teksteistä tehdyt tulkinnat ovat usein yleistäviä tai jopa epäjohdonmukaisia. Erityisesti tutkielman tekstikatkelmiin liittyvissä kommentaareissa tehtiin viittauksia suureen määrään erilaisia antiikin tekstejä

aina hautakirjoituksista filosofisiin keskusteluihin. Kristittyjen pyrkimystä välttää viinin juontia tai toisaalta ajan tapojen mukaista ajoittain runsastakin viinijuontia saatetaan perustella viittauksella samaan tekstiin. Erityisesti viitaukset satiirisiin kirjoituksiin todellisten sosiaalisten ilmiöiden perusteluina ovat ongelmallisia.

Viinin juominen ja juopuminen on aiheena tunteita herättävä ja onkin vaarana, että tutkijoiden omat arvot ja ihanteet heijastuvat heidän tulkinnoissaan. Erityisesti Tiituksen kirjeen vanhoja naisia koskeva ohje sai useamman tutkijan nostamaan juopottelun esiin yleisenä antiikin ongelmana, ja jotkut käyttivät ilmiöstä sanaa alkoholismi. Puhe ongelmajuomisesta, alkoholismista tai alkoholiriippuvuudesta antiikin ilmiöiden yhteydessä on riskialtista. Näitä käsitteitä ei tunnettu antiikin maailmassa. Liiallinen ja hallitsematon juopottelu ja sen riskit kyllä tunnettiin, mutta niihin liitettiin toisen laisia uhkia ja merkityksiä kuin moderniin alkoholismiin. Ongelmallinen juominen antiikissa on teema, jota tulisi tarkastella sen omasta kulttuurisesta ja historiallisesta viitekehyksestä käsin.

6.1.1 Syvemmälle viiniin

Tässä pro gradu -tutkielmassa on kartoitettu ensimmäisten kristittyjen juomakulttuurista kertovia tekstejä. Työ auttaa hahmottamaan ilmiötä, joka oli olemassa monen kristillisen tekstin taustalla. Tekstien avulla on avattu näkökulmia ensimmäisten kristittyjen arkisen elämän toimintatapoihin, ruoka- ja juomakulttuuriin sekä viinin juomiseen ja juopumiseen liittyviin arvoihin ja ihanteisiin. Koska juomakulttuuria on tarkasteltu Uuden testamentin tutkimuksessa vasta vähän, tarjoavat tässä työssä esiin tulleet näkökulmat paljon lisätutkimuksen aiheita. Työn jokaisen temaattisen luvun voisi laajentaa omaksi pro gradu -tutkielmakseen.

Viinin juomiseen ja humaltumiseen Uuden testamentin maailmassa liittyy paljon näkökulmia, joita tässä tutkielmassa ei ollut mahdollista ottaa esiin. Esimerkiksi humaltuminen tajunnan tilan muutoksena ja pyhän kokemisen kuvaamisen välineenä olisivat mielenkiintoisia tutkimusteemoja ja laajentaisivat kuvaa humalaan liitetystä mielikuvista. Tähän liittyisi esimerkiksi Apostolien tekojen kuvaus kielillä puhuvista opetuslapsista, joiden kuulijat luulivat olevan humalassa (Ap. t. 2:12). Myös Efesolaiskirjeessä humaltuminen ja hengellä täytyminen asetetaan rinnakkain (Ef. 5:18).

Tutkimuksen edetessä sen aiheen ajankohtaisuus ja kiinnostavat meidän aikamme ihmisten elämään ovat tulleet usein esiin. Kristillisen juomisen etiikan määrittämiselle on tarvetta. Yllättävän monia tuntuu kiinnostavan oliko Jeesus

todella myös juoppojen ystävä. Toivon, että tällä tutkimuksella olisi annettavaa myös näihin keskusteluihin.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Clemens Alexandrialainen

- The Instructor. – The Ante-Nicene Fathers: transl. of the writings of the Fathers down to A.D. 325. Vol. 2, Fathers of the second century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria (entire). Alexander Roberts and James Donaldson. Grand Rapids: Eerdmans 1956. (ANF2)
- Clément d'Alexandrie. Le pédagogue, 3 vols. 3th. Ed. by M. Harl, H.-I. Marrou, C. Matray and C. Mondésert. Sources chrétiennes 70, 108, 158. Paris: Éditions du Cerf 1970. (TLG)
- Clementis Alexandrini Paedagogus. Marcovich, M. & Winden, J.C.M.v. Supplements to Vigiliae Christianae, 61. Leiden: Brill 2002
- Protrepticus. Clément d'Alexandrie. Le protreptique. C. Mondésert. 2nd ed. Sources chrétiennes 2. Paris: Éditions du Cerf 1949. (TLG)

Cyprian

- Treatise II, On the Dresses of Virgins. – The Ante-Nicene Fathers: transl. of the writings of the Fathers down to A.D. 325. Vol. 5, Hippolytus, Cyprian, Caius, Novatian. Alexander Roberts and James Donaldson. American repr. of the Edinburgh ed. Grand Rapids: Eerdmans 1965. (ANF5)

Filon

- The Embassy to Gaius. – Philo: in ten volumes (and two supplementary volumes). 10, The embassy to Gaius; indices to volumes I-X. Transl. by F. H. Colson. The Loeb classical library; 379. Cambridge, MA: Harvard University Press 1962.
- Concernin Noah's Work as a Planter. – Philo: in ten volumes (and two supplementary volumes). 3. Transl. by F. H. Colson and G. H. Whitaker. The Loeb classical library; 247. Cambridge, MA: Harvard University Press 1960.
- On Drunkenness. – Philo: in ten volumes (and two supplementary volumes). 3. Transl. by F. H. Colson and G. H. Whitaker. The Loeb classical library; 247. Cambridge, MA: Harvard University Press 1960.

Hermaan paimen

- Hermaan paimen. Apostoliset isät. Suom. Koskenniemi, Heikki. STKSJ 136. Helsinki 1989.
- Die apostolischen Väter I. Der Hirt des Hermas. Whittaker, M. Die griechischen christlichen Schriftsteller 48, 2nd edn. Berlin: Akademie Verlag 1967. (TLG)

Justinos Marttyyri

- Justinos Marttyyri. Apologiat ja dialogi Tryfonin kanssa. Suom. Myllykoski, Matti & Lehtipuu, Outi. Toim. Myllykoski, Matti. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press 2008.

Juudan testamentti

- Testament of the Twelve Patriarchs. A New Translation and Introduction. Kee, H.C. The Anchor Bible Reference Library. The Old Testament pseudepigrapha. 1, Apocalyptic literature and testaments. Ed. James H. Charlesworth. New Haven; Yale University Press 2009. (Juud. test.)
- The Testaments of the Twelve Patriarchs: A Critical Edition of the Greek Text. M. de Jonge. Pseudepigrapha Veteris Testamenti Graece 1.2. Leiden: Brill 1978. (TLG)

Kleemensin kirje Korinttilaisille

- Kleemensin kirje Korinttilaisille. Apostoliset isät. Suom. Koskenniemi, Heikki. STKSJ 136. Helsinki 1989.

Koko Pyhä Raamattu

- Vanha ja Uusi testamentti: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Vanhan testamentin apokryfikirjat: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 2007 hyväksymä suomennos.

Novum Testamentum Graece

- Novum Testamentum Graece post Eberhard et Erwin Nestle editione vicesima septima revisa communiter ediderunt Kurt Aland et al. 27. revidierte Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1993.

Petronius Arbiter

- Trimalkion pidot. Suomentanut ja selityksin varustanut Edwin Linkomies. Helsinki: Otava 1988.

Platon

- Pidot. Suomentanut Niilo Lehmuskoski. Porvoo: WSOY 1919.
- Teokset. Kuudes osa: Lait. Suomentaneet Itkonen-Kaila, Marja et.al. Helsinki: Otava 1999.
- Laws. Translated by Benjamin Jowett. Blacksburg, VA: Virginia Tech 2001. (Verkkojulkaisu Ebrary Academic Complete)

Plutarkhos

- Moralia. In fifteen volumes, with an English translation by Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library. London: Harvard University press 1957. <https://archive.org/stream/moraliainfifteen08plutuoft#page/n5/mode/2up> Viitattu 19.8.2014.
- Plutarch's Moralia: in sixteen volumes. 8, 612 B - 697 C, with an English translation by Paul A. Clement, Herbert B. Hoffleit. Loeb Classical Library 424. London: Heinemann 1969.

Polykarpoksen kirje Filippiläisille

- Polykarpoksen kirje Korinttilaisille. Apostoliset isät. Suom. Koskenniemi, Heikki. STKS 136. Helsinki: STK 1989.

Seneca, Lucius Annaeus

- Kirjeet Luciliukselle. Latinasta suomentanut Antti T. Oikarinen. Helsinki: Basam Books 2011

Tertullianus

- Apologeticum. Kristinuskon puolustus. Quintus Septimius Florens Tertullianus. Latinan kielestä suomentanut ja selittänyt Juha Pihkala. Helsinki: Kirjapaja 2010. (Apol).

The Greek Anthology

- The Greek Anthology II. With English Translation By W.R. Paton. Loeb Classical Library. G.P. Putnam's Sons: New York 1919.
<https://archive.org/details/greekanthology02newyuoft>

Apuneuvot

Bachmann, H. & Slaby, W.A. Computer-Konkordanz Zum Novum Testamentum Graece Von Nestle-Aland, 26. Auflage Und Zum Greek New Testament, 3rd Edition. Berlin: de Gruyter 1980.

Balz, Horst & Schneider, Gerhard. Exegetical dictionary of the New Testament. Volume 2, Ex-Opsonion. Ed. by Horst Balz and Gerhard Schneider. Grand Rapids, MI: Eerdmann 1990.

Danker, Frederick W. A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian literature. Revised and edited by Frederick William Danker. 3rd edition. Chicago, IL: University of Chicago Press 2000.

Liddell, H.G. & Scott, R. & Stuart Jones, H. & McKenzie, R. A Greek-English Lexicon: With a Supplement. 9. ed., compl., rev. Oxford: Clarendon Press 1968.

The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon 2011. (LSJ online)
<http://stephanus.tlg.uci.edu/lsg/#eid=1&context=lsj>

Liljeqvist, Matti. Uuden testamentin sanakirja Kreikka-Suomi. 3. laitos. Helsinki: Finn Lectura 2007.

Kirjallisuus

Achtemeier, Paul J.

1996 1 Peter: A Commentary on First Peter. Hermeneia. Minneapolis: Fortress Press.

Alikin, Valeriy A.

2010 The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development, and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries. Supplements to Vigiliae Christianae 102. Leiden: Brill.

- Aune, David E.
1988 Greco-Roman Literature and the New Testament. Selected Forms and Genres. Sources for Biblical Study 21. Atlanta, GA: Scholars Press.
- Balch, David L.
1988 Household Codes. – Greco-Roman Literature and the New Testament. Selected Forms and Genres. Sources for Biblical Study 21. Atlanta, GA: Scholars Press.
- Barth, Markus
1974 Ephesians: Translation and Commentary on Chapters 4–6. The Anchor Bible 34A. Garden City, NY: Doubleday.
- Best, Ernest
1998 A Critical and Exegetical Commentary on Ephesians. The International Critical Commentary on the Holy Scriptures of the Old and New Testaments. Edinburgh: T&T Clark.
- Betz, Hans Dieter.
1979 Galatians: A Commentary on Paul's letter to the Churches in Galatia. Hermeneia. Philadelphia: Fortress Press.
- Bovon, François
2002 Luke 1: A Commentary on the Gospel of Luke 1:1-9:50. Hermeneia. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- Brothwell, Don R. & Brothwell, Patricia
1969 Food in Antiquity: A Survey of the Diet of Early Peoples. London: Thames & Hudson.
- Burridge, Richard A.
2009 Imitating Jesus: An Inclusive Approach to the Ethics of the Historical Jesus and John's Gospel. – John, Jesus, and History. Volume 2, Aspects of Historicity in the Fourth Gospel. Ed. by Anderson, P.N & Just, F & Thatcher, T. Society of Biblical Literature Early Christianity and its literature series 2. Society of Biblical Literature Symposium Series 44. Atlanta. 281–290.
- Conzelmann, Hans
1975 1 Corinthians: A Commentary on the First Epistle to the Corinthians. Hermeneia. Philadelphia: Fortress Press.
- Corley, Kathleen E.
1993 Private Women, Public Meals. Social Conflict in the Synoptic Tradition. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, Inc.
- Corrington Streete, Gail
1999 Askesis and Resistance in the Pastoral Letters. – Asceticism and the New Testament. Ed. by Vaage, L.E. & Wimbush, V.L. New York: Routledge. 299–316.

- Cotter, Wendy J.
1989 Children Sitting in the Agora. *Forum* 5,2. 63–82.
- Dibelius, Martin. & Conzelmann, Hans.
1972 *The Pastoral Epistles: A Commentary on the Pastoral Epistles.* Hermeneia. Philadelphia: Fortress Press.
- Druille, Paola
2011 El Vino en el Pedagogo de Clemente de Alejandía. – *Circe de Clásicos y Modernos* 15. 81–97.
- Elliott, John Hall.
2000 *1 Peter: A New Translation with Introduction and Commentary.* The Anchor Bible 37B. New York: Doubleday.
- Esler, Philip .F.
1998 *Galatians.* London and New York: Routledge.
2003 Social Identity, the Virtues, and the Good Life: A New Approach to Romans 12:1-15:13. – *Biblical Theology Bulletin* 33/2. 51–63.
- Evans, Craig A.
2012 *Matthew.* New Cambridge Bible Commentary. New York: Cambridge University Press.
- Fitzgerald, John T.
1992 Virtue/Vice Lists. – *The Anchor Bible Dictionary.* Volume 6, Si-Z. Ed. by Freedman, David N. New York: Doubleday.
- Garnsey, Peter
1999 *Food and Society in Classical Antiquity. Key Themes in Ancient History.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Glancy, Jennifer
2003 Protocols of Masculinity in the Pastoral Epistles. – *New Testament Masculinities.* Ed. by Moore, Stephen D. & Anderson, Janice Capel. *Semeia studies* 45. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature. 235–264.
- Heinimäki, Jaakko
1999 *Harrasta viiniä. Makuja ja tarinoita, pulloja ja pyhimyksiä.* Helsinki: Kirjapaja.
- Holmén, Tom
2001 Knowing about Q and Knowing about Jesus. Mutually Exclusive Undertakings? – *The Sayings Source Q and the Historical Jesus.* Ed. by Lindemann A. *Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium* 158. Leuven: Leuven University Press. 498–514.

- Hänninen, Marja-Leena
 2004 Avioliitto ja häät. – Roomalaista arkea ja juhlaa. Toim. Hänninen, Marja-Leena & Kahlos, Maijastiina. Tietolipas 201. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 58–73.
- Jewett, Robert
 2006 Romans. Hermeneia. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- Johnson, Luke Timothy
 2001 The First and Second Letter to Timothy. A New Translation with Introduction and Commentary. The Anchor Bible 35A. New York: Doubleday.
- Jouanna, Jaques
 2012 Greek Medicine from Hippocrates to Galen. Selected Papers. Leiden, Boston: Brill.
- Järvinen, Arto
 1997 Jeesuksen lauselmien evankeliumi Q. – Varhaiskristilliset Evankeliumit. Toim. Myllykoski, Matti ja Järvinen, Arto. Helsinki: Yliopistopaino. 125–182.
- Kee, H. C.
 2009 Testament of the Twelve Patriarchs. A New Translation and Introduction. – The Old Testament Pseudepigrapha 1. Apocalyptic Literature and Testaments. Ed. by Charlesworth, J.H. The Anchor Yale Bible Reference Library. New Haven: Yale University Press. 775–781(828).
- Keener, Craig S.
 1999 A Commentary on the Gospel of Matthew. Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans Pub.
 2005 1-2 Corinthians. New Cambridge Bible commentary. Cambridge: Cambridge University Press.
 2011 Paul and the Corinthian Believers. – The Blackwell Companion to Paul. Ed. by Stephen Westerholm. Blackwell Companions to Religion. Chichester, West Sussex & Malden, MA: Wiley-Blackwell. 46–62.
- Kivimäki, Arto & Vesterinen, Sampo
 2004 Lainehtiva malja. Antiikin runoja viinistä. Helsinki: TEOS.
- Koskenniemi, Heikki
 1989 Apostoliset Isät. 2. uud. p. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 163. Helsinki.
- Lehmijoki-Gardner, Maiju
 2009 Askeettien pidot. Uskonnot ja syömisen etiikka. Helsinki: Kirjapaja.
- Liekso, Hanna
 2004 Roomalainen ruokakulttuuri. – Roomalaista arkea ja juhlaa. Toim. Hänninen, Marja-Leena & Kahlos, Maijastiina. Tietolipas 201. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 97–145.

- Lilla, Salvatore R. C.
1971 Clement of Alexandria: a Study in Christian Platonism and Gnosticism. London: Oxford University Press.
- Lincoln, Andrew T.
1990 Ephesians. Word Biblical Commentary 42. Dallas, TX: Word Books.
- Lipsett, B. Diane
2011 Desiring Conversion: Hermas, Thecla, Aseneth. New York: Oxford University Press.
- Luz, Ulrich
2001 Matthew 8-20. Hermeneia. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- Malherbe, Abraham J.
1986 Moral Exhortation. A Greco-Roman Sourcebook. Library of Early Christianity 4. Philadelphia, PA: Westminster Press.
- Malina, Bruce J. & Rohrbaugh, Richard L.
1998 Social-Science Commentary on the Gospel of John. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- Malina, Bruce J. & Pilch, John J.
2006 Social-Science Commentary on the Letters of Paul. Minneapolis, MN: Fortress Press.
- Marshall, M.J.
2005 Jesus: Glutton and Drunkard? – Journal for the Study of the Historical Jesus 3/1. 47–60.
- Martyn, J. Louis
1997 Galatians: A New Translation with Introduction and Commentary. The Anchor Bible 33A. New York: Doubleday.
- McGowan, Andrew
1999 Ascetic Eucharist. Food and Drink in Early Christian Ritual Meals. Oxford Early Christian Studies. Oxford: Clarendon Press.
- McRae, Rachel M.
2011 Eating with Honor: The Corinthian Lord's Supper in Light of Voluntary Association Meal Practices. – Journal of Biblical Literature 130/1. 165–181.
- Meeks, Wayne A.
1993 The Origins of Christian Morality: The First Two Centuries. New Haven and London: Yale University Press.
- Mounce, William D.
2000 Pastoral Epistles. Word Biblical Commentary 46. Dallas, TX: Word Books.

- Ojanperä, Katarina
 2014 Kuka vaiensi naiset? Eksegeettinen analyysi interpolaatioteoriasta jakeiden 1. Kor. 14:34–35 selitysmallina. Uuden testamentin eksegetiikan Pro gradu -tutkielma. HYTTK.
- Orr, William F. & Walther, James Arthur.
 1976 I Corinthians: A New Translation: Introduction with a Study of the Life of Paul, Notes and Commentary. The Anchor Bible 32. Garden City: Doubleday.
- Osiek, Carolyn
 1999 Shepherd of Hermas. Hermeneia. Minneapolis: Fortress Press.
- Parker, Chloe
 2013 A Brief History of Water and Health from Ancient Civilizations to Modern Times. <http://www.iwawaterwiki.org/xwiki/bin/view/Articles/-ABRIEFHISTORYOFWATERANDHEALTHFROMANCIENTCIVILIZATIONSTOMODERNTIMES>. Viitattu 14.5.2014.
- Parkin, Tim G.
 2003 Old Age in the Roman World. A Cultural and Social History. Ancient Society and History. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Patterson, Stephen J.
 2013 The Gospel of Thomas and Christian Origins: Essays on the Fifth Gospel. Nag Hammadi and Manichaean Studies 84. Leiden: Brill.
- Quinn, Jerome D.
 1990 The Letter to Titus: a New Translation with Notes and Commentary and an Introduction to Titus, I and II Timothy, the Pastoral Epistles. The Anchor Bible 35. New York: Doubleday.
- Richard Rawles
 2013 Aristophanes' Simonides. Lyric Models for Praise and Blame. – Greek Comedy and the Discourse of Genres. Ed. by Emmanuela Bakola, Lucia Prauscello, Mario Telò. Cambridge University Press. 175–204.
- Rensberg, David
 1999 Asceticism and the Gospel of John. – Asceticism and the New Testament. Ed. Vaage, L.E. & Wimbush, V.L. New York: Routledge. 127–148.
- Robinson, James M.
 2005 (1996) Building Blocks in the Social History of Q. – The Sayings Gospel Q: Collected Essays. Ed. by Heil, C. & Verheyden, J. Bibliotheca Ephemeridum Theologiarum Lovaniensium 189. Leuven: Leuven University Press. 493–518.
 2005 (1997) Galilean Upstarts, A Sot's Cynical Disciplines? – The Sayings Gospel Q: Collected Essays. Ed. by Heil, C. & Verheyden, J. Bibliotheca Ephemeridum Theologiarum Lovaniensium 189. Leuven: Leuven University Press. 534–557.

- Salminen, Joonas.
2010 Clemens Aleksandrialaisen kristillinen filosofia Paedagogus -teoksessa. Systemaattisen teologian pro gradu -tutkielma. HYTTK.
- Seaford, Richard
2006 Dionysos. Gods and Heroes of the Ancient World. London: Routledge.
- Smith, Dennis E.
2003 From Symposium to Eucharist. The Banquet in the Early Christian World. Minneapolis: Fortress Press.
- Tripolitis, Antonia.
2002 Religions of the Hellenistic-Roman age. Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans.
- Vaage, Leif E.
1991 The Son of Man Sayings in Q: Stratigraphical Location and Significance. – Semeia 55. 103–129.
- Walsh, Carey E.
2000 The Fruit of the Vine. Viticulture in Ancient Israel. Harvard Semitic Museum Publications; Harvard Semitic Monographs 60. Winona Lake, IN: Eisenbrauns.
- Webster, Jane Suzanne
2001 Ingesting Jesus. Eating and Drinking in the Gospel of John. Diss. Saatavilla Open Access Dissertations and Theses -tietokannassa. Paper 2420.
<http://digitalcommons.mcmaster.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=3503&context=opendissertations>. Viitattu 16.4.2014
- Wilson, Hanneke
2012 Wine & Words in Classical Antiquity and the Middle Ages. London: Bristol Classical Press.
- Winter, Bruce W.
2003 Roman Wives, Roman Widows: The Appearance of New Women and the Pauline Communities. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Witherington, Ben.
2006 Letters and Homilies for Hellenized Christians. Volume 1, A Socio-Rhetorical Commentary on Titus, 1-2 Timothy and 1-3 John. Downers Grove, IL: IVP Academic.
- Witetschek, Stephan
2007 The Stigma of a Glutton and Drunkard. Q 7,34 in Historical and Sociological Perspective. – Ephemerides Theologicae Lovanienses 83/1. 135–154.